AD CATHOLICUM ÆQUUMQUE
LECTOREM
EPISTOLA
Eminentiſſimi & Reverendiſſimi Domini
CARDIN. QUIRINI
CUM EJUSDEM ANIMADVERSIONIBUS
In Epiſtolam
Jo: RODULPHI KIESLINGII.

Digitized by Google

Digitized by Google

CATHOLICO ÆQUOQUE LECTORI

A. M. CARD. QUIRINUS
S. R. E. Bibliothecarius, & Epiſcopus Brixien.

Concertationem, quam inii in cauſa graviſſimi momenti cum famoſo Romanæ Sedis obtrectatore, qui veterum Magiſtrorum ſuorum ſcrinia cuncta compilavit, adhibuitque præterea ad Catholicam veritatem oppugnandam præſidii genus omne, ſeu a dicendi arte, ſeu ab ingenii acumine, ſeu a vafritie, ſeu tandem ab audacia, & maledicentia ſibi comparatum, oculis tuis, Lector æque, & Catholice, ſubjicio. Id vero dum ago, ingenue profiteor, hujuſcemodi Adverſarium mihi multo cariorem fuiſſe, quam ſi præſidiis illis deſtitutus certamini ſe ſe dediſſet; nam bello adverſus ipſum, cui nihil deerat ad fortiter pugnandum, feliciter peracto, fateri omnes oporteat, cumulatiorem gloriæ ſegetem victori exoriri.

An vero decus iſtud mihi manus conferenti cum publico illo linguæ Sanctæ in Academia Lipſienſi Profeſſore, cum Joanne, inquam, Rudolpho Kieslingio, obtigerit, vix in dubium revocari poſſe video, poſtquam ille documenta a me primum detecta, & in medium allata ad vindican-

dam Romanæ Eccleſiæ Procerum (quibus nempe adminiſtris in eadem regenda uſus eſt Paulus III. Pontifex vere Maximus) non innocentiam tantum, ſed admirandam bonitatem, doctrinam, atque ſapientiam, iis laudibus honeſtare adactum ſe ſenſit, quarum faſciculum ſtatim ſubjungam.

P. 13. „Præter ea quæ Sleidanus, Thuanus, & Sarpius „nobis adſervarunt documenta, quæ tamen *Romanenſibus* „fide laborare videntur, pauca ad nos pervenerunt. Im„mortalem igitur promeritus es laudem, quod nobis ho„rum monumentorum, quæ atra nox hactenus preſſit, „copiam facere, & veram hujus negotii (*emendandæ Ec„cleſiæ*) formam uberius explicare voluiſti. Dulcius enim „ex ipſis fontibus bibitur aqua.

P. 16. „Tantum abeſt, ut hujus Præſulis (*Paulli III.*) „in Eccleſia Romana Maximi, & Sanctiſſimi manes tur„bare audeam, ut potius illum optimis, qui hoc Sæculo „XVI. Sedem Romanam occuparunt, annumerem Epiſcopis.

P. *ead.* „Quæ ſiquis recta reputaverit via, offendet ſtu„pendos, quos in hoc negotio (*emendandæ Eccleſiæ*) Pau„lus III. ſubiit, labores prorſus inanes fuiſſe, quia media „huic operi perficiendo ſufficientia non ſunt adhibita.

P. 18. „Non negaverim hunc Romanæ Eccleſiæ Præſu„lem (*Paullum III.*) naturam in tribuendis animi dotibus „habuiſſe fautricem, adornatumque fuiſſe ingenio ad diſci„plinas quaſvis addiſcendas bene compoſito, judiciique „acie, & prudentia in re gerenda, ultra ſuam dignitatem „forti, & alacri.

P. 30. „Bene omnino egit, & ſapienter Paullus III. „quod conſeſſum Virorum ſui ſæculi, eruditione, pietate, „& prudentia, illuſtriſſimorum convocavit, ut ſententiam „de emendanda Eccleſia, & Curia Romana indicarent.

P. 54. „Laudamus Paulli Tertii conſilium de repurgan„da Eccleſia ſuſceptum, quod hunc potiſſimum habuit fi„nem, ut Patres hujus Conſilii anno MDXXXVII. inſti„turi

„ tuti conſcripti, in morbos Eccleſiæ adcurate inquirerent, „ eoſdemque circumſpicerent. Ea porro provincia his Præ„ ſidibus erat demandata, ut remedia contra hæc vulnera „ Eccleſiæ inflicta explorarent, eademque litteris conſigna„ ta ipſi Pontifici exponerent. Nemo hoc pium Paulli in„ ſtitutum cum veritatis firmamento ſub cenſuram voca„ bit, ſed illud merito collaudabit. Ecquid enim Epiſco„ po magis eſt dignum, quam videre, ne quid detrimenti „ Reſpublica Eccleſiaſtica capiat, &, ſi jam collapſa eſt, „ curare, ut emendetur, & novis firmamentis adaugeatur? „ Deſignavit Pontifex huic officio perficiendo Viros pieta„ te, & eruditione illuſtres.

P. 57. „ Eminent ex Patribus purpuratis hujus Conſi„ lii ſenioribus Contarenus, & Polus, quorum Vitas, & „ Epiſtolas in Volumina congeſtas a Tua, Vir Eminentis„ sime, liberalitate nuper admodum accepi, & quæ huic „ emendationi inſignem omnino affundunt lucem. Nec „ diſſimulo hos duumviros, quorum ſtudium in Eccleſia a „ ſordibus liberanda, teſte Seckendorffio, ipſi Proteſtantes „ laudant, fuiſſe judicio graves, & ingenio mites, & eru„ ditione inſignes, ut bene omnino de ipſorum conſiliis „ ſperare potuerit Germania; ſed ſuis omnino privati ſunt „ illi Patres conatibus, & conſiliis, quod ipſe hujus Con„ ventus ſanctioris comprobat eventus.

P. 124. „ Quam magnopere intentus fuerit emendationi „ laudatiſſimus Pontifex ulterius ex Poli demonſtras Epi„ ſtola, quæ teſtatur, Papam, non obſtante triſtiſſima re„ rum, ob varia bella & motus, facie, nihilominus de „ Concilio convocando laboraſſe.

P. 125. „ Operæ pretium eſt invicta ſane teſtimonia de „ Paulli Tertii cura, & providentia de Concilio celebran„ do prolixius adducere, quum illa, quæ in nitido hoc „ Opere (*Geſtorum Paulli III.*) leguntur, documenta, rara „ ſint, & concertationi noſtræ oppido conſentanea.

Adverſarium hæc omnia de indubiis illis documentis, inclytiſque iis Proceribus confitentem, facile

quiſ-

quiſquam intelligat, palmam mihi ultro quodammodo adjudicaſſe, antequam etiam certamen cum illo ſubiturus in campum deſcendiſſem. Quam ipſam tamen certiorem, ac illuſtriorem ut redderem, ea confeſſione minime contentus animum appuli ad fortiter impetenda pleraque omnia, quæ ille ſeu ex ſcriniis alienis deprompta, ſeu Marte ſuo excogitata, ad cauſæ ſuæ patrocinium in lucem protulit. Itaque ejus Epiſtolam mihi inſcriptam in Articulos XXXVI. partitus ſum, totidemque Animadverſiones opponendas cenſui. Comperies autem, ut ſpero, bone Lector, earundem ſingulis eam ineſſe virtutem, ut vel ſeorſim ſumptæ veritatis Catholicæ triumpho mirifice inſerviant. Dixi *pleraque omnia*; nam omnia prorſus Adverſarii dicta, per eundem mihi minime licuit, ut ad examen revocarem. Scilicet iſte huc, atque illuc ſine lege vagando, perque calles tortuoſos, præruptoſque, facultatem mihi ſuſtulit ejus calcem mea calce ubique premendi; præterquam quod ſua illa frequens admodum curſitatio extra oleas, nimirum extra argumenti concertationi noſtræ propoſiti limites, præeuntis veſtigia quaquaverſum inſequendi me ab omni onere vel ex ſe ſola liberare debuiſſet.

Fruere igitur, Lector Catholice, Opuſculo iſto, habeaſque Kieslingio gratias, quoniam dum in Epiſtola ſua Sleidani, Seckendorfii, Thuani, Sarpii, Curayeri, aliorumque hujus furfuris, cellas exhauſit, aditum mihi præbuit non ab ipſius tantum, ſed a vi-

Digitized by Google

virulentis horum omnium Scriptis tutandi ſanctum Pauli Pontificis, ejuſque Adminiſtrorum in gubernanda Chriſtiana Rep. propoſitum, proba, ac ſapientia conſilia. Inde autem factum confido, Catholicis omnibus Opuſculum hoc enchiridii loco futurum & ad tutamentum illud, & inſuper ad Heterodoxos convincendos Catholicæ Communionis per ſummam injuriam eo tempore deſertæ, perinde ac ſi Contarenus, Polus, Sadoletus, Caraffa, Cervinus, aliique præclariſſimi Viri, quos, vocatos, rogatos, Pontifex ille in ampliſſimum Ordinem adſcivit, ii eſſent, de quibus Chriſtus in Evangelio, *Attendite a falſis Prophetis*.

Tandem, ut aliquid dicam de ſcribendi manſuetudine, a qua curam cepi ne vix, aut ne vix quidem diſcederem, etſi ſæpius ab Adverſarii acerbitate provocatus, noveris eorum Virorum, quos modo nominavi, exemplum ea in re ante oculos mihi fuiſſe. *Decet nos* (ita Sadoletus de ſuis ad Sturmium literis ſcribit Joanni Cochlæo) *iſtorum inſolentiam non exaſperare conviciis, quo in genere maxime exultant ipſi, ſed manſuetudine retundere, quod proprium officium Chriſtiani hominis eſt*. Præclaro hoc exemplo commonitus, Kieslingii rationibus, nunquam vero maledicentiæ reſpondi. Sinas autem, ut ingenue hic addam, eundem lenitatem iſtam meam promeritum, ut ita dicam, fuiſſe, ob laudis genus aliquod in me collatum, cujuſmodi liberales eſſe erga Cardinalem, erga Catholicum Epiſcopum

Scri-

Scriptores Acatholicos, an uſpiam antea contigerit, ignoro. Vel ipſos ſacræ Viſitationis, qua Vallem Camunicam recens obii, moleſtos labores commendare dignatus ille eſt in nuperis ſuis literis verbis illis, quæ redolere cuipiam videantur Romanæ Curiæ ſtylum. Ea recitabo, quod certe *rara avis in terris* haberi poſſint: *Feciſti offitio ſatis, quo alii &c. Magnam hoc nomine promeritus es laudem, eamque immortalem, dum indefeſſo ſtudio provinciam tuam ſubis, nævos, qui forte ex inſcitia, & oſcitantia irrepſerunt, tollis, cultum externum bene ordinas, agrum Domini fertiliorem efficis, & emolumentum, & ſalutem cœtus ſanctioris, ſepoſitis negotiis domeſticis, divino plane ſtudio quæris.* Quid autem, quum in iiſdem literis hæc addiderit? *Novum Tibi acceptum fero famoſi Sedis Romanæ obtrectatoris titulum, ob quem non erubeſco, quia conſcientiam teſtem habeo omnium certiſſimum, & fidiſſimum, me nihil agere, aut ſcribere, quod veritati Chriſtianæ adverſetur, multa vero dicere, & ſcribere, quæ Sedi Romanæ minime arrideant.*

Utinam vero Kieslingius, Sodaleſque ejus omnes intelligant, tunc vere conſcientiam ſuam certiſſimi, fidiſſimique teſtis loco ſibi futuram, ſiquidem illa eoſdem moneat, nefas omnino ipſorum Majoribus fuiſſe, ab Optimatum Eccleſiæ, quorum geſtis illuſtrandis incumbo, ac proinde a Catholicorum conſortio ſecedere. Vale.

EMI-

Digitized by Google

EMINENTISSIMO ET REVERENDISSIMO

CARDINALI QUIRINO

EPISTOLA

JOANNIS RUDOLPHI KIESLINGII
IN LYCÆO LIPSIENSI PUB. PROFESS.

CUM EJUSDEM CARDINALIS

ANIMADVERSIONIBUS.

EMINENTISSIME ROMANÆ SEDIS
PATER PURPURATE.

I. EA eſt perculti hominis indoles, EMINENTISSIME VIR PURPURATE, ut, quo major eſt, eo ſit humanior. Animus enim meus TUIS rationibus intentus, ſive TUAM ſolidam in rebus ſanctioribus juxta ac antiquis notitiam, nulli, quotquot in Italia extiterunt olim, & jam florent eruditi, ſecundam, ſive TUAM indefeſſam, in colligendis, & luci publicæ emittendis litterarum documentis, induſtriam, ſive denique TUAM erga eruditos, ubique locorum degentes, & vel maxime ab Eccleſia Romana diſſentientes, ſpectet humanitatem, in admirationem rapitur, & obſtupeſcit. Contigit mihi nuper admodum eſſe tam felici, quod me dignatus es TUO litterarum commercio. Quin & in Epiſtola ex ſede TUA Epiſcopali, quæ BRIXIÆ eſt, data, expoſuiſti mihi, quod meditaris conſilium omni laude mactandum, nobile, nec non utile, de colligenda ſupellectile libraria, eaque non ſolum e libris Romanenſium, ſed & Proteſtantium comparata. Bene ſane & ſapienter agis, EMINENTISSIME VIR PURPURATE, & hoc in negotio veſtigia ſequeris Du Pinii *, qui Bibliothecam auctorum ab Eccleſia Romana ſeparatorum adornavit, & eandem ſuis civibus reddidit familiarem. Majore vero laude TUUM inſtitutum æſtimo dignum, dum non ſolum libro-

A

* Bibliotheque des Auteurs ſeparez de la Communion de l'Egliſe Romaine du XVI. & du XVII. Siecle a Paris. MDCCXVIII.

Digitized by Google

brorum a Proteſtantibus emiſſorum titulos, ſed & ipſos libros ad notitiam TUA ſocietatis pervenire cupis.

Quod inſtitutum minio, cedroque dignum cenſeo, eo potiſſimum nomine, quia notitia noſtrorum Doctorum, eorundemque ſcriptorum apud Romanenſes exilis eſt, & fere nulla. Indices enim librorum expurgandorum, & prohibitorum ſepimenta ſunt, quo minus Romanæ Civitatis inquilini ad veritatis Evangelicæ cognitionem pervenire poſſint. Quid igitur mirum eſt, complures, qui tamen præ cæteris ſapiunt, imis adhuc ſubmerſos eſſe tenebris, ut religionem Lutheranam luſcis contemplentur oculis, & eam farraginem multarum hæreſum pronunciare non erubeſcant. Dolendum ſane eſt, noſtram Eccleſiam Lutheranam apud pleroſque peregrinos, & a noſtra Eccleſia remotos, audire religionem ſeu potius ſectam, quin & hæreſin heri demum, aut nudius tertius excogitatam, parumque abeſſe, quin de illa dixerint, illud Horatii: *

Serpentes avibus geminantur, tigribus agni.

Arbitrantur nimirum, religionem Lutheranam ex variis hæreſibus eſſe conflatam, & vix veritatis volam retinere ullam. Quantas maculas religioni Lutheranæ inuſſerint ejuſdem hoſtes, non ſolum ipſe *Lutherus* in Præfatione Articulorum Smalcaldicorum, ſed & *Sfortia Pallavicinus* ** profeſſus eſt. Videbunt autem, Te duce & magiſtro omnium fidiſſimo, Romanenſes ex noſtris libris, quos congeris, nos non adeo eſſe deformes, quia nos in littore vidimus. In tot, inquam, Conciliis & vexationibus doctrina noſtra explorata, pura ſemper extitit, & illibata. Puram illam Apoſtolicam *** adhuc retinemus fidem, & ejuſdem adeo tenaces ſumus, ut doctrinas, & ritus fidei Apoſtolicæ noxios, ſucceſſu temporis veluti infelix lolium enatos, Luthero, illuſtri Eccleſiæ Lutheranæ vindice, & ſtatore, eliminaverimus, & nos in noſtram, quæ ſocietati cuivis

* Lib. de Arte Poëtica.

** Vid. Hiſtor. Concil. Trident. Lib. 1. Cap. VIII. §. 14. P.

*** Vid. Joſeph. Hall. The Olde Religion. Ann. 1633.

Digitized by Google

cuivis Chriſtianæ, ſine omni capite viſibili, competit, vindicaverimus libertatem.

ANIMADVERSIO.

Vereor magnopere, Kieslingi, ut de literaria Bibliothecæ meæ ſupellectile non Catholicorum tantum, ſed Proteſtantium etiam libris inſtructæ, adeo præclare, quemadmodum hoc loco facis, ſentire pergas, poſtquam tuas ad manus pervenerint Volumina Editionis, cui adornandæ incumbo, Epiſtolarum Cardinalis Reginaldi Poli, ante paucos dies tibi dono a me tranſmiſſa. Statim enim *Veſtibulum ante ipſum, primoque in limine* ejus Editionis deprehendes, hominum veſtrorum lucubrationes eum mihi uſum præbere, cui parum tua illa gratulatio, ac lætitia conveniat. Seſe offerent tibi in primi Voluminis fronte meæ ad Joh. Georgii Schelhornii Epiſtolam, junctim ibidem recitatam, Animadverſiones, quibus perſtringenda ſuſcepi quæcunque adverſus eundem Cardinalem contumelioſe conſcripſerat ſive in ea Epiſtola, ſive in Tom. I. Amœnitat. Hiſtor. Eccleſ. & Litter. Bibliothecarius iſte Memingenſis. Præcipuus autem earundem ſcopus fuit demonſtrare, nihil iniquius excogitari, aut affirmari poſſe, quam Polum teterrimo odio, quod novercale, & Vatinianum paſſim Schelhornius appellat, inſectatum fuiſſe Regem ſuum Henricum; quandoquidem indubiis documentis vel in eo Schelhornii Opere exhibitis (cujuſcemodi præſertim eſt ejus Cardinalis ad Eduardum, qui in Anglia

glia poſt Henricum patrem regnavit, apologetica Epiſtola) palam evincitur, præditum fuiſſe Polum, ſicuti inſigni religione Chriſtiano homine digniſſima, ita ſingulari erga ipſum Henricum pietate. Hac permotus, nihil ille reliqui fecit, ut Rex per pœnitentiam prioris vitæ maculas abſtergens, Britannico regno multo quam antea tranquillius potiretur, amotis periculis, in quæ ſe ipſum conjecerat ex concitata indignatione Dei primum, deinde Romani Pontificis, Caroli etiam Cæſaris, aliorumque Principum, ac demum Ordinum omnium nationis, cui imperabat. Equidem id unum Polo ante oculos fuiſſe, ut ad ſalutis, & gloriæ ſemitam Henricum revocaret, & ad eum finem modo medici, modo confeſſarii, amici etiam, & filii, quandoque adverſarii, perſonam ſibi impoſuiſſe, ſolertiſſima uno verbo experimenta quævis tentaſſe ad Regem e graviſſimo morbo relevandum, luce meridiana clarius liquere contendi. Idque ea potiſſimum de cauſa, quod liber, cui titulus, *Defenſio Unitatis Eccleſiæ*, atrociſſimis, ut Schelhornio placet interpretari, in Regem illum conviciis refertus, compoſitus fuerit a Polo, ut Regem, ita jubentem, mentis ſuæ de divortii negotio certiorem faceret, propterea que ſoli Regi exaratus, ac tandem ſoli ipſi tranſmiſſus, quin alteri cuivis præter Regem quoquo modo innoteſcere valeret. Binæ pariter Orationes in eo libro recitatæ, ad Angliæ ſcilicet populum, & ad Carolum Cæſarem adverſus Hen-

Henricum armandos, quarum cauſa vix credi poteſt quantas excitet turbas Schelhornius, nec Anglis, nec Carolo, ſed uni Regi patuerunt, Polo, ut modo dixi, diligentiſſime ſatagente, ut liber ille Regiis oculis unice ſubjiceretur. Profecto Polum ita ſe gerentem, non tantum prudentia (qua tamen, æque ac aliis eximiis animi dotibus, ornatum eundem fuiſſe, vel ipſe Schelhornius fatetur) at ſenſu etiam communi caruiſſe oporteret, ſiquidem eundem librum animo in Regem infenſo, ejuſque excidii cupido, elucubraſſet. Itaque Kieſlingi, *Cernis cuſtodia qualis Veſtibulo ſedeat, facies quæ limina ſervet*. Ab extima autem illa ad interiores libri ejuſdem partes progreſſus, tectas, ut ita dicam, eaſdem conſpicies telorum nube, quæ præſertim in Burnetium, Anglicanæ Reformationis Hiſtoricum, omneſque ipſius aſſeclas, & frequenter in Schelhornium quoque, contorſi, Diatribam in ſex Capita diſpertiens, ibique refellens quæcumque illi ad Poli nomini detrahendum ſuis in Scriptis evulgaverant. Hæc ergo eorundem Scripta ſtudioſius a me conquiſita, meamque in Bibliothecam comportata, materiam de Poli hoſtibus (præfiſcine dixerim) triumphandi mihi miniſtrarunt.

At triumphas ipſe, ac minio, cedroque dignam deprædicas curam, quam impendo Bibliothecæ meæ veſtris etiam lucubrationibus ditandæ. Geſtias, per me licet, atque alacer, hilariſque compara te ad Tomum alterum meæ illius Editio-

nis evolvendum. Noveris autem in eo pariter Diatribam contineri, qua Epiſtolas ibidem collectas expendens, conatus meos in id inprimis intendi, ut quotquot illas perlegerint fateri adigantur, Paulo Farneſio Pontificatum gerente, maxima cum laude a Catholicis cujuſvis Ordinis Viris laboratum fuiſſe, ut Eccleſia Romana, expunctis labibus, quæ in eandem irrepſerant, in veterem dignitatem reſtitueretur. Eo ſcilicet tendebat Supremi illius Hierarchæ ſtudium in Apoſtolico Senatu ex Viris ſanctiſſimis, ſapientiſſimiſque componendo, id enixe conabantur hujuſcemodi Senatores, hæc ipſa cura Præſules alios bene multos tenebat, huic operi Principum politicas Reſpublicas adminiſtrantium poteſtas ſuffragabatur, religioſiſſimorum Cœnobitarum preces tanto bono divinitus impetrando opem ferebant, cumulumque his omnibus addebant præcipui in eloquentiæ diſciplina Viri, illam exerentes, ut ſanctum iſtud propoſitum fautoribus, atque patronis abundaret. Hiſce præjactis, Scriptorum etiam Heterodoxorum auctoritate, in mea illa Diatriba fundamentis, ad Vos ſermonem convertens, dicite (rurſus enim rogo) quid cauſæ fuerit, cur Majores veſtri, ex pietatis ſi qua forent, & doctrinæ opinione commendati, a noſtrorum conſortio ſeſe eliminandi conſilium ceperint, quum contra fuiſſent Chriſtiani hominis partes egregios horum conatus conſiliis, operiſque collatis adjuvare. Hæc ubi legeris in mea illa Diatriba, Kieslingi, aut valde fallor,

lor,

Digitized by Google

lor, aut gaudium tuum in mœſtitiam (nec enim bilem dixero) commutabitur. Iſta vero, ni pariter fallor, incrementum accipiet, poſtquam tertium ejuſdem Editionis Tomum, propediem lucem viſurum, acceperis; nam Diatribam præferet ipſe quoque, eamque inſtitutam ad vindicanda Cardinalis Contareni Geſta in Comitiis Ratisbonenſibus, quibus ipſe præfuit Legatus Apoſtolicus, atque inſuper ad difflandas calumnias, quæ in eundem poſt ipſius in Italiam reditum ſparſæ fuerunt, confictis colloquiis ab eo habitis, Lucæ quidem cum Petro Martyre, ſeu Vermilio, Bononiæ autem cum Bernardino Ochino. Hocce vindicis munere ut recte fungerer, verſandi mihi fuerunt quamplures ex iis libris, quibus Bibliothecam meam auctam gratulatum te fuiſſe, forte pœnitebit.

Delibatis in hunc modum ſummis capitibus rerum, quas tria illa Volumina complectuntur, verbum inſuper addam de uſu, quem mihi, dum nuper Val-Telinenſe iter conficerem, præbuit Centuria Epiſtolarum Helveticarum ex Autographis recenſita, & edita Tiguri ann. 1742. ab Joh. Conrado Fueslino. Inter Epiſtolas illas, ſeu ab Eccleſiæ Helveticæ Reformatoribus, ſeu ad eos ſcriptas, & Epiſtolas, quæ in meis illis Voluminibus colliguntur, comparationem inſtitui, ex qua nemo prorſus erit qui fateri non adigatur, meas illas, quod nihil niſi ex Chriſtianæ virtutis norma contineant, admirationem, & ſuaviſſimos pietatis ſenſus ipſas legentibus

bus inſinuare idoneas omnino eſſe; Fueslinianas vero horrenda eorundem Reformatorum diſſidia undique ſpirantes, commiſerationem, ac ſtomachum dumtaxat promereri. Comparationem hujuſmodi in publicam lucem efferendam cenſui literis datis ad præſtantiſſimum Helveticæ Monaſticæ Congregationis Præſulem Dominum Bernardum de Franchenbergh, Abbatem Cœnobii Deſertinenſis in Rhetia ſiti; eique comparationi omnimode quadrat Horatii illud, quod uſurpas,

Serpentes avibus geminantur, tigribus agni

II. Quæ quum ita ſint, operam, quam in adornanda hac, de qua ſcripſiſti, Bibliotheca, impendis, bene collocas, TUAQUE memoriæ & poſteritati relinquis monumentum omnium certiſſimum. Nec mihi religioni duco, Romanæ Eccleſiæ de tam illuſtri, & immortali gratulari ornamento & decore, quia ejuratis his, quibus alii litant, mundi deliciis TUIS detrahis rationibus omnes fere ſumtus, & ſtudia a rebus agendis vacua libris, eiſdem maxime neceſſariis & exquiſitis, impendis exarandis. Quam aggreſſus es in adornanda *Paulli Tertii* hiſtoria provinciam, tanto majore laudis encomio dignam judico, quanto illuſtrior in negotio emendationis hujus Pontificis vita eſt. Non poſſum non, quin de promeritis TUIS in Eccleſiam Romanam & bonarum artium ſtudia collatis aſſeram, TE famæ TUÆ, & TIBI ſatis vixiſſe, non tamen Patriæ, & Romanæ Eccleſiæ. Eum in finem lubens, quas deſideraſti, miſi meas lucubrationes, potiſſimum, de cultu Sanctorum emiſſas, & alia opuſcula paſſim edita, non ut inde aliquid gloriæ reciperem, ſed ut Tuo deſiderio obſequium præſtarem, demonſtraremque, mea Scripta Italiam neutiquam vereri, ſed ſe veritatis offerre obſides, rigoroſæque ſe ſubmittere cenſuræ.

ANI-

Digitized by Google

ANIMADVERSIO.

Longiſſime abſum, Kieslingi, ut tantas laudes, quibus me exornas, promerear. In Epiſtola ad Abbatem Deſertinenſem paulo ante indicata, Divinæ miſericordiæ adſcripſi, quod, etſi mihi ſeptuageſima propius inſtet jam meſſis, attamen ſeries non intermiſſa laborum animum meum ſaturet, potiuſquam lene otium, quam jucunda ad captandas auras ambulatio, quam dulcis convictus, quam amœna ruſticatio; profeſſusque ibidem ſum, jamdiu menti meæ inſidere Horatianum illud:

Non poſſidentem multa vocaveris
Recte beatum, rectius occupem
Nomen beati, ſi Deorum
Muneribus ſapienter utar.

At quid hæc ad laudes illas tuas? Chriſtianum Heroem, in quem iſtæ aptiſſime quadrent, tibi declarabunt Franc. Vinthæ verſus, quos ex Carminibus apud Junctas, Florentiæ an. 1562. excuſis, ſtatim recito

Hic non purpureo nitet galero,
Sed multa pietate, moribuſque
Probis, eloquio politiori,
Atque omni genere ſcientiarum.
Non hunc nobilitas, potenſque origo
Parentum decorat, Britanniæve
Luxus, divitiæ, ſed ipſa virtus,
Vivendi ratio & bene, ac beate.
Quod ſi Roma ſuum POLUM requirat,
Oportet medio Polo requirat.

Quod

Quod ſpectat ad Trombellium, cujus non eruditionem tantum, ſed & amicitiam magnifacio, jam novi hanc ſedere ipſi ſententiam, ut criminationibus, a te in ejus libros de Cultu Sanctorum conjectis, aliquid quamcitius reſpondeat, & præſertim quod ipſum crambas centies recoctas, ipſaſque Bellarmini fæces obtrudere inſimulaveris. Strenue, certo confido, aget ille rem ſuam.

III. O utinam illud *Flacci Alcuini** quo *Caroli Magni* invitationem, ut illum Romam comitaretur, declinavit, jamjam exſpiraſſet effatum Romanæ ſedi minime amicum. *Turonis fumoſis tectis contenta Deo donante per veſtræ bonitatis providentiam in pace permanet; Roma vero, quæ fraterna diſcordia initiata eſt, miſtum diſſenſionis venenum huc uſque tenere non ceſſat.* O ſi eſſent otia pacis Romanenſes inter & Lutheranos, quam libenter iter ſuſciperem, urbem ** illam ſplendore & antiquitate illuſtrem viſurus, urbem, inquam, Apoſtolorum præſentia colluſtratam, urbem Martyrum ſanguine conſperſam. Quum vero id mihi deneget rerum mearum conditio, impenſe ſaltem gaudeo, de TUA amicitia, & ſcripta in Italia crebrius emiſſa cum voluptate perluſtro. Lipſiæ fumoſis tectis, ſi ita placet, ſum contentus, nec amphitheatra, palatia, marmora, & alia antiquitatum monumenta memoria digniſſima conſpiciendi flagro deſiderio. Multum tamen TIBI, VIR EMINENTISSIME, debeo gratiæ, quod mihi TUA opera ad unguem exaſciata mittere voluiſti, eiſdemque, ob argumenta multæ lectionis & limati judicii plena, oppido delector. Deſideras quoque in litteris TUIS nuperrime ad me datis ſententiam, de his operibus laude minime defraudandis. Conſtitui itaque huic deſiderio ſatisfacere, & mentem meam circa hiſtoriam *Paulli Ter-*

tii

* Vid. Theſaur. Caniſii Tom. II. Epiſtol. VII. Alcuini p. 396.
** Vid. Illuſtris Jo. Guil. Bergeri Progr. de Romæ Veteris Majeſtate in ruinis ac Veſtigiis adhuc ſpirante. In Stromat. eo Academ. p. 17.

tii breviter exponere, licet meum, qualecumque demum fuerit, judicium non tanti æſtimem, ut Dignitati argumenti, quod tractas, ex aſſe reſpondere poſſit. In magnis voluiſſe ſat eſt.

ANIMADVERSIO.

Utinam hoc tuum in memoriam mihi revocat Italici itineris hiſtorias a Burnetio, Miſſonio, & Adiſſonio conſcriptas, rixaſque, non tamen amaras, quæ inter me, & ipſos, dum Londini agerem, extiterunt ob credulitatem, quam mirabar eoſdem ad ea omnia provexiſſe, ex quibus Catholicorum, & Romæ præſertim degentium, Fidei procaciter irridendæ occaſionem Sodalibus ſuis compararent. In mentem mihi pariter redeunt frequentia, quæ Pariſiis habui cum doctiſſimo Viro Jacobo Ludolfo Kuſtero colloquia, dum iſte ad Urbem illam acceſſit cauſa Catholicæ Fidei amplectendæ, quod ſolemniter perfecit in Æde Tyrocinii Patrum Societatis Jeſu. Semel & iterum Amſtelodami collocutus cum eodem fueram, indeque mihi haud obſcure patuit vel eo tempore proclivitas ejus animi ad Sectam, quam profitebatur, ejurandam. Vacabat ille, dum ego Bataviam pererravi, Novo Teſtamento Millii variis lectionibus augendo, edendiſque Ariſtophanis Comœdiis; Lutetiæ vero, me in eadem Urbe morante, in lucem eduxit novam Editionem Diatribæ Anti-Gronovianæ, de cujus argumento eo libentius ſermones mecum inſtituebat, quo compertior mihi erat & Suidæ Edi-

Editionis ab ipſo ante paucos annos adornatæ præſtantia, & Gronovii, cujus conveniendi Batavum meum iter aditum mihi fecerat, acerbitas in ea per injuriam laceſſenda. Jacobi Perizonii de facie notitia, quam pariter ex eodem itinere acceperam, effecit, ut eidem Kuſtero volupe foret oculis meis ſubjicere, quæ adverſus eundem elucubrabat, unde ſuam de ære gravi ſententiam tueretur. Hiſce a me narratis, quodnam ſit *Utinam* meum, quod tuo illi reſpondeat, facile intelligis. *Utinam*, *Utinam* iterum dico,

His ipſis diebus in quodam ex ijs libris, quos mea in Bibliotheca minime deſiderari ambo gaudemus, ſcilicet in Volumine Amœnitatum Theologic. varii, & ſelecti argumenti, quarum auctor Jo: Fabricius, Doctor, & Profeſſor in Academia Julia, occurrit mihi Oratio de Utilitate, quam Theologiæ ſtudioſus ex itinere capere poteſt Italico. Romæ adfuiſſe ſe ſcribit ann. 1675. Fabricius. At ejus Urbis deſcriptio, quæ ab homine iſto traditur in ea Oratione non ita ad rem noſtram facit, Kieslingi, ſcilicet ad argumentum, de quo inter nos diſputatur, ac facit Oratio ad Germaniæ Principes, quæ extat inter Opera Cardinalis Sadoleti; nam colores, quos ad pingendum Romæ ſtatum ſua ætate vigentem adhibet integerrimus ille Scriptor, vel ji quoque, quæ ijs temporibus contigit, veſtrorum magiſtrorum a Catholicorum cœtu ſeceſſionem condemnant. *Confitemur* (hæc in Oratione

Digitized by Google

tione illa leguntur) *noſmetipſi, & concedimus, aliqua fieri in hac Urbe, quæ merito reprehendenda ſint; non pauciora tamen eſſe affirmamus, quæ ſumme ſint laudanda: nuſquam enim charitas, nuſquam amicitiæ, & familiaritatis fides, nuſquam in egentes miſericordia, neque ſanctius colitur, neque majore ſtudio, curave exercetur. Ipſa vero erga Deum religio hic ſancta, & ſemper ſyncera eſt. Sunt quidem vitia his intermixta permulta, quod neceſſe eſt, ex omnium fere gentium conventu conflata hac Civitate. Sed tamen in turba, & colluvione vitiorum, multorum eximiæ virtutes eluceſcunt, quibus æquum profecto fuit parci ab iis, qui omnes & omnia in crimen, atque invidiam uno nomine vocant.*

IV. Ne vero illa ſcripta fugitivo tantum oculo legiſſe videar, integrum mihi erit circa *Vitam, ſeu Imaginem Optimi, ſapientiſſimique Pontificis expreſſam in geſtis Paulli Tertii Farneſii ad primos tantum quinque annos ejus Pontificatus ſpectantibus Brixiæ anno MDCCXLV.* editam pauca monere. Gratum ſane feciſti Proteſtantibus, quod hujus *Pontificis* laude inter ſuos non privandi, hiſtoriam ex *Poli, Contareni, Sadoleti, Caraffæ*, & aliorum documentis adornandam, illuſtrandamque es aggreſſus, eo potiſſimum fine, quia hujus Pontificis vita in illuſtrem hunc, quo emendatio Eccleſiæ a Luthero felici cum ſucceſſu eſt ſuſcepta, incidit temporis tractum. Qui labor Proteſtantibus non poteſt non eſſe gratiſſimus, quia multa ab ipſis deſiderata ſunt antiquitatis documenta, quæ huic religionis emendandæ negotio afferunt lucem. Præter enim ea, quæ *Sleidanus, Thuanus,* & *Sarpius* nobis adſervarunt documenta, quæ tamen Romanenſibus fide laborare videntur, pauca ad nos pervenerunt. Immortalem igitur promeritus es laudem, quod nobis horum monumentorum, quæ atra nox hactenus

nus preſſit, copiam facere, & veram hujus negotii formam uberius explicare voluiſti. Dulcius enim ex ipſis fontibus bibitur aqua, & noſtra res multum emolumenti ab hoc inſtituto recipit. Ecquis enim poteſt hæc fragmenta, quæ in Romanenſium latent ſcriniis, & quorum paſſim ſaltem fit mentio, adire? Hanc ipſam autem nobis nunc demonſtras viam.

ANIMADVERSIO.

Quandoquidem rem gratiſſimam gregalibus tuis me facere affirmas, Kieslingi, quod antiquitatis in lucem afferam documenta, quibus deſtituti, confugere paſſim opus habetis ad ea, quæ vobis adſervarunt Sleidanus, Thuanus, & Sarpius, inde profecto conſequitur, de religionis negotiis, ad quæ documenta illa referuntur, ex fide tabularum a me exhibitarum judicium a vobis quoque eſſe ferendum, potiuſquam ex trium illorum Hiſtoricorum Commentariis. Audi quid nuperrime ad me Venetiis ſcripſerit Vir ſumme doctus, & æque ſapiens Apoſtolus Zenus, Italicæ literaturæ decus, poſtquam factus eſt certior quæſtionis inter nos excitatæ: *Non veggio in qual maniera il Chieslingio ſarà baſtante a riſpondere adequatamente alle invincibili ragioni, e dimoſtrazioni di V. E. Ella l'ha chiuſo, come ſuol dirſi, fra l'uſcio, e'l muro, riducendolo all'unico impegno ch'egli ſi è preſo di far comparire diverſo di quello che al vivo vien rappreſentato da Lei quel ſempre venerabile Pontefice, e a quello inſieme di produrre teſtimonianze più riſpettabili, e ferme delle già prodotte da V. E. che eſcono da*

da Soggetti maggiori di ogni eccezione. Quod vero addis, atram noctem hactenus preſſiſſe, quæ in noſtris latent ſcriniis, tuo huic dicto nonne ex ſe ſolæ ſatis refragantur binæ Contareni Epiſtolæ, quarum non modica fragmenta in literis ad te datis die 4. Maii recitavi: Quamvis enim illæ argumentum pertractent Pontificiis, ut credi poſſet, auribus maxime moleſtum, ac odioſum, nactæ tamen ſunt locum in Bibliotheca, ſicuti in iiſdem literis monui, Romæ quinquaginta tantum abhinc annis excuſa, & Innocentio XII. dicata a Thoma de Rocaberti, Archiepiſcopo Valentino, & Hiſpaniarum Inquiſitore generali. Itaque hujuſcemodi monumentorum publicationem Romani ipſi Pontifices omni ævo probarunt; ſingularem autem in modum Paulus III. de quo propterea in iis ſuis literis Zenus ita ſubdit: *Il conoſcerſi da que' Soggetti la mente e'l cuore del Papa, fece sì che eſſi gli preſtaſſero conſiglio ed opera, e parlandogli con libertà a norma dell'occorrenze ſi opponeſſero con petto aperto a coloro, che moſſi da vile cortigianeſca adulazione ſpacciavano maſſime affatto contrarie, onde con ciò credendo di avvantaggiare la cauſa che ſi erano tolti a ſoſtenere, più toſto le recavano pregiudizio.*

V. At enimvero in hac nitida & docta commentatione nonnulla occurrunt, quæ me in bivio reliquerunt, dubiumque traxerunt animum, utrum omnia teſtimonia cum fide hiſtorica conſentiant, & *Paulli Tertii* animi candorem & ſtudium in unione Eccleſiæ tunc temporis fluctuantis & diſſidentis reſtituenda omni ex parte Proteſtantibus

tibus ſignificent. Tantum abeſt, ut hujus Præſulis in Eccleſia Romana Maximi & Sanctiſſimi manes turbare audeam, ut potius illum optimis, qui hoc Sæculo XVI. ſedem Romanam occuparunt, annumerem Epiſcopis. At circa ipſum religionis negotium interſita ſunt quædam argumenta, quæ, ut ſub incudem mittantur, æſtimavi digna. Arridet itaque de illis meam libere exponere ſententiam, TIBI, VIR EMINENTISSIME, eandem ad examen proponere denuo inſtituendum. Res Lutheranorum in hoc capite agitur, quorum cauſam tanto lubentius ſuſcipio, quanto illuſtrius eſt commentationis argumentum, quantoque major TUA erga me humanitas. Depoſitis itaque præoccupatis rerum, perſonarumque opinionibus, remotiſque arbitris, ſola relicta veritate, quæ mihi pluris eſt, quam omnium auctoritas, de *Paulli Tertii* Pontificis vita, & animo paci & unioni Eccleſiæ non ex voto Proteſtantium amico ediſſeram. Ne vero quis arbitretur, hæc paullo durius a me ſcribi, moneo, maximum diſcrimen inter emendationem, ex mente *Paulli Tertii*, & ex votis Lutheranorum ſpectatam eſſe conſtituendum, proinde etiam exitus fuit diverſus. *Paullus Tertius* inſtituit, ut poſtea edocebo, emendationem Curiæ Romanæ, & quorundam abuſuum, ſed renuit doctrinæ deformatæ emendationem. Quid mirum, Pontificem reformationi, quam urgebant Lutherani, ſumma vi reſtitiſſe? Deſiderabat porro Pontifex unionem Eccleſiæ, quod in laude eſt ponendum, ſed talem, qua Lutherani, a Romana Eccleſia expulſi & ejecti, ſeſe rurſus in clientelam, & ſinumPontificum tradere debebant. Feciſſent hoc Proteſtantes, ſi Pontifex doctrinam puram, eamque Apoſtolicam reſtituere voluiſſet. Quin & noſtra ætate parati ſunt Lutherani ad hoc connubium, ſi Romana Eccleſia depoſitis ſuis ſordibus, priſtinam, quam Chriſtus ſuæ ſponſæ dedit, receperit formam. Quæ, ſi quis recta ſecum reputaverit via, offendet ſtupendos, quos in hoc negotio *Paullus Tertius* ſubiit, labores prorſus inanes fuiſſe, quia media huic operi perficiendo ſufficientia non ſunt adhibita. Rem coram intueamur.

ANI-

Digitized by Google

ANIMADVERSIO.

Quænam, amabo, ad perficiendum ſanctum opus, de quo agitur, magis idonea adhiberi poterant inſtrumenta, quam homines, quos deſcribit in Epiſt. ad Card. Sadoletum publicus in Academia Patavina literarum politiorum Doctor Lazarus Bonamicus? *Adſciti ſunt* (ait ipſe) *in ampliſſimum Ordinem ſapientiſſimi, innocentiſſimi, clariſſimi ſumma auctoritate præditi Viri, evocati, rogati, facti ſunt Cardinales*. Nonne hos ipſos Paulus Pontifex adſcivit, hos evocavit, hos rogavit? Quare mox ille ſubdit, *O præclara Comitia! O his difficillimis temporibus neceſſaria! O ſingularem Pauli III. ſapientiam, ac bonitatem!* Joannes Caſa in Vita Petri Bembi eundem Pontificem maximopere collaudat ob relatos in Cardinalium cœtum eos, *qui quaque in civitate, quibuſque in terris eſſent, illuſtri quadam aut pietatis, aut prudentiæ, aut doctrinæ laude celebrati*. Quid? vel ille (ſexcentos alios teſtes afferre poſſem) cui ex maledicentia inditum nomen, Petrus Aretinus, ita eundem Pontificem affatur: *Gli altri Paſtori creano Cardinali Reverendiſſimi, & Voi create Vicarj di Criſto, e ciò verificherebbe il lungo andare, caſo che viveſſero ſecondo il dovere delle virtù loro, & il biſognio della Fede noſtra. Veramente ſiccome eſſi non potevano naſcere in tempo più oportuno, ne a i giorni di miglior Papa; così Voi non potevate diſpenſare le dignità ſacroſante in più neceſſaria occaſione, ne in più giuſte creature*. Igitur ex

 ho-

horum hominum ſolertia, potius quam *ex Proteſtantium voto* inſtituenda erat *deformatæ Eccleſiæ emendatio*. Illorum erat, potius quam Proteſtantium, internoſcere quid fieri, quid tentari oporteret, *ut Eccleſia depoſitis ſuis ſordibus, priſtinam, quam Chriſtus ſuæ Sponſæ dedit, reciperet formam;* eorundem eniti, *ne ſtupendi, quos in hoc negotio Paulus III. ſubiit, labores* inaniter cederent; ipſorum denique,

Scire poteſtates herbarum, uſumque medendi.

VI. In fronte TUA, VIR EMINENTISSIME, Commentationis, multæ omnino lectionis & exquiſitæ eruditionis, nobis Paullum III. Pontificem ſui ſæculi decus commendas, egregiamque ejus animi indolem, ex optimis auctoribus, potiſſimum ex Ludovici Senſi Orationibus ad Cives Peruſinos hunc in modum demonſtras. * „ *Quem igitur majore „prudentia, quam divus Paullus III. fuiſſe, aut potuiſſe eſſe, „unquam dicemus? Qui cæleſti ac divina quadam mente & „intellectu natura præditus, prima pueritia ad optimarum lit„terarum ſtudia deductus, ſumma cum laude, & prope ſtupo„re omnium in illis ſemper verſatus eſt, quem poſt exacte com„paratam Romana & græca lingua ſcientiam, poſt emenſum „liberalium artium orbem, poſt luſtratas omnes omnium æta„tum hiſtorias, ex naturalium rerum cognitione ad ſacrorum „doctrinam gradum feciſſe, & denique divinarum, humana„rumque ſcientiarum, & omnium pulcherrimarum artium pro„diiſſe dicunt erudit iſſimum*. Non negaverim, hunc Romanæ Eccleſiæ Præſulem naturam in tribuendis animi dotibus habuiſſe fautricem, adornatumque fuiſſe ingenio ad diſciplinas quaſvis addiſcendas bene compoſito, judiciique acie, & prudentia in re gerenda ultra ſuam dignitatem forti & alacri, quo laudis encomio his verbis mactatur ab *Alphonſo*

* Vid. Cap. I. de Paulli III. in optimis litteris, Græcis, Latiniſque præſtantia, p. 8. & 9.

Digitized by Google

ſo Ciaconio Biacenſi * *Fulgebat* , inquit , *in Alexandro, præter ipſam ætatis, & Farneſiæ gentis prærogativam, explorata rerum gerendarum prudentia, diuturnus Reipublicæ uſus, & cum inveterata virtute multarum litterarum cognitio præcellens*. Mitto itaque ineuntis juventutis & virilis ætatis vitia, quorum reus omnino eſt, teſte *Paullo Sarpio* ** ut *Bernardinum Ochinum* Romanenſibus ſuſpectum omittam, quæ crimina obliterare & oblivioni tradere ſatagit *Sfortia Pallavicinus*.*** Si itaque notas, quibus ſe hominem fuiſſe, & a ſe nihil humani alienum fuiſſe demonſtravit *Paullus* hujus nominis *Tertius*, prætermiſero, hoc profecto nomine gravem ſibi attraxit labem, quod haud exiguas eccleſiæ divitias in ſuæ gentis uſum & ſplendorem, renitentibus, & obmurmurantibus viris bonis, & ordinibus pleriſque, contulit. Prævides, VIR EMINENTISSIME, hanc paternam in tres nepotes, *Alexandrum Farneſium*, & *Guidonem Aſcanium Sfortiam*, & quibus decennio elapſo addidit, tertium *Raynutium Farneſium*, qui vix ex ephebis egreſſi, purpura & opibus ſunt adaucti, indulgentiam, & ſtudium, gloriæ & laudi hujus *Paulli Tertii* omnino detrahere; inde in toto capite ſecundo id agis, ut hæc ad ſalutem convertas. Quas vindicias adverſus *Paullum Sarpium*, & *Petrum Franciſcum Curayerum* recentiorem hiſtoriæ *Sarpianæ* interpretem, & commentatorem, quin & omnes heterodoxos ita inſtruis. **
„**) *Nihil notius, quam procurata a Paullo familiæ ſuæ commoda, & ornamenta obtrectatorum ſermonibus locum & modo præbere, & olim præbuiſſe, eoſque acriter contendere, nimium in eandem ſtudium, vel ipſa ejus principatus primordia commaculaſſe, quippe qui vix elapſis ab eo initio duobus menſibus ad ampliſſimum Cardinalatus ordinem binos nepotes evexit, licet admodum adoleſcentes, nimirum Alexandrum Farneſium, & Guidonem Aſcanium Sfortiam, quibus*

 „*poſt*

* Vid. Hiſtor. Pontific. Romanor. in vita & geſtis Paulli III. p. 1493. conf. Conclavi di Pontifici Romani. Conclave di Paolo Terzo p. 117. ſqq.
** Vid. Hiſtor. Concil. Trident. Lib II. p. 209.
*** Vid Hiſtor. Concil Trident. Lib. III. Cap. XVII. p. 108.
**** Vid. Cap. II. p. 11.

„ *poſt decem circiter annos, tertium, viridi etiam ætate, Ne-*
„ *potem ſuum adjunxit, ſcilicet Raynutium Farneſium. Nil*
„ *igitur mirum, ſi Paulli nomen ea de cauſa in invidiam vo-*
„ *care non eſt veritus Paullus Sarpius in Hiſtor. Concil. Trident.*
„ *At victas huic quodammodo manus dediſſe Card. Pallavici-*
„ *num, id certe haud mediocrem admirationem promeretur.*
Attribuis hoc Pontificis in tres nepotes ſub auſpiciis purpura donatos, ſed adoleſcentes adhuc, ſtudium tam ſingularibus illorum virtutibus, quam favori, & totam litem ita componis *. „ *Quid igitur clarius, quam Flaminium valde*
„ *ab eorum ſententia abfuiſſe, qui magno piaculo Paullum Pon-*
„ *tificem ſe obſtrinxiſſe clamitant, quod teneræ Nepotum ju-*
„ *ventuti Romanæ purpuræ honorem mandaverit? Potius quam*
„ *prave & maligne cum Heterodoxis, Flaminius recte, & cor-*
„ *date hac in re ſenſiſſe dicendus eſt cum quatuor illis Cardi-*
„ *nalibus, quos inter præſtantiſſimos a Paullo III. creatos, Pal-*
„ *lavicinus lib. III. cap. 17. hoc modo ſimul jungit,* un Con-
„ tarino, un Sadoleto, un Polo, un Bembo. *Emphaſis cer-*
„ *te iſta in enunciandis eorundem nominibus a Pallavicino*
„ *adhibita profecto poſtulaſſet, ut ſumma illorum auctoritate*
„ *fretus, adverſus Sarpium, alioſque confidenter pronunciaret,*
„ *in Paulli III. Nepotes ſuos ad Cardinalatus apicem deligen-*
„ *tis, amore & judicio, longe majores exſtitiſſe virtutis partes,*
„ *quam conſanguinitatis. Nec abs re fuiſſet affirmare, eoſdem*
„ *naturæ donis cumulatiſſimos, cunctorum de ſe opinionem, at-*
„ *que vota plane fallere non potuiſſe, quod præter illa ob ocu-*
„ *los haberent in Sanctiſſimo Avo domeſticum præſtantiſſima vir-*
„ *tutis exemplum, unde formare ſe, & fingere ad omnem ex-*
„ *cellentiam poſſent; quæ ipſa ſcripſiſſe reperimus Card. Sado-*
„ *letum ad Card. Alexandrum.*

Levidenſis eſt opera ex ipſis Romanæ Eccleſiæ inſtitutis, Conciliorumque decretis demonſtratum dare, hoc *Paulli Tertii* factum non omni carere nævo. Ecquis enim, ut unico ſaltem, brevitatis ſtudioſus, ſententiam confirmem teſtimonio, ignorat, in Epiſcopo eligendo deſiderari, ut non ſolum

* Vid. l. c. p. 32.

ſolum ex legitimo matrimonio ſit natus, juxta *Concilii Tridentini* * decretum, ſed & ætate juſta eademque canonica, gravitate morum & ſcientia rerum præditus? Ne quid dicam de Concilio *Agathenſi*, ** juxta quod Epiſcopus eligendus jam annum ætatis trigeſimum, & juxta Concilii *Lateranenſis* Quinti *** decretum annum XXVII. ætatis agere debebat. Sed hanc Conſtitutionem jam jam a *Joanne XII.* ****.) Pontifice, qui puerum decem annorum Epiſcopum ordinavit, eſſe violatam video. Nolo igitur hunc abuſum urgere, ſed Petri vicariis totam rem relinquere, ratus, hoc ipſo conatu ſe, ſuamque ſedem Petrinam valde commaculare, dum pueros, adoleſcenteſque, hac Epiſcopi & purpuræ dignitate adornant, ut numerum faciant, ſeque non ſacri officii peragendi cauſa, ſed fruges conſumere natos eſſe arbitrentur. Exigui quoque ſunt, quos eccleſia ex his patribus Purpuratis recepit fructus, ſeu potius nulli, ne quid de ipſo *Paullo III.* male a ſuis habito, & calumniis injuriiſque ſuffuſo dicam, qui moribundus de ingratitudine ſuorum potiſſimum *Octavii* Nepotis conqueſtus in hæc erupit, teſte *Henrico Spondano* ***** verba: *Si mei non fuiſſent dominati, tunc immaculatus eſſem & emundarer a delicto maximo*. Indoluiſſe enim, ſcribit *Spondanus*, *Paulum Tertium* ob ingratitudinem ſuorum, ſeque felicem prædicaſſe, ſi nunquam genuiſſet. Eadem confirmant *Ciaconius* ******, *& Odoricus Raynaldus* Tarviſinus *******. Mirari igitur ſubit, quo veritatis, & auctoritatis firmamento niſus, hanc *Paulli* Pontificis indulgentiam admodum blandam, VIR EMINENTISSIME, TUO ſuffragio approbare, & *Paullo Sarpio*, *Curayero*, & Heterodoxis, uti ſcribere amas, ſuccenſere poſſis. Ipſi Romanæ ſedis ſodales ſupra laudati ab hac macula, eaque non levi, *Paullum III.* non liberant.

* Vid. Harduin. Act. Concil. Tom. X. Seſſ. VII. Cap. I. p. 55.

** Vid. Harduin. l. Opp. Tom. II. Concil. Agatheni. Can. XVII. p. 1000.

*** Vid. Harduin. l. Opp. Tom. IX. p. 1748.

**** Vid. Harduin. l. Opp. Tom. VI. Part. I. p. 628.

***** Vid. Annal. Eccleſiaſt. Baronian. Continuat. Tom. II. p. 525. ad an. 1549.

****** Vid. l. c. p. 1499.

******* Vid. Annal. Eccleſiaſt. T. XXI. p. ead. an. 1549. ſ. 47.

*Sfortia Pallavicinus** in hoc argumento eo eſt animi candore, ut hoc vitium *Paulli* non prætereat, licet illud quovis modo extenuet. *Philoſophatur, inquit Suavis, Pontificem haud vero Concilii, emendationiſque ſtudio rem geſſiſſe, propterea quod confeſtim inter Vaticani Patres adſcivit Alexandrum Farneſium, & Guidonem Aſcanium Sfortiam, nepotes ſuos juniores. Verum, quod Paullus amore ſui ſanguinis nimium exarſerit, haud inde extemplo conficitur, non fuiſſe in reliquum Religionis ſtudioſum; prout liquet ex univerſa ſerie ejus Principatus. Quemadmodum enim ex unica honeſta actione non recte deducitur virtutum univerſitas; ita perperam ex unico deformi actu omnis virtus excluditur. Ejus vero in Paullo vitii nota tam eſt homini conſueta, ut pro vitii nota non haberetur, in quovis alio principatu, qui ſupra conditionem hominis non aſſurgeret. Adeo ut plane philoſophus aſſeruerit, a principibus, cum ſuam progeniem, quacumque ea ſit, ad principatum non provehunt, virtutem exerceri ſupra modum humanæ naturæ. Proinde qui ob hanc humanæ conditionis labem Pontifices vituperat, ineſſe divinum quiddam in Pontificatu fatetur.* Vides, EMINENTISSIME PATER, *Pallavicinum* hunc *Paulli* Pontificis nævum obelo non notaſſe. Injuriam proinde fieri *Paullo Sarpio* puto, ſi ejus fides in dubium vocatur a Romanenſibus. Satis commode & bene ſua, quam obſervare debet rerum geſtarum conditor, provincia defunctus eſt, & ſine partium ſtudio res, quarum omnino conſcius fuit, fideliter conſignavit, hoc ſolummodo nomine Romanis Epiſcopis inviſus, quod res arcanas e latebris protraxit, & jura Venetorum adverſus ſedem Romanam defendit. Fuit ceteroquin Romanæ Eccleſiæ civis, nec unquam ejuſdem deſeruit caſtra. Si itaque is, qui res geſtas, prout actæ ſunt, enarrat, ſubleſtæ fidei eſſet auctor, veritas hiſtorica vel in ipſo *Pallavicino*, qui tamen optimæ notæ ſcriptor apud Romanenſes æſtimatur, periclitaretur, quia multa commemoravit, quæ ſedi Romanæ haud arridere poſſunt, quod uno alterove documento in hac ipſa commentatione demonſtratum dedi. Quid ſi TUA, EMINEN-

TIS-

* Vid. Hiſtor. Concil. Trident. Lib. III. Cap. XVII. p. 108.

TISSIME PATER, de *Paulli Tertii* geſtis allata teſtimonia hoc ex fonte falſa eſſe dicerem, quia Eccleſiæ, Curiæque Romanæ es addictus, deridendus ſane, & in officium boni hiſtorici eſſem iniquus. Non de auctore, & de ſcriptore, ſed de fide rei geſtæ eſt concertandum; quo ex fonte ſuam hiſtoriam hauſerit; qua vixerit ætate; an rei geſtæ notitiam habere potuerit; an conſentientes habeat alios rerum geſtarum conditores, & quibus in partibus, ſi diſſenſus ſe ſe offert, ille conſiſtat. Si has in hiſtorico negligimus rationes, leve erit, fidem vel optimi auctoris vocare in dubium. Hic Rhodus eſt, hic eſt ſaltandum.

ANIMADVERSIO.

Mirari igitur te ſubit, Kieſlingi, *quo veritatis, & auctoritatis firmamento niſus*, blandam Pauli Pontificis erga teneros Nepotes ſuos, quos ad Cardinalatum evexit, indulgentiam meo ſuffragio probaverim? At miror ego quammaxime tuam illam admirationem, nam ipſemet ſuffragii mei firmamenta in medium attuliſti, quatuor ſcilicet integerrimos Cardinales, Contarenum, Polum, Sadoletum, & Bembum, atque ii ipſi ſunt, in quos paulo poſt, *Virorum ſui ſæculi, eruditione, pietate, & prudentia illuſtriſſimorum* exiſtimaſti cadere poſſe jure, ac merito nuncupationem. Animadverti autem a te in primis voluiſſem ad Epiſtolam, quam dedit Carpentoracti Sadoletus Cardinali Alexandro Farneſio, novam ei dignitatem gratulaturus. *Quo tempore*, inquit, *primum de tuo honore, ampliſſimaque dignitate nuntius ex Urbe ad nos huc pervenit, etſi ſtatim cogitans, exiſtimare cœpi, Te, quanquam ætate adhuc eſſes adoleſcens, indole tamen virtutis, &*

& commendatione ingenii dignum habitum eſſe, cui tantus bonos jure committeretur; tamen, quominus feſtinarem dare ad Te literas, tuæque & præſenti, & ſperatæ amplitudini gratulari, illa res effecit, quod neque naturæ meæ, neque inſtituti unquam fuit, ita accurrere ad laudem, & gratulationem, ut fortunam magis, quam judicium ſecutus viderer. Explicat poſtea, quam multis de cauſis adduci potuiſſet ad credendum, optimo jure eidem, nulla interpoſita mora, deberi, quod impendit, officium; at ſubdit, ſe expectare tamen voluiſſe, quoad certius aliquid de ipſo ad ſe perferretur. Atque tandem ſubjungit: *Tunc demum exiſtimavi maturum eſſe ſcribere aliquid ad Te, & Tibi de tuis ampliſſimis ornamentis gratulari, cum jam non ad incertam amplius ſpem, ſed ad firmam, & fundatam de Te opinionem mea & lætitia, & gratulatio dirigeretur*. Firmæ autem hujuſcemodi de Cardinale Alexandro opinioni eventus poſtea abunde, & inſigniter reſpondiſſe, non Sadoleti tantum, & trium aliorum Cardinalium, quos laudavi, Epiſtolæ nos docent, ſed quamplurima eorum temporum documenta, eaque pariter teſtimonium perhibent eximiis virtutibus Raynutii, qui Alexandri frater fuit germanus, & Aſcanii Sforziæ, eorundem fratris conſobrini, quos ambos tenera æque ætate Paulus Pontifex ſacra Purpura donavit. Pleraque ex eis monumentis digeſta, prout occaſio tulit, in mea ſuperius memorata Editione reperies. Hoc ipſum argumentum retractans in

in calce ejus Præfationis, quam appoſui libello de Vita Cardinalis Contareni, his verbis ſum uſus: *Che ſe fra queſti* (loquor de præſtantiſſimis Cardinalibus a Paulo III. renunciatis) *hanno avuto luogo i tre giovani ſuoi Nipoti, cioè Aleſſandro, e Ranuzio Farneſi, e Guido Aſcanio Sforza, ho già fatto evidentemente conſtare nel Capo ſecondo della mia Operetta*, Imago &c. *che nella ſcelta pure di eſſi, i quali furono al certo gran lumi del ſagro Collegio*, longe majores extiterunt virtutis partes, quam conſanguinitatis, *al giudizio di quei irreprenſibili Cardinali Contarini, Polo, Sadoleto, e di altri ancora; ſiccome per l'iſteſſo riguardo, cioè d'una virtù anche de' teneri fanciulli capace di generare nelle menti ſaggie, e perſpicaci* non incertam ſpem (*per valermi delle parole dell'iſteſſo Sadoleto*) ſed firmam fundatamque opinionem, *potè Giulio III. ſenza veruna cenſura avvanzare al Cardinalato il ſanto giovanetto Roberto de Nobili, la qual elezione non ſolo non riguardò per moſtruoſa Paolo IV. Pontefice di ſommo zelo, ma ſollevò di più l'iſteſſo Roberto in età di anni 14. al grado di Bibliotecario della S. Sede; e così potè pure Pio IV. ſenza cenſura promovere S. Carlo Borromeo in età d'anni 21. alla ſagra Porpora, ed un anno di poi alla Mitra di Milano.*

Quoniam vero M. Antonium Flaminium, æque ac Cardinales Contarenum, Polum, Sadoletum, & Bembum, plauſus edidiſſe comprobaveram ob Purpuræ honorem feſtine collatum, prælertim in Ale-

Alexandrum Farneſium, hujuſque divinam indolem, publicæ utilitatis amorem, ſacrarum literarum ſtudium multis encomijs commendata ab eodem Flaminio fuiſſe, par erat, Kieſlingi, ut hac etiam de cauſa ſuffragium meum firmo præſidio munitum arbitrareris. Legeſis in T. X. Amœnit. Liter. Joh. Georgii Schelhornii brevem vitæ M. Ant. Flaminii deſcriptionem a Joach. Camerario concinnatam, & in T. II. Amœnit. Hiſt. Eccleſ. & Liter. ejuſdem Schelhornii lucubrationem inſcriptam *de Religione M. Antonii Flaminii*, atque utrobique deprehendes quam præclare de hujus religione, & pietate ſentiant, ac dijudicent homines veſtri, & præ cæteris quanti faciant librum Explanationis Pſalmorum ab eo conſcriptæ, in qua, ajunt ipſi, ubivis elucet eximia in Deum pietas, ardenſque Numini optimo ſerviendi, & placendi ſtudium, atque animus divino ſpiritu plenus. Laudes igitur, quibus Flaminius Card. Alexandrum Farneſium, ut primo iſte ad eum gradum aſcendit, cumulare non dubitavit paſſim in Scriptis ſuis, & in ipſa quoque Epiſtola Nuncupatoria ejuſdem Explanationis, non video, cur, ceu ad religionis canonem caſtigatæ, maximum pondus habere apud vos omnes non debeant, æque ac apud nos ſanctiſſimorum, ſapientiſſimorumque Cardinalium ſuffragia ſuperius indicata. Deſine itaque, Kieſlingi, percontari, quonam fundamento niſus calculum meum adjungere recuſaverim Pallavicino, aliiſque etiam

Ca-

Catholicis Scriptoribus Paulo Pontifici notam inurentibus, quod Nepotes adoleſcentes ſacræ Purpuræ honore dignatus fuerit.

Verba autem illa Pauli morientis, quæ ex Spondano recitas, affirmaſque huic Ciaconium, & Raynaldum concinere, incerta tantum ex fama prodjiſſe, idem Spondanus te docere poterat, dum in ea narratione verbum *dicitur* uſurpavit, & præterea non eſt cur illa de Cardinalibus ejus Pontificis Nepotibus dicta cenſeri ullo modo debeant. Æquiorem profecto, quam Scriptores illi, & Pallavicinus etiam, erga Paulum III. in negotio de quo agitur, ſe exhibuit Natalis Alexander, ſiquidem de tribus ejus Pontificis Nepotibus ita loquitur, *Quos præclaræ animi dotes, & egregia merita non temere adlectos* (ad Purpuram) *comprobarunt*.

VII. Miſſis autem his omnibus, in quibus rei apex non conſiſtit, circumſtantiis, in illuſtrius tractationis argumentum meas nunc extemplo transfero meditationes, demonſtraturus, ſuſceptum a laudato Pontifice *Paullo Tertio* religionis emendandæ negotium, nec non conſilium, de inſtituendo aliquo ad componenda partium diſſidia, concilio, quod tractationis caput eſt, tanti non eſſe æſtimandum, quanti illud feciſti. Placet huic argumento, quod ad reſtaurandæ religionis negotium a Luthero feliciter conſummatum ſpectat, potiſſimum inhærere, & illud data opera diluere. Filo Ariadneo inſtructus TUUM, VIR EMINENTISSIME, ſequor inſtitutum, quia in toto Capite Quarto * prolixe agis; *de curis Pauli III. pro Eccleſia reformatione, Concilii Oecumenici convocatione, concordia Principum Chriſtianorum, horum fœdere adverſus Turcas, deque itineribus*

* Vid. l. c. p. 53. 77.

bus ob eas ipſas cauſas ætate admodum ſenecta, ab eodem ſuſceptis. En totum hujus Quarti Capitis titulum, rerumque tractandarum indicem. Dignum ſane argumentum, quod uberius tractetur & eruatur; quia Romanenſes oblata pacis & concordiæ otia urgent, Proteſtantes autem pertinaces, & omnis unionis impatientes fuiſſe, & adhuc eſſe, ſuſurrant, quin imo clamitant.

Ne anfracto ambiguoque itinere in hoc gravi argumento fluctuari videar, mearum video eſſe rationum, TUÆ tractationi, & doctæ demonſtrationi preſſo inhærere pede, & demonſtrationis argumenta ex ordine, quo allata ſunt, ne littera quidem mutata, recenſere, ut tanto planius eſſe poſſit, de noſtra concertatione, judicium. *Primum* igitur, quantum colligo, argumentum ad demonſtrandam ſeriam, & non fucatam *Paulli Tertii*, de unione Eccleſiæ ſtabilienda, voluntatem, depromis, ab illuſtri illo, quem ex optimis viris, eiſque maxime Purpuratis coegit, conſeſſu, ut vulnera Eccleſiæ Romanæ ante omnia ſanarent, & deinceps de mediis, quibus tota Eccleſia poſſit reſtitui, & uniri, cogitarent, ſuamque ferrent ſententiam. Quod pium & laudandum *Paulli Tertii* de Eccleſia emendanda Romana a capite uſque ad calcem his commemoras verbis*. „*Plura illa* (Epiſtolæ Poli) *produnt de ſuſcepto a Paullo III.* „*conſilio, in ipſis Pontificatus primordiis, doctos ſcilicet, ſan-* „*ctoſque viros Romam accerſendi, quorum opera corrigeretur,* „*ac reſtitueretur Eccleſiaſtica diſciplina, expeditiorque cogen-* „*di Oecumenici Concilii via aperiretur, oſtenduntque propte-* „*rea ab omni prorſus veriſimilitudine nihil magis alienum* „*dici poſſe, quam Paullum III. ſanctas illas cogitationes, de* „*quibus Sarpius, cum Cardinalium Collegio communicantem,* „*nihil minus, quam de felici earundem exitu fuiſſe ſollici-* „*tum. Simulationis larva, ſi quam ille ad eam rem induiſ-* „*ſet, non erat cur eundem adigeret ad capienda ita operoſa,* „*ita ſumtuoſa conſilia, cujuſcemodi fuerunt, Caraffam & Cor-* „*teſium Venetiis advocare, Polum Patavio, Gibertum Vero-*

na,

* Vid. l. c. Cap. IV. p. 55. 56.

„*na*, *Eugubio Fregoſium*, *demum e Gallia Sadoletum*: *quibus* „*omnibus tres alii*, *qui Romæ aderant*, *adjuncti*, *ſcilicet Contarenus*, *Aleander*, *Badia*, *celeberrimum illum Conventum conflarunt*, *quo certe non alius doctior*, *non alius ſapientior*, *cogi potuiſſet*. Et paucis interſitis lineis *. „ *Aliud* „*probati a Paulo Conſilii ejuſdem argumentum ſuppetit nobis ex delata intra paucos annos Novemviris illis Romana Purpura*, *omnibus nimirum præter Contarenum*, *qui ea* „*donatus jam fuerat*, *& Gibertum*, *a quo recuſatam fuiſſe* „*haud levis conjectura eſt*, *de qua ego in Diatriba altera ex* „*doctiſſimis Giberti Operum nuperis Editoribus*. *Hæc omnia* „*excogitaſſe*, *& re ipſa perfeciſſe Pontificem*, *ut ſcena tantum ſerviret*, *animo autem* pour engager ſa Cour & les „Cardinaux a faire naitre des obſtacles au Concile, a fin „d'eloigner par là la reformation, *hoc certe affirmare quis* „*nequit*, *quin prius verecundiam omnem exuerit*. *Paucos dumtaxat menſes poſt habitum Conventum*, *de quo modo dictum* „*eſt*, *quonam novo documento Paulus III. comprobaverit*, *nihil ſe antiquius habere*, *quam Reformationis opus ad exitum* „*perducere*, *teſtis adeſt Contarenus in Epiſt. ad Polum data* „*die* 12. *Maji* 1537. *Pontifex*, *inquit*, *aggreſſus eſt Reformationis negotium*; *cepit a ſe ipſo*, *elegitque quatuor Cardinales*, *Simonettam*, *Ginnucium*, *Theatinum*, *& me*, *quibus injunxit*, *ut diligenter videamus*, *& corrigamus ea*, „*quæ expediri conſueverunt per Datarium*. *Nos non deerimus* „*officio Chriſtianorum præſulum*. *Omnes fere Reverendiſſimi* „*Cardinales favent Reformationi*; *incipit immutari facies* „*Conſiſtorii*, *ea quæ proponuntur non ita facile expediri incipiunt*, *Canones proferuntur*, *perpenditur*, *quod fieri debet*, „*& quid non fieri*; *adeo ut magnam ſpem*, *non dicam concepe*„*rim* (*quia nunquam deſperavi*), *ſed foveam*, *res noſtras* „*quotidie melius proceſſuras*. *Summopere*, *cupio te*, *ac Reverendiſſimum Carpenſem*, *nobis adeſſe*, *ut pluribus operam dantibus Reſpublica Chriſtiana facilius inſtauretur*.

Placuit hæc accurate adferre, ne ſubleſtæ fidei commenta-

* Vid. pag. 59. 61.

tator eſſe videar. Iniquus forem rerum cenſor, & eandem referrem proculdubio gratiam, quam perceperunt & *Paullus Sarpius* & *Curayerus* * qui dixerunt, *pour engager ſa Cour & les Cardinaux a faire naitre des obſtacles au Concile, a fin d'eloigner par là la Reformation*, ſi hoc Paulli conſilium improbarem. Bene omnino egit & ſapienter *Paullus Tertius*, quod conſeſſum Virorum ſui ſæculi, eruditione, pietate, & prudentia illuſtriſſimorum convocavit ut ſententiam, de emendanda Eccleſia, & Curia Romana indicarent, namque

Turpe eſt Doctori, ſi culpa redarguit ipſum.

ANIMADVERSIO.

Gratiam, quam a me inierunt quotquot, potius quam *bene & ſapienter*, ut ipſe fateris, in hoc negotio Paulum egiſſe agnoſcant, id ſecum eundem conſtituiſſe affirmant, ut technis, fraudibus, calliditatibus homines ludificaretur, hiſce verbis declaravi in libello, ex quo jam jam recitata attuliſti teſtimonia, ac modo iterum declaro, nimirum eoſdem verecundiam omnem exuiſſe. An (ut hoc etiam loco inculcem, quæ in eodem libello leguntur) ita ſumptuoſa, & operoſa conſilia a Paulo adhibita in cogendo ex diſſitis regionibus conſeſſu *Virorum ſui ſæculi, eruditione, pietate, & prudentia illuſtriſſimorum*, Sanctæ Obedientiæ præceptum iiſdem injunctum, ut abſque mora Romam accederent, Romanæ Purpuræ decus præmii loco ipſis conceſſum, eiſque deinceps mandata graviora quævis Sanctæ Sedis negotia, eademque ex ipſorum ſenſu a Pontifice compoſita, ac temperata, an inquam, hæc

* Vid. p. 60.

hæc ſimul juncta apertiſſime non evincant, ei Pontifici ſimulationis larvam affingentes, verecundiam omnem, ut dixi, exuiſſe, quin projeciſſe cenſendos eſſe? Haud leviorem profecto notam iidem merentur ea præterea de cauſa, quod ſtupidos, & bardos, ac nil minus quam ſtipites reputaſſe dicendi ſint eos ipſos Viros, qui Paulum Pontificem quotidiana aſſiduitate tractantes, optimam dumtaxat in ipſo promovendæ Reformationis voluntatem, nuſquam proinde ludificationes illas internoſcerent.

VIII. Facies Eccleſiæ, Curiæque Romanæ a multis inde ſæculis tot maculis, vitiliginibuſque erat deformata, ut jam ante *Paulli Tertii* tempora, complures, quorum nomina brevi calamo referenda ſunt, Pontifices de hoc ſalutari Reformandæ Eccleſiæ Romanæ negotio cogitarint. Cogitarunt, inquam, quia nullus rem ipſam fortiter eſt aggreſſus, unuſquiſque multis moleſtiis & impedimentis perterritus vix primis digitis eandem attigit. *Duo* igitur capita demonſtrabo, quorum *prius* eſt, Reformationem a nonnullis Pontificibus eſſe tentatam; *poſterius* autem eſt, quod hæc ipſa, quam *Paullus Tertius* ſuſcepit, emendatio, non doctrinas, ſed abuſus tantum, & deperditos Curiæ Romanæ mores attigit, proinde vix emendatio appellanda eſt.

Memoriam præteriti temporis repetere ſaltem libet a ſæculo XV. a Conciliis, inquam, *Conſtantienſi* & *Baſilienſi* ad ipſam feliciſſimam *Lutheri* noſtri Reformationem. Satis cognita fuerunt nonullis Eccleſiæ Romanæ Epiſcopis, & viris, quibus Eccleſiæ purioris cultus curæ fuit, cordique, ulcera, nihilque magis habuerunt in votis, quam ut illæ eluerentur maculæ. Nec *Jacobus Benignus Boſſuetus* * inficiari poteſt, Eccleſiæ reformationem a populo, doctoribus, & Epiſcopis Catholicis diu multumque eſſe deſideratam. Præter enim quam, quod proſtant Imperatorum im-

* Vid. Hiſtoire des Variations des Egliſes Proteſtantes. Liv. I. p. 3.

imperiique procerum gravamina a *Jacobo Friderico Georgio** multo labore congeſta, lectu quoque digna eſt *Sigiſmundi Imperatoris* Epiſtola ** in qua ſuum deſiderium, ut res Eccleſiæ deperditæ in Concilio Conſtantienſi reſtituerentur, ita expoſuit: *Eximio deſiderio jamdudum tenebamur, ut diebus noſtris videre poſſemus unicam Chriſti ſponſam Catholicam feliciter reformatam, poſtea vero cum ad imperialia gubernacula fuiſſemus aſſumti, id, quod nobis erat in deſiderio, tranſivit in præceptum, cum teneamur ſanctam matrem per imperiale officium tueri.* Quæ fuerit illo ævo Eccleſiæ, inprimis autem Epiſcoporum & reliquorum clericorum conditio, *Henricus* de *Piro*, & *Joannes* de *Scribanis* hujus Concilii Procuratores, Pontifici *Joanni* hujus nomine XXIII. & reliquis Epiſcopis ſerena fronte, teſtibus *Philippo Mornao* *** & *Hermanno* ab *Hardtio* **** indicarunt, libere ediſſerendo: *Eccleſiæ præſules & Epiſcopos eſſe vitioſos, peſſimis deditos ſceleribus, eſſe homicidas, veneficos, Simoniacos, ſacrilegos, hæreticos, impios, & nothorios atheos.* Spes autem, qua lactabantur purioris cultus defenſores cum ipſius Concilii *Conſtantienſis* eventu exſpiravit, niſi illud dicere velis emendationem, quod ſanctioris fidei teſtes, eorundemque *Joannis Wicleſi* jamdudum demortui cineres & libri igni ſunt traditi, *Joannes* autem *Huſſus* & *Hieronymus* de Praga ***** vivi in rogo combuſti.

Res religionis Chriſtianæ, ubi eum in locum fuerunt delatæ, ut in dies magis magiſque labaſcerent, de Concilio *Baſilienſi* Eccleſiæ, & imperii proceres denuo cogitarunt eodem Sæculo XV. paucis a Concilio *Conſtantienſi* præteritis annis celebrando. Acrius in hoc concilio diſputa-

ta-

* Vid. Imperatorum, Imperiique Principum ac Procer. tet. Nat. Germ. Gravamina, adverſ. ſedem Roman. totumque ordin. Eccleſiaſt. Lipſ. 1725.

** Vid. Goldaſti Conſtitution. Imperial. Tom. I. p. 146.

*** Vid. l'Hiſtoire de la Papautè. p. 479.

**** Vid. Act. Concil. Conſtantienſ. Tom. IV. p. 228. ſeq.

***** Vid. Flacii Catalog. Verit. Teſt. Lib. XIX. p. 1832. conf. L'Enfant Hiſtorie du Concil. de Conſtance Tom. I. Liv. p III. 287. vid. laudati Hardtii Act Concil. Conſtantienſ. Tom I. Part. V. Tit. XV. Cap. III. p. 734. & Æneæ Sylvii Lib. de Origine Bohem. ſ. hiſtoria Bohemica ad Alphonſum regem Arragoniæ Cap. XXXV. p. m. 67.

Digitized by Google

tatum eſt de emendatione ſacrorum, & graviſſima profecto in Romanum Epiſcopum, & reliquos Eccleſiæ miniſtros evulgata ſunt mandata, ut novo uſi Concilii optimates calcari, ſocordes Epiſcopos incitarent. En legem in Concilio *Baſilienſi* ſancitam. * *Quod ſi ipſe Romanus Pontifex, & alia prædicta perſona hoc facere neglexerint, aut ipſum Concilium quoquo modo de facto impedire, mutare, prorogare, diſſolvere operam dederint, infra quatuor menſes cum reali ſatisfactione non reſipuerint, extans Romanus* Pontifex, *a papali, & prædicta perſona a ſua dignitate, & adminiſtratione ſint ipſo facto ſuſpenſi. Quæ quidem papalis adminiſtratio ad ſacrum Concilium ipſo jure devolvatur. Quod ſi pœnas prædictas per duos menſes, poſt dictos quatuor, animo ſuſtinuerint indurato, contra tam Romanum* Pontificem, *quam prædictas perſonas, uſque ad privationem incluſive, per Concilium generale procedatur*. Gravi hac ſententia ex alto ſopore excitati Pontifices, quo ſui officii eſſent memores, quandoque conſultationes, de tollendis gravaminibus & emendanda Eccleſia, inſtituerunt. *Alexander VI.* rogatus, ut Concilium celebraret & decreto Concilii *Conſtantienſis*, juxta quod e decennio in decennium Concilium convocandum, prout tradunt *Harduinus* **, & *Lanfantus* ***, faceret ſatis, res ſerias inter ludicra & impuros æſtus, quod optime obſervarunt *Ciaconius* ****, *Natalis Alexander* *****, & *Fleurius* ******, procraſtinavit, ne ipſe veniret in periculum.

Ovum ovo vix ſimilius eſt, quam *Alexandro VI Julius Secundus*, infelicis memoriæ Pontifex. Cum ille effœminatus & enervis epiſcopus inter voluptates in utramque aurem ſecure dormiret, *Maximilianus I.* Imperator, & *Ludovicus XII.* Rex Galliarum, qui Babylonis nomen *******

* Vid. Harduin. Act. Concil. Tom. VIII. Seſſ. XI. §. I. p. 1749.
** Vid. Act. Concil. Tom. VIII. Seſſ. XXXIX. p. 856.
*** Vid. Hiſt. du Concile de Conſtance Tom. I. Liv. V. §. LXXI p. 513. ſeq.
**** Vid. l. laud. in Vita Alexandri VI. p. 1325.
***** Vid. Hiſtor. Eccleſiaſtic. Tom. VIII. Artic. XI. p. 26.
****** Vid. Hiſtoire Eccleſiaſtique Tom. XXIV. p. 474.
******* Vid. Chriſtiani Sigiſmundi *Liebii* Commentatio de Nummis Ludovici Regis XII. Gallorum Epigraphe: Perdam Babylonis nomen. Lipſ. 1717

Digitized by Google

perdere voluit, de Concilio Piſano inſtituendo injerunt rationes. *Julius* autem cauſam ſuam peſſimam veritus, Concilium *Lateranenſe V.* indixit, & liberam edidit Confeſſionem *, quo ſuos palliaret mores omnium corruptiſſimos, his quidem verbis: *Quis*, inquit, *tanti erroris particeps eſt, qui nos de negligentia erga convocationem Concilii redarguere poſſit, cum nihil nobis per ultimos undecim annos, quibus cardinalatus officio functi ſumus magis cordi fuerit, quam celebrari videre generale Concilium, & Eccleſia Romana ſtatum in melius reformari. Quid enim felicis recordationis Alexandro ſexto Romano, Prædeceſſori noſtro magis nos odioſos fecit, niſi ſtudium & cura generalis Concilii celebrandi?* Abiit igitur hoc Concilium *Lateranenſe*, prout reliqua *Lateranenſia*, recte ſtatuente *Joanne Franciſco Buddæo* ** in fumum, meramque confabulationem. Reſciſſis igitur actis Concilii *Piſani*, quod exiguæ auctoritatis fuiſſe ob vim Julio II. ab Imperatore, & Ludovico illatam, tradit *Ludovicus Muratorius* ***, Eccleſia Romana ſemper antiquam obtinuit maculam, nec ullo modo in Concilio Lateranenſi eſt venuſtior reddita.

Rem deperditam in Concilio, quod *Leo X.* finivit, Lateranenſi V. non reſtituit laudatus Pontifex, ſed ſua luxuria, avaritia, & violentia eandem adeo deturpavit, ut *Mantuanus* in Epigrammate ad *Fulconem* conqueratur:

Obtinet expulſa probitate pecunia Romam,
Nec Deus in tota poſſidet urbe locum.

Tota reformationis hiſtoria, quam hic excutere non placet, confirmat, emendationem a *Leone X.* neque tentatam, neque ſuſceptam eſſe, ſed igne, & ferro, quod *Sleidanus* **** teſtatur, eſſe impeditam. Nubem pro Junone amplectuntur, qui ſub *Hadriano VI.* reformationem præſtitam eſſe ajunt, quos inter eſt laudis præco *Pallavicinus* *****, qui hæc

* Vid. Harduin. Act. Tom. IX. Bulla Indiction, . 1586

** Vid. Commentat. Hiſtor Theol. de Conciliis Lateranenſ. rei Chriſtianæ noxiis, Miſcellan. Sacr. Part. II. p. 376. ſeq.

*** Vid. Rer. Italic. Script. Tom. XXIV. p. 610.

**** Vid. de Statu Religion & Reipubl. Lib. III. p. me 55.

***** Vid. Hiſtor. Concil. Trident. Lib. III. Cap. III. §. 3. p. 50.

hæc de emendatione ſub *Hadriano* facta commemorat: *Hadrianus pervenit Romam. Res hic eo adductas offendit, ut non modo ad jam a ſe conceptam formam eas revocare nequiverit, ſed neceſſe habuerit modicæ malorum parti mederi, propriæ exiſtimationis jactura*. Appoſite mihi adjeciſſe videtur *Pallavicinus: propriæ exiſtimationis jactura modicæ malorum parti mederi neceſſe habuit*. Emendationem autem ipſam, quam laudis encomio deprædicat *Pallavicinus*, ſi attentis aſpexeris oculis, magis ad aulam, & ſtatum Politicum, quam ad res Eccleſiaſticas, doctrinas nimirum & abuſus, ſpectaſſe intelliges. Quam ejuratus fuerit Lutheri hoſtis, & quibus modis per Legatum *Franciſcum Cheregatum* in Germaniam miſſum, motus clandeſtinos ciendos, & Proteſtantes extinguendos molitus ſit, fuſius tradunt *Ciaconius* *, *Paullus Sarpius* **, *& Natalis Alexander* ***. En nobile Reformationis & pacis medium, ſi Proteſtantibus, eorumque ducibus, igne, & aqua interdicatur. Falleris, ſi *Clementis VII.* melioris fortunæ Reformationem fuiſſe, dixeris. Quam fraudulenter egerit cum Proteſtantibus in Concilio *Spirenſi*, *Paullus Sarpius*, & *Sleidanus* commemorant.

ANIMADVERSIO.

Quam leviter hoc loco perſtringis, Reformationis hiſtoria, quoniam ad inſtitutæ inter nos quæſtionis articulos aut nihil, aut parum pertinet, fruſtra facerem, ſi eandem excutere ſuſciperem. Satis propterea mihi erit regerere quæ in Sadoleti ſuperius indicata Oratione, & in quadam Iſidori Clarii Adhortatione leguntur. *Ego* (ait ille) *Sacerdotium non exigua ex parte his temporibus contaminatum eſſe fateor, & Romana vitia non probo: ſed ea tamen*

* Vid. Lib. cit. in vita Hadriani VI. p. 1450.
** Vid. Hiſtor. Concil. Tridentin. p. 17.
*** Vid. Hiſtor. Eccleſiaſtic. Tom. VIII. p. 121.

Digitized by Google

men ad curandum dico eſſe faciliora, quam iniquitatem eorum, qui, ut hominibus detrahant, ipſa etiam divina inviolata eſſe non ſinunt. Etenim huic Sacerdotum morbo quæ eſt adhuc a vobis allata medicina? qui, ſi reprehenſores vos morum, & correctores vitæ Sacerdotibus eſſe profitebamini, debebatis ſane ipſi ſine reprehenſione eſſe. Nunc neque a vobis ullam in partem adjuti & ſublevati ſumus, & quæ manebant adhuc in Germaniæ populis virtutes, humanitas, patientia, modeſtia, quibus quidem virtutibus cum religione conjunctis vel maxime datum eſt rapere cœlum, & poſſidere, hæ multis per vos, aut ereptæ penitus, aut certe magna ex parte turbatæ, & labefactatæ ſunt. Deinde adverſarios redarguens, quod in Catholicos quotidie probroſos libellos ſpargerent, de iiſdem invidioſas conciones haberent, leges ſanctiſſimas ea una de cauſa, quod illæ per Romanos Pontifices ſint conditæ, hominum libertati inimicas vociferarentur, quod vulgus ad iram tantum, & odium in Catholicos inflammarent, ab ipſis poſtea quærit, num ita ſe gererent ex Evangelio inſtituti, doctique; num ablata ex Evangelio charitate, ſe tamen non Evangelio contrarios proderent, ſed Evangelicos rite poſſent appellare. Clarius autem, tunc Monachus Congregationis Caſinenſis, deinde Præſul Fulginas, dum Romæ degeret, ad quam Urbem comitatus fuerat Gregorium Corteſium Sodalem ſuum eo accerſitum, ut cum Card. Contareno, aliiſque negotio Eccleſiaſticæ Reformationis incumbe-

cumberet, ſuum & ipſe obolum in eodem negotio oblaturus, Adhortationem conſcripſit, eamque eruditiſſimæ Contareni limæ caſtigandam, & expoliendam tradidit. Iſta a capite ad calcem adhibitos a noſtris in reparanda Chriſtiana Rep. conatus ita collaudat, ut una ſimul quam maxime damnet captam ex vitijs, quæ in eam irrepſerant, a Sectarijs occaſionem a communi ejuſdem ſententia diſcedendi. *Verum* (inquit) *nulla tamen exiſtere debuit tanta perverſitas, quæ nos provocaret, ut vetuſtiſſimum, ſanctiſſimumque morem a Chriſti Eccleſia tolleremus, qui cum per ſe optimus ſit, id tantum enitendum fuerat, ut ad veterem formam, priſcumque inſtitutum revocaretur, & tanquam auro ſuus color, & ſpecies reſtitueretur. Etenim tutius multo eſt, ea inſtaurare, quæ experti antea fuimus recta, atque honeſta, remotis, quæ hominum negligentia obrepſerant, vitijs, quam incertis eventibus ſe ſe committere. Quam cogitationem plerique veſtrum ſi habuiſſent, non fuiſſet, opinor, neceſſarium tam invidioſe, & tanto cum ſtomacho Romanam Sedem inſectari, & optare dejectam eſſe, ac dirutam.* Et paulo poſt. *Quare utilior omnibus, & vobis honorificentior, & ſummo cum Principum, tum populorum favore excepta ratio fuiſſet, ſi poſtulatum eſſet, ut ſtaret quidem ſuo gradu Romana Sedes, neque ulla ex parte illius dignitas imminueretur, verum ad priorem ſpeciem pulchritudinemque revocaretur.* Ita pius, doctuſque Cœnobita, cujus nomine mirum eſt He-

terodoxos, quod facit Schelhornius T. I. Amœn. Hiſt. Lit. & Eccleſ. ad ſuæ ipſorum cauſæ patrocinium abuti.

Non poſſum vero, quin hoc loco mentionem inſtaurem vitæ, quam in Leodienſi domicilio Card. Polum cum ſociis ſuis traduxiſſe ex fide Epiſtolæ Aloyſii Prioli, quo inter illos nemo Polo conjunctior, in Diatriba T. II. meæ Editionis ad finem §. III. narravi. Itaque ejus vitæ rationem idem Priolus his verbis deſcribit. *La mattina ogn'uno ſi ſtà nella ſua camera fino a un'hora e mezza innanzi pranzo, nella qual hora convenimo in una Chieſivola domeſtica, ed inſieme cantiamo le hore* more Theatinico *ſenza canto. Monſignor di Verona è il noſtro Maeſtro di capella. Dette le ore ſi ode Meſſa, e poco dappoi ſi diſna: a parte della menſa ſi legge S. Bernardo, e poi ſi ragiona*. Poſtquam vero exempta fames epulis &c. *il Veſcovo legge ordinariamente un Capitolo di Euſebio* de Demonſtratione Evangelica. *Si continua, e ripiglia dappoi qualch'oneſto e grato ragionamento che dura fino a una o doi hore dopo mezzo giorno; ed allora ogn'uno ritorna alla ſua camera, ove ſi ſta fino a un'ora e mezza innanzi cena: a quell'ora cantiamo Veſpero, e Compieta; & dappoi il Reverendiſſimo Legato ſi ha* tandem *laſciato exorare di leggerci le Epiſtole di S. Paolo* alternis diebus, *ed ha incominciato dalla prima a Timoteo, con ſomma ſodisfazione del Veſcovo, e di tutti noi. O quanto deſidero e voi, ed il noſtro dabbeniſſimo Veſcovo di Fano a queſta*

ſta

ſta ſantiſſima lezione, da queſto ſantiſſimo uomo con tanta riverenza, ed umiltà, e con tanto giudizio letta, che io non ſaprei certo deſiderar meglio! ne credo che l'amor m'inganni queſta volta. Spero dalle micche che io raccoglierò potervene dar buon ſaggio, quando al Signor Dio piacerà che ci troviamo inſieme. Alquanto dopo la lezione ſi cena; ſi va per una o doi hore in barca per il fiume, o in l'horto paſſeggiando, e ragionando ſempre di coſe convenienti a queſti Signori; e ſpeſſo ſpeſſo, anzi cotidianamente deſideriamo e chiamiamo il Rmo voſtro, e la ſua compagnia a queſto noſtro boneſto e bel tempo, ringraziando il Signor Dio di tanto bene che 'l ſi degna di concederne. Oh quante volte mi replica il Sig. Legato: Certe Deus nobis hæc otia fecit! *Oh quanto gli ſiamo obbligati* etiam hoc nomine! *Ed aggiugne ſempre: Oh perche non è Monſignor Contarini con noi* Scripta eſt hæc Epiſtola ad Ludovicum Beccatellum æque conjunctum Cardinali Contareno, ac Priolus Polo. Atque hoc vitæ degendæ genus a Polo ſuſceptum, dum Apoſtolicam Legationem obiret, ut comparent, velim (hoc quoque loco Heterodoxos provoco) cum moribus, atque inſtitutis Lutheri, aliorumque, quos Chriſti Legatione functos in Eccleſiæ Reformatione inſtituenda exiſtimant, ac venerantur. Redibo igitur ad Sadoleti Orationem, de qua ſupra, ut ejus verbis eoſdem Proteſtantes iterum compellem. *Fuitne Evangelicum, tot ſerere diſſenſiones, rerum, atque hominum ordines conturbare, dare arma plebibus adver-*

ſus rectores ſuos, totam Germaniam tumultu, diſcordia, direptione, cæde miſcere, & involvere? Niſi forte illud vel maxime Evangelicum eſt (audite vos qui talia perpetraſtis, maxima enim cum attentione, & diligentia a vobis eſt curatum) quod bona Eccleſiarum diripuiſtis, poſſeſſiones occupaſtis, templa Deo immortali conſecrata ſolo æquaſtis, ſcilicet ut Dei ipſius omnipotentis non veneratio ſolum, verum etiam memoria in illis locis moreretur, quo ſolutiore animo vos ex manubiis non hoſtilibus, ſed divinis veſtræ avaritiæ, & cupiditati ſuppeditaretis. In quo fuiſtis etiam Turcis hoſtibus crudeliores. Illi enim templa vero Deo dicata ſi quando vi & armis ceperint, in alterius ea uſum religionis convertunt: falſæ quidem quis negat? ſed tamen etiamſi veritatem cultus amittunt, nomen tamen Dei, & religionis retinent.

IX. Devenio nunc ad illud, quod rei caput eſt, argumentum, ad *Paulli III.* emendationem, quam inſigniter nobis, EMINENTISSIME PATER, commendas, ſed lubens fateor, me prorſus ignorare hujus Pontificis, in emendanda Eccleſia, merita. Paullo attentius conſideranda erit reformatio, indagandumque, quibus in partibus illa ſit collocanda. Reformationem, de qua diſceptamus, appellare amamus Eccleſiæ *vel* quoad doctrinas falſas, *vel* quoad abuſus, *vel* denique quoad ſtatum regimenque externum, emendationem. Videndum nunc erit, utrum in hac, vel alia parte Eccleſiam reformarit, quem diximus, *Paullus* Pontifex. Si ſpectes doctrinas contra Scripturam Sacram receptas, ſatisfactionem ex viribus naturalibus, juſtificationem ex merito operum, & interceſſionem ſanctorum, cultum ſanctorum, reliquiarum, imaginumque, tranſubſtantiationem, & alia erronea doctrinæ capita, illa ſub hoc

Paul-

Paullo Tertio non ſunt abrogata, ſed incruſtata. Si ritus, in auctis ſacramentis, in confirmatione, & unctione, & miſſa pro defunctis, nec non adoratione hoſtiæ, delectu ciborum, vita monaſtica, & aliis abuſibus conſpicuos ſpectes, nulla reformatio locum habet. Si diſciplinam & regimen externum ſpectes, nihil mutatum, ſed Monarchia Eccleſiaſtica magis magiſque confirmata eſt. Quid? quod Reformatio diſciplinæ Eccleſiaſticæ tam neceſſaria fuit æſtimata, ut ipſe *Georgius*, Dux Saxoniæ eam urſerit, & in comitiis *Wormatienſibus* duodecim gravamina propoſuerit, quod *Jacobus Fridericus Georgius* * & celeberrimus *Jo. Erhardus Kappius* ** excellenter demonſtrant. Quænam igitur eſt Reformatio, quam *Paullo III.* attribuis? qualeque meritum in emendatione obvium, quod eidem aſſignas? Doctrinæ corpus miſere deformatum, a ſuis vitiliginibus non eſt liberatum; & abuſibus, novi quotannis acceſſerunt ritus veritati Chriſtianæ noxii.

ANIMADVERSIO.

Horrenda ergo omnia iſta, Kieslingi, ac digna proinde, quibus Virgilii Maronis illud aptetur,

Triſtius haud illis monſtrum, nec ſævior ulla
Peſtis, & ira Deûm Stygijs ſe ſe extulit undis.

At quid facias? Ea omnia in *Pontificiorum* Eccleſijs dominabantur, dum rerum inter ipſos potiretur Pontifex ille, quem M. Ant. Flaminius ſuas eidem lucubrationes in Pſalmos ſuperius collaudatas inſcribens, his verbis affatus fuiſſe comperitur: *Quid? quod caſtiſſimus ſummi Dei cultus, pleniſſimaque pietatis religio, ſumma omnium voluntate fidei Tuæ, præſtantiſſimæque virtuti credita eſt, atque in terris maxi-*

* Vid. ej. Tractat. de Imperator. Imperiique Principum, ac Procerum, totiuſque nationis German. gravaminib. adverſ. ſedem Roman. p. 521.
** Vid. Spicilegii Document, ad Reformat. ſpect. Part. I, p. 33. ſeq.

maximi Numinis locum tenes. Ad quem igitur mitterem explanationem libri ſanctiſſimi, quam ad cuſtodem, & principem omnis ſanctitatis, quem jure omnes Sanctiſſimum & colimus, & nominamus? Eam autem explanationem, ut jam adnotavi, Flaminius exaravit, *Divino ſpiritu*, vobis ipſis teſtibus, pleniſſime *illuſtratus*, ſiquidem in eadem *eximia in Deum pietas, ardenſque Numini optimo ſerviendi placendique ſtudium, quaquaverſum elucet*. An non igitur Flaminii dictum illud efficiat, ne adeo dira, fera, & horrida a vobis exiſtimentur ea Catholicorum dogmata, quæ recenſuiſti? Videamus modo, eodem Flaminio in ſcenam producto, quam juſtius ſit magno nos horrore perfundi ob rejectam a vobis in ijs ipſis dogmatibus Vniverſalis Eccleſiæ authoritatem. In Epiſtola, quam ille ſcripſit ad Carneſecam, quæ extat in aliquot Italic. literarum, Dulcii, & Ruſcellii (has conſului, Manutianam an. 1566. laudat Schelhornius) Collectionibus, poſtquam Catholicis ſenſibus de Miſſa, & Sacramento Altaris diſſeruiſſet, hæc tandem habet de falſarum opinionum ſua ætate exortarum ſectatoribus: *Stanno oſtinatiſſimi nelle loro imaginazioni, accecati dalla ſuperbia umana, amatrice della novità, & nimica delle vie communi. La qual ſuperbia ſi naſconde facilmente ſotto il falſo zelo della Religione, & allora i ſuoi inganni ſommamente difficili da ſcoprire, quando le perſone per così fatte novità ſi mettono in pericolo di perder l'honore, la roba, & la vita, perchè al-*

lora non ſi poſſono imaginar d'eſſere ingannati dalla carne, e dal diavolo: & così ognora più s'indurano nelle falſità, e diventano acerbiſſimi cenſori del proſſimo, condannando d'impietà l'univerſal ſenſo & perpetuo uſo della Chieſa, & chiunque non ſi fa ſervo delle loro opinioni. Da queſta arrogantia, & da queſti amari zeli gli liberi noſtro Signor Iddio, & doni loro carità, & dolcezza di ſpirito, & tanta umiltà, che s'aſtenghino dal giudicar temerariamente i dogmi, & l'uſanze della Chieſa, condannando sì rigidamente tutti quelli, che con vera humiltà di cuore la riveriſcono, & ſeguitano: & comincino a credere, che molti di coloro, che da eſſi ſono condannati, & tenuti Idolatri, & impii, perchè non credono quello, che credono eſſi, ſono veramente religioſi, pii, & a Dio cari; & per contrario nimico, & odiato da Dio chiunque ſeguita queſta loro ſuperba preſonzione. Et noi, Signor mio, ſe non vogliamo far naufragio in queſti pericoloſiſſimi ſcogli, humiliamoci nel coſpetto di Dio; non ci laſciando indurre da ragione alcuna per veriſimile ch'ella ne pareſſe, a ſepararci dall'unione della Chieſa Catholica, dicendo con David. Vias tuas, Domine, demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me, quia tu es Deus ſalvator meus; *& ſenza dubio ſaremo eſauditi*, nam bonus & rectus Dominus, propterea diriget manſuetos in judicio, docebit mites vias ſuas. *La dove volendo giudicare le coſe divine col diſcorſo humano ſaremo abbandonati da Dio, & in queſto ſecolo contentioſo talmente ci*

aco-

acoſteremo all'una delle parti, ed odiaremo l'altra; che perderemo del tutto il giudicio, & la charità, & dimanderemo la luce tenebre, & le tenebre luce, & perſuadendoci d'eſſer ricchi, & beati, ſaremo poveri, miſeri, & miſerabili, per non ſaper ſeparar pretioſum a vili. *La qual ſcienza ſenza lo ſpirito di Chriſto non ſi può inparare; al qual ſia gloria in ſempiterno. Amen.*

Novi, Kieslingi, quidnam veſtri homines excogitaverint, ut ſagittæ ex Flaminii, quem inter præſtantiores commilitones ſuos accenſent, pharetra deprompt æ ictum depellant. Id ſiquidem me edocuerunt memorati ſuperius mirifici laudatores ejus Scriptoris, videlicet Camerarius, & Schelhornius. Hic tam ſuam, quam Camerarii ſententiam in hunc modum pag. 145. Opuſculi ſui *de Relig. M. Ant. Flam.* expoſuit. *Hanc* (loquitur de Flaminii Epiſtola ad Carneſecam) *ſi revera ſcripſit Flaminius, neque* κατ' ἠθοποιΐαν *alius compoſuit, eo tempore in gravi illum errore verſatum eſſe, ac fundamento fidei Chriſtianæ, quod ſolidum ac illabefactatum tenebat, fœnum ſtipulaſque ſuperſtruxiſſe fatendum eſt. Vehemens autem ſcribendi ratio, in ea uſurpata, abhorrere mihi videtur a miti illa ac laudatiſſima ingenii indole, quæ ex aliis Flaminii ſcriptis elucet.* At elucet ſole meridiano clarius, non alium præter Flaminium haberi poſſe germanum Epiſtolæ hujuſce Scriptorem; Flaminius enim paucis menſibus, antequam ea Epiſtola daretur, occaſionem habue-

rat

rat crebro colloquendi cum Carneſeca, nam ambo Viterbji apud Card. Polum conſidebant, & ideo in ejus Epiſtolæ exordio ita habetur, *Alli meſi paſſati noi parlammo alcune volte inſieme del Santiſſimo Sagramento dell'Altare, e dell'uſo della Meſſa*. Inſuper Flaminium certo conſtat moratum fuiſſe Tridenti, quo tempore ea Epiſtola data viſitur, *Di Trento, Il primo di Gennaro MDXLIII.* Stylus tandem Flaminium unice refert, quin ulla de hoc enaſci poſſit controverſia. Maximam autem in adverſarios excitandi aditum mihi præbent illa eorundem verba, quibus teſtantur, Flaminium, dum eam Epiſtolam ſcriberet, *fundamentum fidei Chriſtianæ ſolidum, ac illabefactatum tenuiſſe*. Fidei ergo (ajo ipſe) quam nos *Pontificii* profitemur, *non ci laſciando indurre da ragione alcuna, per veriſimile ch'ella ne pareſſe, a ſepararci dall'unione della Chieſa Cattolica*. Suſpicionem vero, quam Camerarius primo movit, & Schelhornius deinde probavit, commutatæ poſtea a Flaminio de Miſſæ ſacrificio ſententiæ, inanem prorſus eſſe vel eæ ipſæ hujus Epiſtolæ, quas illi hoc elogio exornant, *melioris indices, & certioris rerum divinarum intelligentiæ*, demonſtrare valent. Unam tantum hoc loco memorandam ſeligo, exaratam ſcilicet a Flaminio ad Galeacium Caracciolum, quod eam iidem continere affirment profeſſionem, aut approbationem Lutheraniſmi. En Schelhornii verba: *Ad Epiſtolam quod adtinet, fateor equidem nullam plane in ea b. Lutheri mentionem fieri ſed*

ſed per ſemen illud Evangelii quod in corde Caraccioli ſparſum ait Flaminius, ego ipſam illam veritatem cœleſtem, cujus fortiſſimus vindex, & ſtator adſpirante Deo erat Lutherus, intelligo; per perſecutiones autem, quas, dolente & invito dæmonio miniſtriſque ejus, redundaturas tandem ad gloriam Chriſti & ſalutem membrorum ipſius ſperavit vir optimus, ſæviſſima illa adverſus Evangelii ſtudioſos & confeſſores, Pontificis, ejuſque mancipiorum molimina. Neapoli enim ac in omni Italia ii, qui Romanæ Eccleſiæ, Papæque addicti erant, nullis perſecutionibus erant obnoxii, id quod autem de evangelicæ veritatis amantibus ex hiſtoriarum monumentis ſatis abunde demonſtrari poteſt. Satis abunde demonſtrari poteſt (ignoſcat Schelhornius) nil niſi figmenta, & ſomnia hiſce verbis contineri. Verum ejus Epiſtolæ ſenſum hæc maniſeſtiſſime, quæ illius initio leguntur, declarant: *Mi pare di vedere, che'l Signor Dio habbia fatto un favor molto particolare a Voſtra Signoria, volendo, ch'ella ſia nel numero di quelli pochiſſimi nobili, ch' egli orna di una nobiltà incomparabile, facendogli per la vera & viva fede ſuoi figlivoli. Et quanto è ſtato più particolare il favore, ch'ella ha ricevuto da Dio, tanto la veggo più obbligata a vivere, come ſi conviene a i figliuoli di Dio, guardando, che le ſpine, cioè i piaceri, & gli inganni delle ricchezze, & l'ambitione non ſuffochino il ſeme dell'Evangelio, che è ſtato ſeminato nel cuor ſuo; benchè mi rendo certo, che'l Signore, il quale ha cominciato a gloria ſua l'o-*

pera

pera buona in voi, la condurrà a perfettione, a laude della gloria della gratia ſua, la quale crearà in voi un animo tanto generoſo, che ſicome per lo adietro ponevate tutto il voſtro ſtudio in conſervare il decoro de' cavallieri del Mondo, così hora porrete tutta la voſtra diligenza in conſervare il decoro de' figliuoli di Dio, a quali convien imitare con ogni ſtudio la perfettione del loro celeſte Padre, eſprimendo, & rapreſentando in terra quella vita ſanta, & divina, la quale viveremo in Cielo. Signor mio Oſſervandiſſimo, in tutti i voſtri penſieri, in tutte le voſtre parole, & in tutte le voſtre operationi ricordatevi, che ſiamo diventati per Geſu Criſto figliuoli di Dio, & queſta memoria generata, & conſervata nell'anima noſtra dallo Spirito di Criſto non ci laſcerà di leggieri nè fare, nè dire, nè penſare alcuna coſa indegna della imitatione di Criſto, al quale ſe noi vogliamo piacere, è neceſſario, che ci diſponiamo a diſpiacere agli huomini, & a diſprezzare la gloria del mondo, per eſſer glorioſi appreſſo a Dio. En igitur quodnam ſit ſemen ſparſum a Chriſto in corde Caraccioli, contemptus ſcilicet rerum omnium mundanarum, voluptatum, divitiarum, ambitionis, rerum, inquam, quibus utitur Dæmon ad Chriſti imitatores vexandos, & inſectandos; unde ſubdit Flaminius: *O veramente ricco & beato colui, che per favor di Dio perviene a queſta povertà ſpirituale, rinunciando con l'affetto tutte le coſe, ch'egli poſſiede, cioè la prudentia mondana, le ſcienze ſecolari, le ricchezze, le Signo-*

gno-

gnorie, i piaceri della carne, la gloria degli huomini, i favori delle creature, ed ogni confidanza di ſe ſteſſo! Coſtui diventando per Chriſto ſtolto nel mondo &c. Exſcribenda foret integra Epiſtola, ut quiſquis mea iſta legerit, intelligat, vanas, *velut ægri ſomnia*, ſibi ſpecies confinxiſſe Camerarium, & Schelhornium, dum in eadem nanciſci ſe poſſe putarunt *Pontificis, ejuſque mancipiorum molimina*. At ad ſpecies illas difflandas ſatis omnino eſſe deberet vel unum Poli nomen ſemel, iterumque in ea Epiſtola ita enunciatum, ut certi reddamur, hunc & magnopere gaviſum fuiſſe ex fauſto nuntio Chriſtianæ vitæ, cui Caracciolus, mundanæ cupiditatibus ejuratis, ſe addixerat, & ea omnia probaſſe, quæ in ſuis ad iſtum literis Flaminius exaraverat. Meminerit, oportet, Schelhornius, ſe, ſuoſque paſſim gregales accenſere ipſum Cardinalem Polum inter *Pontificis mancipia*. Qui igitur fiat, ut Flaminius, ipſo Polo authore, Caracciolo primum gratularetur, quod divina gratia illum e laqueis *Pontificiorum* eripuiſſet, deinde eundem hortaretur, ut fortis pectoris robur eorundem *perſequutionibus* opponeret? Id utique ii tantum fieri potuiſſe affirmabunt, qui lucem tenebras, tenebras lucem appellare conſueverint. In Flaminii manibus quam frequenter fuerit libellus de Imitatione Chriſti, ipſemet teſtatur in literis ad Carolum Gualteruccium, quæ in ſuperius memoratis Collectionibus leguntur, quæque datæ ſunt eo circiter tempore, quo binas

binas ſuperius collaudatas conſcripſit. *Io non ſaprei proporvi* (ait ille) *libro alcuno (non parlo della Scrittura Santa) che foſſe più utile di quel libretto* de Imitatione Chriſti, *volendo voi leggere non per curioſità, nè per ſaper ragionare, & diſputare delle coſe Criſtiane, ma per edificare l'anima voſtra, & attendere alla prattica del viver Criſtiano.* Ad ſancti igitur ejus libelli doctrinam referri unice debent ſenſus omnes illius ad Caracciolum Epiſtolæ. Quoniam vero aurei illius libelli mentionem hoc loco facere mihi contigit, te, Kieſlingi, monitum volo, in eodem adſtrui omnino diſerte Invocationem Sanctorum, quam (ſtylo heu nimium virulento!) impugnaſti in tuis Exercitationibus Anti-Trombellianis; atque ita adſtrui, ut Schelhornius, & alii quotquot Flaminium amant ea etiam de cauſa, quod Sanctorum Invocationem cenſeant ab eo minime agnitam, ſeu admiſſam fuiſſe, palam falſi judicii damnentur ex laudibus a Flaminio in eum libellum abunde collatis. Tandem (ut hanc Animadverſionem abſolvam) cave, Kieſlingi, ne mihi objicias, tam Carneſecam, quam Caracciolum, Catholicorum caſtris relictis, ad veſtra diſceſſiſſe; nam infelix hujuſmodi diſceſſus nil aliud probat, quam miſeros homines illos pias Flaminii, quas in medium attuli, adhortationes, cæcitate mentis perculſos oblivioni repente dediſſe. Præceps gradus, quo vel egregii in Chriſtiana ſchola non diſcipuli tantum, ſed etiam magiſtri ali-

quando in hallucinationum barathrum corruerunt, certiſſimo eſt documento, maxime cuivis cavendum eſſe ab ea arrogantia, ab amaro eo zelo, unde adducamur ad temere judicandum de Eccleſiæ dogmatibus, ac moribus, indeque ad ejuſdem communionem deſerendam. Tanto piaculo ſubmovendo ex Chriſtianorum cordibus quum tenderent Flaminii adhortationes illæ, imo Epiſtolæ ejus omnes ſuperius indicatæ, in hiſce, fatendum eſt, quammaxime elucere *fundamentum fidei Chriſtianæ ſolidum, illabefactatumque*, quod Flaminium tenuiſſe, pleriſque omnibus ex noſtris minime diſſentientibus, Acatholici deprædicant.

IX. Nihil itaque reliquum eſt, quam tentata Curiæ Romanæ reformatio. Illa eſt illuſtris *Paulli* emendatio, quam *Caſpar Contarenus*, pater Purpuratus, hujus conſeſſus convocati ſodalis collaudat, & quam his, VIR EMINENTISSIME, deprædicas verbis * „*Paucos dumtaxat menſes* „*poſt habitum Conventum, de quo modo dictum eſt, quonam* „*novo documento Paullus III. comprobaverit, nihil ſe anti*„*quius habere, quam Reformationis opus ad exitum perducere,* „*teſtis adeſt Contarenus in Epiſt. ad Polum data die* 12. *Maji* „ 1537. *Pontifex, inquit, aggreſſus eſt Reformationis nego*„*tium; cœpit a ſe ipſo, elegit quatuor Cardinales, Simone*„*tam, Ginnucium, Theatinum, & me, quibus injunxit, ut* „*diligenter videamus, & corrigamus ea, quæ expediri con*„*ſueverunt per Datarium. Nos non deerimus officio Chriſtia*„*norum Præſulum. Omnes fere Reverendiſſimi Cardinales* „*favent Reformationi; incipit immutari facies Conſiſtorii,* „*ea, quæ proponuntur, non ita facile expediri incipiunt, Ca*„*nones proferuntur, perpenditur quod fieri debet, & quid* „*non fieri; adeo ut magnam ſpem, non dicam conceperim* *quia*

* Vid. l. c. p. 60. 61.

„(*quia nunquam deſperavi*) *ſed foveam*, *res noſtras quotidie* „*melius proceſſuras. Summopere cupio te*, *ac Reverendiſſi*-„*mum Carpenſem nobis adeſſe*, *ut pluribus operam dantibus Reſp. Chriſtiana facilius inſtauretur*. Quibus conſentanea ſunt, quæ *Pallavicinus* * de hac Reformatione hunc in modum recitat: *Habenda ſimul morum emendationi ope*-„*ra navata*, *inſtituto iterum cœtu quatuor Purpuratorum Patrum & quinque Præſulum inprimis præſtantium*. Et paullo poſt: *Hi plura emendationis capita propoſuere*, *quæ præcipue verſabantur in quibuſdam ab Romana Curia collatis beneficiis; quæ cuique diſplicent*, *dum alteri conceduntur*, *ſed eadem poſtea ab unoquoque importune ſibi flagitantur: atque ipſi Principes*, *qui reformatam diſciplinam requirebant validius præ ceteris admovebant machinas*, *quibus identidem a Pontificibus eadem extorquerent*. Sat documentorum de hoc reformationis a *Paullo Tertio* inſtitutæ negotio. Sententia nunc mea, ne ſine ſymbola diſcedere videar, in medium erit adferenda, diſpiciendumque, quid in hoc perplexo argumento valeant humeri, & quid ferre recuſent.

Non abnuo, *Paullum Tertium* ſatis graves habuiſſe hunc conſeſſum inſtituendi cauſas. Pudorem ipſi incuſſerat emendatio a *b. Luthero*, qui triplex circa pectus habebat robur, ſtrenue ſuſcepta, & cum emolumento Eccleſiæ hactenus peracta. Veritas Religionis Lutheranæ parvis uſa initiis, maximis gaviſa eſt incrementis, adeo quidem, ut non ſolum finitimæ, ſed & remotæ regiones in Lutheranæ religionis abirent ſententiam. Id male habuit *Paullum* Pontificem. Putabat ſuam rem agi, dum paries proximus ardebat. *Gallia*, *Hungaria*, *Bohemia*, *Sileſia*, aliaque regna huic Lutheri emendationi clanculum, quin & palam applaudebant, excuſſoque, prout tunc erant tempora, aliquo modo jugo Pontificum, libertatem adſpirabant. Intelligebat vero *Paullus Tertius*, Procerum Germaniæ querelas ipſi fore minaces, eaſdemque in Pontifices eſſe valde oneroſas. Quo igitur Principum & totius Germaniæ de-

D 2 ſide-

* Vid. Hiſtor. Concil. Trident. Lib. IV. Cap. V. p. 121.

ſiderio, & ſpei ſatisfaceret, & emendandæ Eccleſiæ ſtudioſiſſimus videretur, emendationem in ſede Romana auſpicatus eſt. Et hoc nomine egregie inſerviebat expectationi populorum, & omnem impediti deinceps Concilii culpam in Proteſtantes callide rejiciebat.

ANIMADVERSIO.

Apage, Kieſlingi, dum agitur de Reformationis a Paulo III. inſtitutæ negotio, apage *calliditatis* vocabulum, atque iſtud, aliaque ejuſdem ſignificationis inter priſca, & obſoleta amandes, velim, poſtquam tibi licuit eſſe tam beato, ut oculis tuis uſurpares monumenta a me primum in lucem educta, quorum ſcilicet cauſa mihi in hunc modum plauſiſti: *Immortalem igitur promeritus es laudem, quod nobis horum monumentorum, quæ atra nox hactenus preſſit, copiam facere, & veram hujus negotii formam uberius explicare voluiſti. Dulcius enim ex ipſis fontibus bibitur aqua*. Poli, Contareni, Sadoleti, aliorumque literæ, quibus publicandis operam impendo, ſint igitur tibi fontis inſtar, cui Horatii illud accommodes, *O fons Blanduſiæ ſplendidior vitro!* ſeu Ovidii illud, *Fons erat illimis, nitidiſque argenteus undis*. Quoniam vero litteras illas *veram hujus negotii formam uberius explicare* affirmaſti, inſignem ipſe laudem candido iſto teſtimonio te promeritum fuiſſe affirmabo, paremque ei ferme, quam a me retulit Schelhornius ob Poli apologeticam ad Eduardum Regem Epiſtolam in dias luminis auras prolatam e tenebris, in quibus, ut ipſe loquitur, per duo fere ſæcula ſtrenue latitabat.

Digitized by Google

bat. At quid promeritum fuiſſe dicam Henricum Wharton, Poli Vitæ Latine redditæ a Dudithio ex Italica Beccatelli Editorem Londini an. 1596? Nam in Præfatione ſeu Typographus, ſeu forte Editor ipſe hiſce verbis Lectorem affatur. *Vita Card. Poli a pertinaciſſimo quidem conſcripta eſt Pontificio, qui Reformationis noſtræ Duces pluribus calumniis proſcidit, Hiſtoriamque mendaciis obfuſcavit, quæ ſi fraudem Lectori factura augurari poſſem, in lucem majorem donaſſe piaculum duxiſſem. Nollem autem de Lectoris ingenio adeo ſiniſtre ſentire, ut in hiſce rebus, inanibus potius Itali Scriptoris criminationibus, quam certioribus noſtrorum Hiſtoricorum narrationibus fidem adhibiturum putarem*. Vix putem, Editorem, ſeu Typographum reperiri alibi poſſe, qui hujuſcemodi elogio mactandum duxerit Scriptorem publica a ſe luce donatum, dummodo non una ſimul ſeu Notæ, ſeu Animadverſiones, quæ adverſus ejuſdem Scriptoris mendacia antidoti vim habeant, adjungantur. Earum tamen nec vola, nec veſtigium in Editione illa, quam proinde liceat mihi Gallica phraſi appellare, *le chef d'oeuvre de l'art*, ſeu Anglica, *A maſter-piece*. Magnam tamen apud ſuos conſequutum fuiſſe laudem Henricum Wharton ob rem literariam auctam, illuſtratamque, docet Inſcriptio, qua ejus tumulus Londini in Eccleſia S. Petri Weſtmonaſterienſi ſitus exornatur. Appendix ad Hiſtoriam literariam Guilielmi Cave, & Anglia ſacra, ſive Collectio Hiſtoriarum, partim

 anti-

antiquitus, partim recenter ſcriptarum de Archiepiſcopis Angliæ, inter ejuſdem fœtus recenſentur, atque in iis edendis quem ille animum geſſerit, ignorare nos oportet, poſtquam paternum ejeciſſe de partu illo poſthumo (Vita Poli biennio poſt ejus mortem in lucem exiit) compertum nobis reddidit ea Præfatio, ſiquidem æque ipſius, ut credere par eſt, ac Typographi ſenſus iſta enunciaverit.

X. Convertamus autem nunc oculos in ipſum hunc, quem conſtituit *Paullus Tertius*, de emendanda Eccleſia, & curia Romana conſeſſum, videamuſque, quid in eo laudandum, quidve vituperandum ſit. Laudamus *Paulli Tertii* conſilium de repurganda Eccleſia ſuſceptum, quod hunc potiſſimum habuit finem, ut Patres hujus Concilii, Anno MD XXXVII. inſtituti, conſcripti, in morbos Eccleſiæ adcurate inquirerent, eoſdemque circumſpicerent. Ea porro provincia his Præſidibus erat demandata, ut remedia contra hæc vulnera Eccleſiæ inflicta explorarent, eademque litteris conſignata ipſi Pontifici exponerent. Nemo hoc pium *Paulli* inſtitutum cum veritatis firmamento ſub cenſuram vocabit, ſed illud merito collaudabit. Ecquid enim Epiſcopo magis eſt dignum, quam videre, ne quid detrimenti Reſpublica Eccleſiaſtica capiat, & ſi jam collapſa eſt, curare, ut emendetur, & novis firmamentis adaugeatur? Deſignavit Pontifex huic officio perficiendo viros pietate, & eruditione illuſtres, quorum nomina in *Conſilio, de emendanda* Eccleſia Romana, juſſu *Paulli Tertii* Papæ conſcripto, in fine, teſtibus *Sleidano* * & *Sekendorffio* **, ita fluunt: *Caſpar Cardinalis* Contarenus, *Joannes Petrus Caraffa, Theatinus, poſtea Pontifex ſub nomine Paulli IV. Jacobus Cardinalis Sadoletus, Reginaldus Polus* Cardinalis *Anglicus. Hi ſunt patres Purpurati, quos excipiunt adhuc*

* Vid. lib. XII. p. 323.
** Vid. ſupra citati; Conſil. 1537. & Seckendorffium l. c. Lib. III. Sect. XVI. §. LIX. p. 163

huc quinque magni omnino nominis prælati, Fridericus Fregoſus, Archiepiſcopus Salernitanus, Hieronymus Aleander, Brunduſinus, Joannes Matthæus Gibertus, Epiſcopus Veronenſis, Gregorius Corteſius, Abbas Sancti Georgii Venetus, & Frater Thomas Badia, Magiſter ſacri Palatii.

ANIMADVERSIO.

Superius dixi, hos omnes Novemviros purpuram a Paulo III. accepiſſe, uno excepto Giberto, a quo repudiatam fuiſſe pro eximia, qua pollebat, modeſtia, haud levis, ut pariter indicavi, conjectura eſt. Hic vero addam, ſtomachum mihi moviſſe, quæ de eodem tradita deprehendi a Camerario in deſcriptione vitæ M. Antonii Flaminii Tomo X. ſuarum Amœnitat. inſita a Schelhornio, de qua etiam paulo ante. Narrat Camerarius, Flaminium Venetiis, qua in Urbe verſatus fuerat cum Legato Gallico, Veronam evocatum veniſſe ad Jo. Matth. Gibertum, *apud quem annos complures vixiſſe perhibetur, ita ut victu, cultuque aſperiore uteretur, inſtituto Epiſcopi illius, qui iſta ſimulatione ſanctitatis aucupari Cardinalis præſtantiam exiſtimabatur.* Verba iſta a Camerario uſurpata nonne Flaminii religionem, cui adſtruendæ libellus tamen ille conſcriptus fuit, obliquo ictu conſauciant? Qualis enim, quantuſque fuerit Giberti laudator Flaminius, declarat inſcriptio iſta hujus tumulo ab eodem appoſita:

Giberti venerator hic ſepulchrum,
Quem Ligur genuit Panormi in urbe,
Roma nutriit, & diu regendi

 Orbis

Orbis participem beata vidit,
Dein Verona recepit, & magiſtrum
Sinceræ pietatis, & parentem
Mirata eſt; nihil ille quod beatam
Poſſet reddere civitatem, omiſit,
Nunc cælo fruitur beatus ipſe.

Ipſi pariter Flaminio, veroſimilius quam cuivis alteri, adſcribendum eſſe Giberti elogium, quod extat in Italica Epiſtola quadam Cardinali Contareno perperam tributa, probare conatus ſum p. XXXVII. Præfat. ad Vitam ejuſdem Cardinalis. *Tenetevi per voi* (en illius Epiſtolæ verba) *queſti voſtri moſtruoſi Veſcovi con le loro ſete, ori, argenti, tapezzarie, cavalcature, ſtafieri, per non dir peggio, ne' quali non ſi vede altro di Veſcovo che una gran Cherica. A noi fanno di meſtieri Veſcovi, che per gemme, & ori abbiano le ſagre lettere, per le delizie la povertà, ed i digiuni, per ornamenti un'ardente, caſta, ed umile carità, quale a'noſtri giorni fu il ſanto Veſcovo Matteo Giberto, Veſcovo di Verona, di tante eximie doti dell'animo ornato, che alli antichi ſi poteva propriamente paragonare. Viſſe con tanto celebre opinione di ſanto Veſcovo, che laſciò di ſe eterna memoria, & indicibile deſiderio.* Giberto igitur quoties ſimulatæ ſanctitatis nota inuratur, fieri nequit, quin una ſimul Flaminii, ceu ad aſſentationem pronioris, religio in invidiam vocetur. Æque commoveor adverſus Jacobum Zieglerum in Hiſtor. Clementis VII. Epiſcopi Romani (qua Tomum alterum Amœnit. Hiſt.

Hiſt. Eccleſ. Liter. Schelhornius ditavit) laudes illas rejicientem, ac damnantem, quibus in dedicatione Tom. IV. Operum Galeni, quæ Venetiis an. 1525. Andreas Aſulanus excudit, Gibertus ornatur, dum proditur *haberi in Epiſcopis qui fuerunt, & forſitan futuri ſunt, omnium ſanctiſſimum.* Itaque homines iſti aut Giberti famæ parcere diſcant, aut intelligant per latus Giberti religionem Flaminii tranſverberari, quippe qui *Magiſtrum ſinceræ pietatis, & parentem* Gibertum prædicavit.

XI. Eminent ex Patribus purpuratis hujus Concilii ſenioribus *Contarenus* * & *Polus* ** quorum vitas & Epiſtolas in Volumina congeſtas a TUA, VIR EMINENTISSIME liberalitate nuper admodum accepi, & quæ huic emendationi inſignem omnino affundunt lucem. Nec diſſimulo, hos duumviros, quorum ſtudium in Eccleſia a ſordibus liberanda, teſte *Seckendorffio* ***, ipſi Proteſtantes laudant, fuiſſe judicio graves, & ingenio mites, & eruditione inſignes, ut bene omnino de ipſorum conſiliis ſperare potuerit Germania; ſed ſuis omnino privati ſunt illi Patres conatibus & conſiliis oppido bonis, quod ipſe hujus Conventus ſanctioris comprobat eventus. Quanta animi moderatione in rebus agendis uſus ſit *Contarenus*, ita quidem, ut in ſuſpicionem hæreſeos inciderit, teſtis eſt *Pallavicinus* **** commemorans: *Peractis comitiis, Cæſar in Italiam contendit, & eum comitatus Contarenus. Ubi Tridentum perventum eſt, petiit a Cæſare, ut per ipſum ſibi liceret ad ſuam ſedem Epiſcopalem ſe conferre: quippe amplius nihil cum Cæſare tranſigendum erat, & inter ſe non ſolum in rebus*

agen-

* Vid. Vita del Cardinale Gaſparo Contarini, ſcritta da Monſignor. Lodovico Beccatello, in Breſcia MDCCXLVI.

** Vid. Collectio Epiſtolarum Cardinalis Reginaldi Poli Rom. ab Eminentiſſim. Quirinio edit.

*** Vid. de Contareno cit. L. Cap. III. Sect. XXIII. §. LXXXVI. §. 6. p. 353. & de Polo l. cap. III. Sect. XXXIII. §. CXXIX. §. 2. p. 595.

**** Vid. Lib. IV. Cap. XV. p. 147.

agendis, ſed etiam in jam actis referendis diſcordes fuiſſent. Non tamen Carolus *hominem abire permiſit; eidemque mox etiam Pontifex, ut* Cæſarem *comitaretur, impoſuit. Hinc illi comes adfuit ſolemni pompa Mediolanum ingredienti, non ſolum ob diſſenſionem præteritam minime inviſus, ſed ob exploratam virtutem in honore ſingulariter habitus. Veruntamen, ut accidere illi ſolet, qui prudenti moderatione cauſam unius communitatis adverſus alteram egit, nimirum contraria acerbum videri, languidum ſua, ita plane contigit* Contareno. Conqueſti *ſunt in ſuis* Commentariis *Proteſtantes; ſperatum ſibi a tanto viro æquius erga verum & juſtum actum iri; ſimul etiam his oppoſitas obtrectationes Romæ perpeſſus eſt. Multi ceu remiſſum in Lutheranos arguere; perinde quaſi animi fervor expers potentiæ, & inter populos concordiam ſitientes, non evadat contemta levitas, & odioſa vehementia. Ab aliis carpebatur, non ſine acerrimo illius dolore, quaſi in dogmatum ſumma indulſiſſet aliquid adverſariorum erroribus. Sed dolorem mitigavit epiſtola Poli* Cardinalis, *cujus autographum penes me, ubi non ſolum teſtatur, objecta illi Romæ reipſa minora fama rumoribus fuiſſe; ſed conſtanter affirmat a nullo Legato multis ante ſeculis tanta cum dignitate Sedis Apoſtolicæ nomen aſſertum, non modo, quod ad virtutis opera, & charitatis officia cunctis opitulantia, ſed quod ad doctrinæ ſoliditatem pertinebat; fracto in Germania conſpectu eo Lutheranorum telo, quod unicum (non autem quidquid calumniarum congerere poſſent in Aula Romana mores) ſi perſtitiſſet integrum, facile valuiſſet apud eos tueri inceptam defectionem; a Pontificiis videlicet haud probe percipi præcipuum noſtræ Fidei dogma, hoc eſt, habitam a Chriſto redemtionem, cum illud ipſe ſuis libellis explicuiſſet egregie. Proinde libenti animo rediret: cum enim illi objecta ortum ducerent ex eo, quod nonnulli ipſius dicta in ſenſum alienum traherent, ubi præſens adeſſet, ſe nubeculas abſterſurum. Atque ita plane contigit.*

ANIMADVERSIO.

Qui factum fuerit, Kieſlingi, ut Epiſtolarum Re-

Digitized by Google

Reginaldi Poli Volumina *liberalitate mea nuper admodum* acceperis, videlicet ante diem 24. Aprilis hujus anni, quam notam chronicam præfert Commentationis hujus tuæ editio, id prorſus non intelligo. Literis ſiquidem ad me datis die 20. Martii ejuſdem anni ita ad me ſcripſiſti: *Poli potiſſimum Epiſtolas, quarum copiam mihi facere pollicitus es, deſidero, quia in illis promum condum rerum ad emendationem Eccleſiæ pertinentium futurum eſſe ſtatuo.* In binis autem aliis proximo menſe Aprili conſcriptis, ſcilicet die 24. & 29. ne verbulo quidem indicaſti tuas ad manus perveniſſe donum illud meum. Nec pariter intelligo, qui fieri potuerit, ut Volumina illa exiſtimares Romæ edita fuiſſe, nam Brixiæ eadem prodiiſſe ſtatim ipſorum frons tibi declarare valuiſſet. At quid opus eſt hæc a me in medium afferri, quum certo noverim, dumtaxat ineunte Junio me ea Volumina tibi tranſmiſiſſe, capta nimirum opportunitate, quam mihi præbuit mercatoris noſtratis ad Bolzanenſes nundinas migratio? Utinam ea Volumina ante oculos tuos fuiſſent, dum Commentationem, in quam modo Animadverſiones adorno, componeres; plura ſiquidem eorundem loca huc transferendi onere me liberaſſes. Verumtamen quoniam tibi datum non eſt vel hilum poſſe proficere ex illorum librorum lectione, profeciſſes ſaltem ex lectione Vitæ Contareni, quam utpote tibi una cum Specimine Geſtorum Pauli III., menſe Septembri anni ſuperioris miſſam nullum

lum ambigendi locum habeo te vere accepiſſe? Eandem evolvens (quod ſpectat ad preſentem Animadverſionem) adnotaſſes, immortales laudes Paullo III. ea etiam de cauſa deberi, quod ipſe Contarenum, etſi poſt res ab ipſo geſtas in Comitiis Ratisbonenſibus pluribus dicteriis cum Catholicorum, tum Acatholicorum impetitum, ut Pallavicini a te recitata narratio demonſtrat, medullitus amare, omnique ornamentorum genere cumulare nunquam tamen deſtiterit, nam ipſum e Legatione Ratisbonenſi vix vix reducem, mira prorſus humanitate, cujus fidem facit Vitæ ejuſdem Cardinalis Scriptor, Ludovicus Beccatellus, complecti dignatus eſt, *Eſortò* (Paolo III) *ſua Signoria Reverendiſſima a non ſi curare di ciance vane & de' maligni, & gli addußſe a queſto propoſito quella ſentenzia di Ovidio*, Summa petit livor, perflant altiſſima venti. *Et fattogli molte carezze, & ringraziatolo delle fatiche, & buon offitio ſuo, li conceſſe, che ſtracco dal camino andaſſe a ripoſare a Roma*. Hiſce autem verbis facta ipſa quam citius reſponderunt, namque ei poſt paucos menſes Bononienſem Legationem concredidit, *che è la più honorata Legazione che la Chieſa habbia nel Stato ſuo*, ait idem Beccatellus; & eundem poſt aliquot alios menſes Ablegatum ad Carolum Imperatorem renunciavit. Adeo prolixam Pontificis erga Contarenum benignitatem id vel maxime commendavit, quod hic nullam occaſionem omitteret mentem ſuam libere aperiendi eidem

Digitized by Google

dem Pontifici, quoties officii ſui partes ita poſtularent. Manifeſtum hujuſce candoris, ubi etiam nil minus quam de permulcendis Pontificis auribus ageretur, exhibitum ab ipſo argumentum, præferunt verba recitata in ea ipſa Vita: *Ragionandogli Papa Paolo di voler far Cardinali certi che il Cardinale non approbava, & lo diceva liberamente a Sua Santità con quella modeſtia però che ſoleva, il Papa mezzo riſentito diſſe, Semo ſtati Cardinali anche noi, & ſapemo come queſte acque ſi navigano, „Innatum eſt Cardinalibus, repugnare quominus alii „ſibi exæquentur honore „; il Contarino punto all' improviſo, & commoſſo diſſe: Padre Santo, Voſtra Beatitudine non mi faccia queſto torto di havermi in tal concetto, ch' Ella ſa bene quanti buoni ſubjetti io gli ho ricordato per queſto officio, & per mio conto; a dir il vero, io non reputo che il Capello ſia il mio maggior honore.* At ea omnia forte in Contareni Vita obſervaſti; nec fugiſſe te velim narrationem rei, quam Brixiana in hac Urbe tranſactam fuiſſe ægre fero: *Come noi* (ait Beccatellus) *fummo a Breſſa, un gentilhuomo di quella città amico vecchio del Cardinale venutolo a viſitare diſſe così alla boniſſima, Come ſtanno, Monſignor Rmo, quelli Capitoli che a Lutherani havete ſottoſcritto tanto exorbitanti? A che il Cardinale riſpoſe, che queſta era una menzogna di Paſquino da non darli orecchie, & che non che articoli dubbi, ma ne ancho l' Evangelio di S. Giovanni per ſe accettaria ſenza l' authorità della Chieſa.*

Quel

Digitized by Google

Quel buon gentilhuomo replicò, che ciò che detto havea non veniva da Paſquino, ma ne haveva veduto lettere di mano di un gran Cardinale che nominò. Il Cardinale Contarino come ciò inteſe tutto ſi alterò & diſſe, Bella moneta è queſta, s'è vero, di che quei Signori pagano le mie fatiche. Quoniam vero hujus Cardinalis tam labores, quam virtutes maximi ſemper Paulum feciſſe certum eſt, *Chi ſaprà mai mettere in dubbio, che quel ſantiſſimo Pontefice, ſiccome non ſi moſſe a conferirgli detto grado ſe non per l'onore che giudicò doverſi rendere ſopra tutto alla virtù, così dal ſolo amore della virtù ſia ſtato ſempre violentato ad apprezzare, ad amare, a premiare la ſua Creatura?* Ita ſcripſi p. XXVI. Præfat. ad eam Vitam.

XII. Attentis nunc oculis contemplemur horum Seniorum ad Concilium electorum conſultationem in Germaniam opera *Nicolai* a *Schonbergii* Patris Purpurati Capuani delatam, quam *Joannes Sturmius* * Argentoratenſis in ſingulari libro latino, nec non ipſe *Lutherus* ** in commentatione Germanica ſub incudem vocarunt. Quanto tædio & indignatione commentationes a *Luthero* & *Sturmio* emiſſas legerit *Cochlaus*, teſtis eſt *Raynaldus* *** hæc tradens: *Contra hoc pium, ac ſalutare optimorum virorum conſilium duo prodierunt libelli unus a Joanne Sturmio editus latino ſermone, alter in Germanicum idioma translatus a Luthero, appoſitiſque in margine annotationibus impiis contaminatus. Sturmius vero Argentinæ Rhetoricam profitebatur, ad quem Cochlaus ſcripſit brevem libellum, qui inſcriptus eſt: Æquitatis diſcuſſio ſuper Conſilio delectorum Cardinalium, &c. in quo inter cætera ſic ait ad Sturmium: Attamen nihil dubito,*

* Vid. ſupra dicta conſultatio cum Animadverſionibus Latinis Argentorati edita 1539.

** Vid. a b. Luthero Witemberg. eod. an. edit.

*** Vid. Annal. Eccleſiaſtic. Tom. XXI. an. 1539. n. 22. edit. Rom.

Digitized by Google

bito, epiſtolam tuam longe æquiori animo a doctis & gravibus viris legi, quam Theutonicam adverſus Viros illos Lutheri interpretationem. Tu enim a convitiis non nihil temperas: Lutherus autem non veretur, tantos Viros, quorum eruditionem vitaque integritatem (quam & tu fateris) novit, ac laudat univerſa Italia, dicere perditos ac deploratos nebulones. Tu latine ſcribis, ut queant intelligere, quid reprobes, & quid reprehendis, atque quid amplius ab eis deſideres; Lutherus autem Teutonice ad rudes Germaniæ plebes, illos nequiter traducit, ſicut fecit olim adverſus Ezechiam regem improbus Rapſaces. Tu eos in quibuſdam laudas, ac probas: Lutherus abſque diſcrimine cuncta refutat, etiamſi tam manifeſte bona ſunt, quæ illi dicunt, ut a nemine, niſi ab impiis, & inſanis, ſenſuque communi carentibus, reprehendi queant; ipſe per calumniam in contrarium retorquet ſenſum, tanquam ficte, ac doloſe, aut per ironiam, mentiſque perverſitatem dicta ſint. Tu hortaris illos ad cœpta perficienda; ille vero dira eis imprecatur pro ejuſmodi pacis, & reformationis conſilio. Tu Synodum generalem non omnino renuis, aut reſpuis; ille compluribus libellis, variiſque figmentis, & picturis, atque Theutonicis rhytmis omnem Synodum œcumenicam calumniatur, ac recuſat. Tu ſpem aliquam ad concordiam nobis relinquis, ille jampridem nobis minatur bellum perpetuum, ut nec vivus, nec mortuus, ullam nobis pacem, aut quietem ſit permiſſurus.

ANIMADVERSIO.

Recitatus a te Raynaldi locus de Vindiciis Conſultationis Novemviralis a Cochlæo lucubratis, facit, ut te moneam, ipſas in Indice librorum vetitorum, qui Pauli IV. Summi Pontificis juſſu compoſitus fuit, recenſeri ex cauſa, quam conjectura aſſequi conatus ſum in Animadverſione X. ad Epiſtolam Schelhornii; ibidemque plura a me tradi de cenſura, quam per eundem Indicem inflictam fuiſſe

fuiſſe ipſi etiam Conſultationi, nobis exprobravit Vergerius in Annotationibus acerbiſſimis Indici illi appoſitis, & ex Vergerio Schelhornius ipſe Amœnit. Liter. T. VII. De ea vero cenſura nihil Sarpius, nihil Launojus, nihil hujuſce generis Scriptores quotquot in more habent occaſiones venari Romanæ Sedis Sanctiones quaſvis carpendi. Contra Antonius Poſſevinus, aliique erga eaſdem bene, ut Catholicos decet, animati, ſe dolere profeſſi ſunt, Conſilium illud, quod in Collectione Conciliorum Petri Crabbe Colon. Agrip. an. 1551. comparet, in Suriana (unde id autem acciderit in Diatr. primi Tomi Cap. ult. explicavi) aliiſque poſterioribus deſiderari. Hiſce autem utriuſque generis Scriptoribus haud innotuiſſe, imo nec ipſi Pallavicino, rerum hujuſcemodi ſolertiſſimo ſcrutatori, Conſilium illud ſtatim ac Paulo III. exhibitum fuit, vulgatum Romæ fuiſſe ann. 1538. & quidem iis ipſis typis, qui Indicem Pauli IV. vulgarunt, ſcilicet Antonii Bladi Cameralis Impreſſoris, hoc illud eſt, quod valde eo loco mirari me dixi, quodque nunc quoque maximopere miror.

XIII. In limine ſuæ conſultationis Pontifici velificantur hujus Conciliabuli patres, illiuſque in Eccleſiam merita deprædicant, & Pontifici primatum, & poteſtatem in totam Eccleſiam largiuntur, his verbis *: Beatissime Pater, *tantum abeſt, ut verbis explicare poſſimus, quam magnas gratias Reſpublica Chriſtiana Deo Opt. Max. agere debeat, quod te Pontificem his temporibus ac paſtorem ſuum gre-*

* Vid. Georg. Wicellii Via regia, ſive de Controverſis religionis capitibus conciliandis ſententia a Conringio edita. p. 160. ſeq.

gregi ſuo præfecerit, eamque, quam habes, mentem dederit, ut minime ſperemus cogitatione eas, quas Deo gratias debet, conſequi poſſe. Nam ſpiritus ille Dei, quo virtus cœlorum firmata eſt, ut ait Propheta labantem, imo vero collapſam in præceps Eccleſiam Chriſti, per te huic ruinæ manum, ut videmus, ſupponere decrevit, eamque erigere ad priſtinam ſublimitatem, decorique priſtino reſtituere. Certiſſimam divinæ hujus ſententiæ conjecturam nos facere valemus, quibus Sanctitas tua ad ſe vocatis mandavit, ut nullius, aut commodi ſui, aut cujuſpiam alterius habita ratione, tibi ſignificaremus abuſus illos, graviſſimos videlicet morbos, quibus jam pridem Eccleſia Dei laborat, ac præſertim hæc Rom. curia, quibus effectum prope eſt, ut paulatim ac ſenſim ingraveſcentibus peſtiferis his morbis, magnam hanc ruinam traxerit, quam videmus. Agnoſcunt, quorum ſæpe mentionem feci, Curiæ Romanæ optimates, vitiligines, & maculas, quibus miſere deturpata erat Eccleſia, & *Paulli* Pontificis deprædicant conſilium, quod circa emendationem inierat. Indicant deinceps fontes, e quibus hæc vitia in Eccleſiam Romanam promanarunt, qui ſunt Pontificum favor, & propenſio ad aſſentatores, & ſportularios Romanæ curiæ, nec non auri ſacra fames, & ſpes lucri ex indulgentiis, & beneficiis eccleſiaſticis captandi. Lege ſodes hæc verba *. *Et quoniam Sanctitas tua ſpiritu Dei erudita, qui, ut inquit Auguſtinus, loquitur in cordibus nullo verborum ſtrepitu, probe noverat, principium horum malorum inde fuiſſe, quod nonnulli Pontifices Tui prædeceſſores, prurientes auribus, ut inquit Apoſtolus Paullus, coacervaverunt ſibi magiſtros ad deſideria ſua, non ut ab eis diſcerent, quod facere deberent, ſed ut eorum ſtudio & calliditate inveniretur ratio, qua liceret id, quod liberet: inde effectum eſt, (præterquam quod principatum omnem ſequitur adulatio, ut umbra corpus, difficilimuſque ſemper fuit aditus veritatis ad aures Principum) quod confeſtim prodirent doctores, qui docerent, Pontificem eſſe beneficiorum dominum; ac ideo cum dominus jure vendat id quod ſuum eſt, neceſſario ſequi, in Pontificem non poſſe cadere*

E

* Vid. l. c. p. 161.

re Simoniam, ita quod voluntas Pontificis, qualiſcumque ea fuerit, ſit regula, qua ejus operationes ac actiones dirigantur: ex quo procul dubio efficiat, ut quicquid libeat, id etiam liceat. Ex hoc fonte S. Pater, tanquam ex equo Trojano, irrupere in Eccleſiam Dei tot abuſus, & tam graviſſimi morbi, quibus nunc conſpicimus eam ad deſperationem fere ſalutis laboraſſe, vel manaſſe earum rerum famam ad infideles uſque (credat Sanctitas veſtra ſcientibus) qui ob hanc præcipue cauſam Chriſtianam religionem derident, adeo ut per nos, per nos, inquimus, nomen Chriſti blaſphemetur inter gentes. Rerum antiquiſſimarum monumenta demonſtrant ſatis evidenter, pallia, & indulgentias in Romana curia tanto fuiſſe in pretio, ut multi viri, alias de Eccleſia meriti, tanti pœnitere emere noluerint. Recenſent porro hi præſides abuſus, quorum ſumma ad *duas* redit *claſſes*, quarum *prima* abuſus circa regimen Eccleſiaſticum complectitur. Juvabit hos abuſus breviter excitaſſe, quum, ob anguſtum Epiſtolæ noſtræ ſpatium, illos fuſius commemorare, nobis non ſit integrum. *Primo* in *abuſu* * auctores ſuaſoreſque ſunt ſæpius excitatæ conſultationis præſides, cavendum eſſe, ne indocti, nec non vili genere nati, & peſſimis innutriti moribus homines ad ordines ſacros evehantur. In abuſibus *ſecundo, tertio, quarto*, & ſequentibus ſuadent, ut beneficia Eccleſiaſtica doctis, & optimæ notæ viris, eiſdemque inquilinis conferantur, neutiquam autem in exteros transferantur. Urgent in reliquis abuſibus ex Eccleſia tollendos eſſe mores ordinum religioſorum male compoſitos, diſpenſationes circa pœnas Eccleſiaſticas, & nuptias inter conſanguineos, & affines contrahendas, quæſtum ſacrum, & nimiam clericorum in bona Eccleſiaſtica poteſtatem. Quos articulos in hoc, de quo agimus, conſeſſu prolatos, ſi quis ad emendationem doctrinæ referre vellet, idem ageret, ac ſi mandata Principum ad ſtatum civilem ſpectantia huc trahere velit.

ANI-

* Vid. J. Wicelius l. c. p. 163. ſeqq.

ANIMADVERSIO.

Deſipiet utique quiſquis *mandata Principum ad civilem ſtatum ſpectantia huc trahere velit;* ac proinde judicio tuo, Kieslingi, par culpa impingenda erit in Novemviros, de quibus ſermo, quoniam *inceptis gravibus, & magna profeſſis*, non quidem purpureum, qui late ſplendeat, aſſuerint pannum, ſed triobolarem, ac nulla proinde æſtimatione dignandum. Nil aliud ergo Conſultationis illius conditores, te arbitro, ut dixi, promeruerunt, quam Venuſini poetæ ſcutica caſtigari, his ſcilicet verſibus,

At nunc non erat his locus, & fortaſſe cupreſſum
Scis ſimulare; quid hoc, ſi fractis enatat exſpes
Navibus, ære dato qui pingitur? amphora cœpit
Inſtitui, currente rota cur urceus exit?

Dum ita ſentis, dum ita ſcribis, nil aliud (aut fallor) ipſe promereris, quam ut ejuſdem poetæ verſiculum alium tibi regeram, ſtomacho, fatebor, aliquantum commoto,

Quo teneam vultus mutantem Protea nodo?

Non amphoram, non urceum, lucubratione iſta tua decurrente, exire conſpicio, ſed dolium, nam dolio verſatilior mihi videris, dum Viros illos deſipientiæ ex ignoratione artis, quam factitabant, coarguis; Viros, inquam, quos paulo ante pietatis, doctrinæ, & prudentiæ cauſa inſigniter celebraveras. Quare anſam mihi præbes ex celebri Apologo Avieni fabulatoris verba, unico tantum commutato, uſurpandi: *Quid ego audio? Tun' eodem ex ore*

pariter & calidum, & frigidum efflas? Valebis; neque enim mihi ratio eſt cum hujuſmodi homine concertationem *habere*. Apologus profecto iſte, Kieslingi, multo aptius in te congruit, quam in Novemviros illos præſtantiſſimos proverbialis ſenarius, Τέκτων γὰρ ὢν οὐκ ἔπραττες ξυλουργικά.

XIV. Reliquum eſt, ut Pontificis ſententiam hoc in argumento dictatoriam intueamur, atque diſpiciamus, quid de hac conſultatione ſtatuerit. *Paullus Tertius*, ubi vidit, ſe maximo in diſcrimine & periculo verſari, novum inſtituit Patrum purpuratorum concilium, ut libere de his morbis judicent. Tot fere fuerunt ſententiæ, quot capita. *Nicolaus Schœnbergius*, teſte *Seckendorffio* * variis motus rationibus, conſilium de omittenda ſacrorum emendatione ſuggeſſit, ne Lutheranis jactantiæ occaſio præberetur, quod Pontificem ad hoc emendationis ſuſcipiendæ negotium impuliſſent. Quæ ſententia *Paullo Tertio* ſe valde probavit. Aſt re accuratius expenſa, denuo aggreſſus eſt de emendanda Eccleſia negotium, quod ita tradit *Pallavicinus* **. *Ac deinde ſub eodem Paullo Tertio ſpe Concilii longius protracta reformandæ diſciplinæ cura rurſus incaluit anno* 1540. *deſignavitque Pontifex in ſenatu quadruplicem ſenatorum triadem, qui ſancitas emendationis leges in unoquoque tribunalium ſervandas curarent, videlicet Apoſtolicæ Cameræ, aliiſque peculiaribus Romæ foris, conſulerent de Cuppis, Ghinuccius, & Polus; Romanæ Rotæ, Cæſarinus, Montanus, & Guidiccionus; Cancellariæ, Grimanus, Aleander, Ridolfus; Pænitentiariæ, Contarenus, Caraffa, Cervinus.* Ipſe *Henricus Spondanus* *** non inficiatur fuiſſe reformationem morum in Curia Romana. Non igitur eſt, quod tantopere gloriatus ſit Pontifex in ſuo decreto **** de emendatione in urbe a ſede Petrina ſuſcepta. Hæc eſt illa

* Vid. Lib. III. Sect. XXVI. §. LIX. p. 163.

** Vid. l. c. p. 446.

*** Vid. l. c. p. 446.

**** Vid. Sleidan. Lib. X. p. 295.

Digitized by Google

illa tot laudum encomiis adornata a *Paullo* ſuſcepta Curiæ Romanæ reformatio. Utrum hæc ſpectet ad Eccleſiam Chriſtianam, ad doctrinam, & ritus in cultu ſacro obſervandos, remotis arbitris, Palæmon dijudicet, mihi erit Apollo. Parum abeſt, quin de hoc iterato conſeſſu a *Paullo Tertio*, ob religionis emendationem, convocato, ejuſdemque exitu, illud *Edmundi Richeri* * de Concilio *Lateranenſi V.* repetam. *Hæc illa eſt eximia, & tantopere a Chriſtianis nationibus ducentis ab hinc annis exoptata reformatio, vel ut verius dicamus, abuſuum* Curiæ Romanæ *incruſtatio, atque involutio.* Ambabus itaque manibus ſuffragium adhibeo S. V. *Jo. Georg. Walchio* **, qui demonſtravit ſatis, emendationem Eccleſiæ Romanæ in Conciliis Lateranenſibus fruſtra eſſe tentatam.

ANIMADVERSIO.

Haud opus erat depromere ex Sechendorfio rationes, quibus motus Cardinalis Schombergius omittendam cenſuit ſacrorum emendationem a Novemviris deliberatam, nam eaſdem ſat diſerte explicat Pallavicinus, quin ipſi hac in re Paulus Sarpius ullo modo refragetur. Eo ipſo loco, quem citas, hæc ille habet: *Il Cardinale Schombergo, Religioſo zelantiſſimo, ed eſpertiſſimo de' cervelli Tedeſchi, diſconſigliò, come il Soave confeſſa, che mentre il Mondo dava in inſania per cupidigia di larghezza, ſprezzando i ſerragli de' Chioſtri, e ſchiantando i legami de' Voti, ſi diſponeſſe di medicarlo con inuſitate ſtrettezze: eſſer imminente il Concilio, doverſi laſciar il giudizio a quell' Aſſemblea compoſta, e per conſeguenza perita, di tutte le Nazioni, le quali*

E 3 e

* Vid. Hiſtor. Concil. General. lib. IV. p. 26.

** Vid. Commentatio de Concilio Lateranenſi a Benedicto XIII. celebrato Cap. I. de Emendatione Eccleſiæ fruſtra tentata p. 1. ſeq.

e non s'addoſſerebbono un peſo che non poteſſero ſopportare, & addoſſandoſelo per volontà comune, più di leggieri il ſopporterebbono, che ſentendolo impoſto dall'autorità di pochi. Aggiunge il Soave, che queſt' opinione prevalſe, benche diſputaſſe in contrario il Cardinal Giampietro Caraffa. Hæc, inquam, Pallavicinus paulo ante locum a te recitatum, & paulo poſt ex Epiſtola Cardin. Contareni ad Cardin. Farneſium certiores ipſe nos facit colloquii, quod de Eccleſiaſtica Reformatione habuit cum Ferdinando Romanorum Rege, ejuſdem Reformationis magnopere cupido, idem Contarenus, *quel famoſo Catone del Collegio, e nulla diſſimulatore dell' imperfezioni da ſe conoſciute nel Clero, e nella Corte, come teſtificano e gli Scritti di lui, e gli altrui Scritti ſopra lui.* Hoc elogium Contareno ibidem texit Pallavicinus.

Quod ſpectat ad Card. Schombergium, valde mirum eſt, ei tribui ab Jacobo Echardio in Scriptor. Ord. Prædic. Conſilium, de quo agitur, quum iſte minime ſederit inter Novemviros ſanciendæ Reformationi delectos. At non admirationem tantum, ſed riſum etiam meretur, quod tradidit Sleidanus, illud ab eodem Schombergio miſſum fuiſſe in Germaniam, idque *non neſcio Pontifice, ut ſic ipſius aliquod ſtudium appareret emendationis, & ut homines intelligerent aliunde, tanquam ipſe fuerit daturus graviora, ſiquidem aliquid ejuſmodi paraſſet evulgandum.* Riſum, inquam, ipſum, quo pa-

ria

ria ſcribentem Sarpium Pallavicinus excepit, nam ita loquitur, *Ben è degno di riſo intorno queſto fatto quello che il Soave aggiunge, quaſi accorgimento allora di alcuni ſcaltri: Che &c.* Intimos Pauli Pontificis in rebus hujuſcemodi ſenſus nemo prorſus erat qui ſagacius iis Novemviris odorari potis eſſet; quumque iſti eoſdem quam maxime compertos habuerint, hinc factum eſt, ut in Conſultatione illa ſua Eccleſiæ morbos verbis omnino perſpicius patefacere non dubitaverint. Hanc vero libertatem ſibi valde acceptam fuiſſe non alia ratione clarius Pontifex oſtendere valuit, quam repenſa iiſdem ſacræ Purpuræ mercede. Itaque ad ferendum de Pauli III. eorumque Conſiliariorum mente judicium, fruſtra, Kieslingi, ſeu Palæmonem, ſeu Apollinem advocas contra Horatianum monitum illud,

Nec Deus interſit, niſi dignus vindice nodus
Inciderit.

XV. Videor mihi demonſtraſſe luculenter, nullam medelam Eccleſiæ Romanæ, nedum toti Eccleſiæ Chriſtianæ hoc Concilio a *Paullo* Pontifice inſtituto eſſe allatam. Diſpiciendum nunc eſt, quid extra Romanæ Eccleſiæ pomœria præſtiterit *Paullus*, & quid emolumenti ab ipſius reformatione ſuſcepta ad orbem Chriſtianum redierit.

Exigua forte pietatis & ſtudii in reformanda Eccleſia fuiſſet nota, ſi intra cancellos, limites inquam Italiæ ſubſtitiſſet *Paulli III.* emendatio. Illuſtriora adſunt teſtimonia, ad quæ convocatio Oecumenici Concilii potiſſimum ſpectat. Quod argumentum, meo ex judicio, eſt in re demonſtranda *ſecundum*, quod nunc enixius, VIR EMINENTISSIME,

Digitized by Google

ME, perſequeris. In hoc vero Concilio Oecumenico convocando *duo* ſunt obſervanda, quæ fidem, & pietatem *Pauli III.* egregie ſi placet confirmant, quorum *primum* eſt, quod legatos ad principes diſſidentes, quo in gratiam redirent, ablegavit, *alterum*, quod eoſdem, ipſorumque legatos & Theologos ad Concilium *Mantua* indictum invitavit. Hæc duo argumenta ex *Poli* epiſtola ita recitas *.
„ Cujus (Pontificis reſponſi) *ſumma hæc fuit: Cum plura*
„ *in dies divina bonitas ſua voluntatis indicia, in reſtauran-*
„ *da afflicta Eccleſia ſalute prabeat, qua quotide magis ma-*
„ *giſque omnium bonorum animos ad majores gratiarum actio-*
„ *nes accendere debent, tum vero in iis non minimum ſignum,*
„ *vel potius maximum ſe agnoſcere, quod de abundantia divina*
„ *gratia, & effuſione ejus in te ſpiritus accepit. De quo etſi*
„ *magnam cauſam habet prater cateros gratulandi, vel anti-*
„ *qua amicitia, vel propinquitatis, quod in te ſanguine ſibi*
„ *conjuncto hanc tantam ſuam miſericordiam oſtendere eſt di-*
„ *gnatus, tamen multo majorem eſſe latitiam, quam, ut Pa-*
„ *ſtor Eccleſia univerſalis hac de re accipit, in cujus bonum*
„ *publicum, & commune, hac in te dona Chriſtum Eccleſia*
„ *Sponſum effudiſſe ſibi perſuadet, & eo magis, quod videt,*
„ *quantum Reſpublica Chriſtiana opus habet his temporibus ta-*
„ *li & Viro, & belli duce, cum contra infideles ſit pugnan-*
„ *dum. Adeo ut ſi de quoquam, adjuvante Dei gratia, ma-*
„ *gna ſperare debet, de te quidem maxima, cui Deus ea ſpi-*
„ *ritus dona dederit, qua in tua profeſſionis hominibus jam*
„ *multis ſaculis non ſunt viſa, & in te cum ſumma omnium*
„ *admiratione divina miſericordia, & potentia tanquam ra-*
„ *riſſimum ſpectaculum admirabantur. Quare ſe primum in-*
„ *finitas gratias infinita, & inexhauſta Dei benignitati age-*
„ *re, qui tali tempore de tali duce Eccleſia ſua proſpexit,*
„ *quali maxime populus Dei eget, cum contra infideles arma*
„ *ſunt ſumenda, qui non tam armis carnalibus, quam ſpiri-*
„ *tualibus contra eos uti poſſit, qualem prorſus te eſſe judicat,*
„ *a Deo ipſo Eccleſia datum, qui docuit manus tuas ad pra-*
lium,

* Vid. l. c. p. 65. 68.

Digitized by Google

„lium, & digitos tuos ad bellum, ut non tam peritia armo-„rum hoſtes vincere, & delere, quam ſpiritus potentia, victos „ſalvare, & ad Eccleſiæ corpus adjungere, quod Chriſtiano „duci maxime eſt ſperandum, omnes merito de te ſperent; „hac autem ſpe præter cæteros ſe maxime frui cum ingenti „gratiarum actione horum tantorum in te donorum authori, „qui hanc ſpem de te excitavit. Deinde quod ad conſilia, & „exhortationes tuas attinet, primum de adhibenda maxima „cura, ut ſana doctrina ante omnia in Eccleſia retineatur, „& ut interioribus malis primum ſuccurratur, deinde exte-„rioribus; ſic quidem ejus Sanctitas reſpondebat: Etſi nulli „rei magis ſtudere ſe, quam ut hæc ipſa, & hoc modo fiant, „quod ſummum Dei beneficium agnoſcit, qui ante omnia „Concilii univerſalis indicendi voluntatem, & pacis inter „principes procurandæ ſtudium, ſemper poſt commiſſam cu-„ram univerſalis Eccleſiæ maxime infudit; tamen hanc ip-„ſam exhortationem ſic gratam eſſe, ut, quaſi Deo per te „exhortante, quo enixius laboret, in eo, in quo unquam nimis „magnum ſtudium poni poteſt, eandem libentiſſime, & cum „ſumma gratiarum actione audiat, quam videt, quanto ar-„dore ſpiritus, & caritate in Deum & Eccleſiam, atque quan-„ta animi ſollicitudine ſcripſerit. Qua in re, ut habeas in-„terim quo te ſpe etiam magna conſoleris, hunc optimum nun-„tium de induciis iſtorum Principum, præter omnem ſpem, „cum maxime inter eos bellum ardere, & repentino regis „Chriſtianiſſimi in Italiam cum maximis copiis tranſitu, „videretur, ut ad te ſcriberem juſſit, atque hoc etiam adſcri-„berem de ſua ſententia: etſi induciæ appellantur, tamen eas „ſane ſe de his induciis ſcire, ut verius pacis, quam indu-„ciarum nomen habere poſſent. Quare jubere te nunc, ut bo-„no animo eſſe pergas, de reliquis conforteris in Chriſto, & „ſis robuſtus; habere te nunc, quod maxime in tuis litteris „optabas, pacem Principum, & quietem armis, quam ſequu-„turam ſperat eam quietem in religione, quam omnes præci-„pue deſiderare debemus, cujus procurationi, quam nunquam „intermiſit, ſe nunc eo enixius operam daturum, quo magis

hac

„*hac porta a Deo aperta per pacem inter Principes, ſe ad hoc*
„*magis invitari agnoſcit.*„

ANIMADVERSIO.

Quis crederet, callidum adeo inveniri uſpiam poſſe tergiverſatorem, qui perlectis hiſce Poli ad Camillum Urſinum, quarum magnam partem recitaſti, graviſſimis literis, in dubium revocare valeat flagrantiſſimum ſtudium a Paulo Pontifice adhibitum, ut non Eccleſiæ dumtaxat Romanæ, ſed humani generis utilitates procuraret? Adſciſcendi erant Conſiliarii integerrimi, & ſapientiſſimi? Adſcivit Contarenum, Polum, & Caraffam, qui ut muneri ſuo exactius ſatisfacerent, partiti ſunt ſinguli inter ſe literarum, quas ab Urſino Polus acceperat, partes ſingulas. Audiendi erant iidem intento maxime animo? Auditi ſunt, nam Polus ita ſcribit, *Summa autem attentione Sanctiſſimi Domini Noſtri auditi ſumus*. Nihil erat decernendum, niſi quod, poſt ſingula eorum dicta diligentiſſime expenſa, Reip. bono conduceret? Ita Pontifex ſe geſſit; ſiquidem habitæ Conſultationis narrationem Polus concludens, his verbis Urſinum affatur: *Hæc autem omnia tibi jucunda eſſe non dubito, quæ non ſolum te invitant, ut forti animo in Chriſti cauſa milites, ſed fortiori etiam, ſi fieri poteſt, Orationes pro ejus Vicario fundas, ut quam diutiſſime ad Chriſti honorem, & Eccleſiæ utilitatem ſua conſilia dirigentem, nobis incolumem ſervet.*

At quoniam Pontificem non ex animo in ea Con-

Conſultatione loquutum fuiſſe, ſuſpicari te video, Kieslingi, ſed a ſummis tantum ejus labiis prodiiſſe ſermones, quorum memoriam hæ Poli literæ nobis ſervarunt; in medium afferam teſtem, quem inter amicos veſtros, non vero inter aſſentatores recenſeas, cuique propterea aptes ex ſenariis a Plutarcho relatis in Commentario, quem inſcripſit, *Quo pacto quis poſſit aſſentatorem ab amico dignoſcere*, verba iſta,

ὅςις ὢν εὔνους ἐμοὶ
Φόβον παρελθὼν τ' ἀπὸ καρδίας ἐρεῖ.

Georgius Wicelius hic eſt, cujus Scripta Henricus Conringius, plurium libellorum ad Reformationis negotium ſpectantium editor, inter quos primum locum tenet *Via Regia*, ſive de controverſis Religionis capitibus conciliandis Wicelii ſententia, ex Volfianis Centuriis deprompta, in Præfatione hoc pacto commendat. *Eſt vero libellorum ea dignitas, eaque eruditio, & pietas, ut omnino debeant a quamplurimis legi, quibus Eccleſiæ, & Reip. ſalus cordi eſt. Certe ipſa ſcribendi* Regiam Viam *occaſio traxerit merito quemvis ad legendi cupiditatem, utpote quam dederint duo ſummi Principes, raro Religionis, & Concordiæ Eccleſiaſticæ ſtudio adducti: eo ipſo tempore, quo & Georgium Caſſandrum de eodem argumento conſultare fecerunt. Quis paulo doctior vero non optet de omnibus Eccleſiæ diſſenſionibus libere diſſerentem audire* Wicelium *tanta virum doctrina, & fama?* Itaque audias libenter tu quoque, Kies-

Kieslingi, tanti hominis de Paulo III. teſtimonium. Dabo illud ex Opuſculo, cui titulus, *Georgii Wicelii Presbyteri Conqueſtio de calamitoſo in præſens rerum Chriſtianarum ſtatu;* quod cum laude memorat, & plura ex eo loca decerpit Schelhornius Amœn. Liter. T. VII. ob *Papatus* vitiorum increpationes, quibus ſcatet, quemadmodum & reliqua ejuſdem Auctoris Scripta. Sincerus Pauli Pontificis animus in urgenda Eccleſiæ emendatione, atque Concilii convocatione, quo pacto compertus ſibi evaſerit, his verbis exponit *R. D. P. Boschius* (*Vorſtius* leg.) *Epiſcopus Aquenſis, Legatus Apoſtolicus, cum hic eſſet, ita mihi in privato Colloquio Pontificis animum depinxit, ut non potuerim non polliceri Orbi fauſtum Sydus, & Eccleſiæ navi exoptatam Cynoſuram. Mihi enim interroganti, num qua ſpes reliqua eſſet in Concilio prava correctum iri, in hæc verba reſpondit: „Affirmo tibi correctionem fore a capite uſque ad omnia membra. Imo a ſe ipſo incipiet „correctionem Pontifex, invitis etiam Epiſcopis aliquibus.„ Qua promiſſione meis auribus nihil potuit dulcius eſſe. Promiſſio mille Ducatorum in ſingulos annos alii grata ſit (ut talia ſunt philargyris gratiſſima) mihi hæc, hæc, inquam, promiſſio Pontificiæ catorthoſeos unice fuit tum optata, tum accepta. Porro Pontificem ſuum ultro ſequentur Cardinales presbyteri, quos hodie Italia habet in omni eruditionis genere excellentiſſimos. Nec me ullus e Roma rumor perinde adficit, quam quoties audio Cardinales presbyteros*

illic

Digitized by Google

illic vivere, ut qui cum antiquis Eccleſiæ doctoribus certare poſſint. Hæc Wicelius ex teſtimonio Epiſcopi Aquenſis, refertque deinde aliud Cardinalis Simonetæ teſtimonium hoc modo: *Ego ſane Paulum excuſo, ut qui ex animo toto concupierit Concilii effectum, tantum abeſt, ut refugerit. Id quod ſi aliunde non ſat ſcirem, poterat me de pectore probi viri certiorem reddere R. Cardin. Jacobus Symoneta, qui proximo Julio menſe ad D. Fridericum Nauſeam, fratrem meum dilectiſſimum hæc verba ſcripſit: Deus malefaciat Concilii interturbatoribus: Nam Pontifex eo fuit ſemper, mihi crede, & eo eſt animo, ut nihil magis cogitet quam Concilium. Ait, ſe Cardinalem ſemper ſuaſiſſe, uti hujus rationis pharmaco Chriſtiana Reſp. revocaretur ad ſobrietatem, compelleretur redire ad cor, reſurgeret ad juſtitiam & probitatem. Cum vero nunc Summam ipſe teneat, aſſerit ſe omnia poſthabiturum Concilio, quod impediri Principum diſcordiis, inimicitiis, odiis, injuriis, valde dolet, ac lamentatur.* Huc adeſte Pauli III. laudum obtrectatores, voſque pudeat ejuſdem geſta falſis illis opprobriis mordere, quibus refellendis copia innumerabilis undique occurrit teſtium integerrimorum, cujuſmodi certe reputavit vel ipſe Wicelius Cardinales omnes, quos noverat Romæ florere *in omni eruditionis genere excellentiſſimos, adeo ut cum antiquis Eccleſiæ Doctoribus certare poſſent.*

XVI. *Primum* igitur, quod in reſtituenda Eccleſiæ Chriſtianæ pace, ſuarum partium eſſe æſtimavit *Paullus III.* emen-

emendationis, ex TUA, VIR EMINENTISSIME, ſententia, cupidiſſimus, eſt conſilium de emittendis ad Chriſtianos Principes, eoſque vel ob religionem, vel privata ſtudia diſſidentes, legatis. Qua provincia *Petrus Paullus Vergerius* in Germania eſt defunctus, de quo ita ſcribit *Pallavicinus* *: *Pontifex itaque, quo penitius Germaniæ ſtatum exploraret, Romam accivit Petrum Paullum Vergerium Juſtinopolitanum, qui apud Regem Romanorum Clementis nomine Nuntium agebat. Ab eo cognovit, unicum exaſperatis Germanorum animis mitigandis lenimen fore, ſi Pontifex promtum omnino proclivemque animum patefaceret ad Concilium celebrandum, abſque ulla cujuſvis obſtaculi mentione; illudque reipſa, quocumque tandem modo convocaret. Illi ſiquidem nationi, diſcordiis inteſtinis defatigata, nullam quietis aliunde ſpem affulgere: adeoque hoſtis loco eum ducere, qui Concilii convocationem revocaret in dubium, ſervatoris, qui eam polliceretur. Prætereaque ſibi perſuadebat, per errorem vulgo frequentiſſimum, a ſola Pontificis voluntate, Synodi congregationem re ipſa pendere. Eam igitur agendi rationem ſecutus Paullus, Vergerium ipſum in Germaniam legavit, tanquam ingeniorum, quibuſcum agendum erat, expertum, & auctorem Concilii a ſe promovendi. Tradidit eidem Diplomata ad cunctos Principes ſeu Catholicos ſeu Proteſtantes, charitatis, quam dignitatis ſtudioſior. Injunxit, ut unice locum cogendo Concilio ſtatuendum curaret; qua conditio minime poterat in incerto relinqui: de reliquis vero conditionibus taceret, quo obices omnes amolirentur: re poſtea incœpta, cetera facilius componi poſſe. Vergerius* hanc in ſe ſuſcepit provinciam. Venit Wittebergam, & cum Luthero & Bugenhagio ſeu *Pomerano* colloquium inſtituit, cujus ſumma fuſius commemoratur a *Luthero***, *Vito Ludovico Seckendorffio* *** & *Sarpio* ****. Nervus hujus colloquii, ut paucis eum referam, ad Concilium, quod meditabatur *Paullus Tertius*, re-

* Vid. l. Hiſtor. Lib. III. Cap. XVIII. p. 108.
** Vid. Opp. Tom. VI. Altenburg. fol. 492.
*** Vid. Comment. de Lutheraniſmo Lib. III. Sect. XI. §. XXXIV. p. 95. ſeq.
**** Vid. l. Hiſtor. Lib. I. p. 125. ſeq.

redit. *Lutherus* ingenue profeſſus eſt, Pontificem Concilium ſerio non promittere, & ſi vel maxime haberetur, non niſi de rebus inutilibus, & futilibus actum iri; promiſit tamen, ſe certiſſime eſſe venturum ſive *Mantuæ*, *Patavii*, *Florentiæ*, aut *Bononiæ* inſtitueretur. Interſeruit *Vergerius* jocoſe: Papam Wittebergam eſſe venturum. Repoſuit Lutherus: *Agedum veniat, fiet id nobis lubentibus*. Sed vultis ne, dixit Nuntius, ut cum exercitu veniat, an inermis? *Ut lubet*, dixit Lutherus *utrumque expectabimus*; Abiturus tandem Nuntius ad *Lutherum* dixit: *Vide, ut ſis inſtructus ad Concilium*. Reſpondit Lutherus: *Veniam, domine, cum iſto collo meo*. Iter inſtituit *Vergerius* ad *Joannem Fridericum* electorem Pragæ tunc temporis commorantem, literas *Paulli Tertii* tradidit, & conſilium Pontificis de celebrando Concilio *Mantuano* Electori expoſuit. Inſtitit beatiſſimæ memoriæ Elector decretis imperii, ex quibus intra Germaniam Concilium eſſet inſtituendum. Ceteroquin, teſte *Sechendorffio* *, protenſa manu pollicitus eſt, ſe paratiſſimum eſſe ad Concilii liberi, univerſalis, & Chriſtiani coronam, in qua ſecundum verbum Dei ageretur.

ANIMADVERSIO.

In ea, quam mecum ſuſcepiſti, diſputatione partes tuas omnino futuras putabam, Kieſlingi, aſſidue ante oculos habere veterem illam parœmiam, ἡ πορφύρα παρὰ τὴν πορφύραν διακριτέα. Contra vero adeo hujus immemorem te identidem præbes, ut, purpura mea a te ipſo in medium allata, fide ſcilicet teſtimoniorum, quibus narrationes meæ innituntur, ſtatim ad alia quævis pertranſeas, nihil prorſus ſollicitus de purpura tua admovenda, ex cujus, meæque collatione certum judicium de cauſa, in qua verſamur, æquus, prudenſque Lector pro-

* Vid. l. c. ſ. XXXIV. p. 97.

pronunciaret. Itaque adverſus Poli literas, quas paulo ante recitaſti, diſertiſſime utique comprobantes optimam Pauli Pontificis in Chriſtianæ Reip. negotiis adminiſtrandis voluntatem, ne verbum quidem opponens, ad memorandam Vergerii Legationem dilaberis. Cui igitur bono commendationes illæ, quibus exornaſti monumenta e tenebris meo ſtudio in lucem vindicata? nam præſtabat, ut in iiſdem æternum latitarent, ſiquidem vocem ſuam exerentia, littori, vento, lapidi ſe ſe loqui dumtaxat intelligant. Pari ſeu incuria, ſeu oblivione in more habes Pallavicini narrationes excipere vel in iis locis, in quibus ipſius dicta a te expendi neceſſum omnino foret. Ejuſdem verba uſurpas in ſuperiore articulo ad exponendam Legati provinciam, qua Vergerius in Germania eſt defunctus; hujus autem habitum ea occaſione colloquium cum Luthero commemorans, teſtes laudas Lutherum, Vitum Ludovicum Sechendorffium, & Sarpium, quum verba, ut dixi, Pallavicini prius a te recitata prorſus exigerent, ne alia, quæ ab eodem ad Colloquium illud deſcribendum ſubduntur, intacta relinqueres, eoque magis quod ipſa certiorem facti notitiam ſuppeditaſſent. Sinas igitur, ut oculis tuis ipſe ſubjiciam eorundem ſaltem concluſionem, quæ poſt allata literarum Vergerii ad ſecretarium Pontificium fragmenta ita ſe habet: *Tale fu la ſoſtanza di quel parlamento; ne ſi può dubitare, non forſe il Nunzio nel darne conto al*

Pon-

Digitized by Google

Pontefice variaſſe del tutto la verità, come barebbe fatto ſe il racconto del Soave foſſe veridico, perciochè vuol il Soave, che'l Vergerio uſaſſe quelle offerte, e quelle luſinghe per volontà dello ſteſſo Pontefice: onde non barebbe di poi aſcoſto al ſuo Prencipe ciò che ſecondo le ricevute commiſſioni aveſſe operato, ſenza che quel ragionamento avvenuto mentre il Nunzio mangiava in preſenza di molti, non potea rimaner occulto al Pontefice per varie parti. Adeo abſuit Nuncius ab blanditiis, encomiis, pollicitationibus, quibus uſum eundem fuiſſe Sarpius affirmat, ut contra de Luthero in illis literis ſcribat, *Io udiva con gran tormento, ne volli mai riſpondere ſe non due parolette, per non parer un tronco.* Sarpii narrationi more ſuo calculum adjiciens Curayerus, *Il eſt viſible* (ait) *que Verger diſſimule tout ce qu'il y eut de plus eſſentiel dans cette entrevue, & que ſa lettre eſt un pièce bien inſuffiſant pour convaincre de faux la narration de Fra Paolo, qui ne fait dire a Luther que ce qu'il avoit dit, & ecrit pluſieurs fois.* At poſtrema hæc Curayeri verba vel ipſa ſatis oſtendunt quam pronum eſſe potuerit Sarpii ingenio narrationem, quam nobis obtruſit, ex ipſis Lutheri Scriptis, ſuo Marte, fabricari; rationes vero, quibus motus Pallavicinus eandem redarguit, certas, firmaſque eſſe qui negent, ſtupidum & bardum Vergerium fuiſſe affirment, oportet, quippe qui non intellexerit, quam facili negotio, veritas ſimulationibus a ſe tecta Pontifici innoteſcere potuiſſet.

XVII. Explorabimus nunc, quid de hac legatione *Vergerii*, aliorumque legatorum, e quibus *Aleander* eminet, ſtatuendum ſit. Haud inficior, hoc *Paulli*, de quo ago, inſtitutum, magnam veritatis, & probitatis, candoriſque ſpeciem præ ſe ferre. Sed non una inducor ratione quominus huic colori credam. Primo *Paullum* Pontificem male habebat favor *Caroli V.* Imperatoris erga Proteſtantes, ipſique nata erat ſuſpicio in Comitiis *Auguſtanis*, *Francofurtanis*, *Norimbergenſibus*, *Ratisbonenſibus*, & *Spirenſibus*, Imperatorem rebus Proteſtantium oppido favere. Etenim Imperator in receſſu comitiali Spirenſi mitius de Proteſtantibus ſcripſerat, & illorum confeſſionem non hæreſin, ſed ſchiſma appellarat, & curam inſuper conciliandi diſſentientes in ſe ſuſceperat, nulla in hoc negotio facta Pontificis mentione. Accedit, locum ad Concilium univerſale & liberum celebrandum conſtituiſſe intra Germaniam, uti *Seckendorffius* * tradit. Hæc tria momenta *Paullo* Pontifici videbantur ita eſſe comparata, ut illa ægre concoqui poſſent. Verſabatur præterea ea in perſuaſione, Imperatorem ideo velificari Proteſtantibus, ut illorum auxiliis frueretur in bello contra Galliæ Regem *Franciſcum I.* gerendo. Quid mirum, Pontificem, re cognita, quantum hoc modo ſua periclitaretur auctoritas, extemplo prolixam, quam refert *Henricus Spondanus* **, ad Imperatorem ſcripſiſſe epiſtolam, illumque adhortatum eſſe, ut ab hoc conſilio deſiſteret, neque falcem in alienam mitteret meſſem. En verba Epiſtolæ: *Iis autem benigne* Pontifex *Imperatorem monuit, decreta Spirenſia tam ad ipſius animæ periculum, quam ad maximam Eccleſiæ perturbationem tendere. Minime eſſe ab Eccleſiæ ordine & inſtitutis diſcedendum; quibus præcipitur, ut quoties de his, quæ ad religionem pertinent, diſceptatur, ad Sedem Apoſtolicam omne judicium ſemper referatur, nihilque illa inconſulta ſtatuatur. Ipſum tamen Imperatorem ita rem Spiræ egiſſe, ut nulla habita ratione, aut mentione* Pontificis, *cui divina & humana jura*

* Vid. l. c. Lib. III. Sect. XXVIII. §. CXIII. p. 476.

** Vid. Annal. Baron. Contin. Tom. II. ad ann. 1544. p. 482.

Digitized by Google

jura ſupremam cum cogendi Concilia, tum ſtatuendi de his, quæ ad Eccleſiæ unitatem, utilitatemque ſpectant, auctoritatem dederunt, de Concilio generali, vel nationali, ſeu etiam de futuro Conventu Imperiali, in quo de religione tractaretur, ſtatuerit; idiotis & hæreticis judicium de illa permiſerit, de bonis ſacris pronunciarit, damnatos ab Eccleſia priſtinis honoribus reſtituerit, non aſſentientibus iis, qui veterem & religioſam obſervantiam præſtarent.

ANIMADEERSIO.

Magnam igitur veritatis, & probitatis, candoriſque ſpeciem, quam Pauli Pontificis inſtitutum præferebat, omnino non probas, Kieslingi, unde *non una* (ais ipſe) *inducor ratione, quominus huic colori credam;* afferſque deinde in medium geſta quædam Caroli Imperatoris, quæ a Pontifice ægre, ut ſubdis, concoqui poſſent. At fatebor, me nulla ratione concoquere poſſe, te ad diffidendum de Pauli III. præclariſſimo ſtudio iis momentis adduci, quæ apta nata ſunt illud quam maxime commendare. Jam accepiſti paulo ante ex Wicelio, eum Pontificem nihil magis cogitaſſe quam Concilium. Suſpicio igitur, *Imperatorem rebus Proteſtantium oppido favere* firmandæ, roborandæque ei cogitationi unice inſerviſſe dicenda foret. Tua iſta Pauli ſanctiſſima conſilia interturbandi ratio in mentem mihi revocat Lucretii illud,

Nam quocumque modo perturbes cærula quæ ſunt,
Nunquam in marmoreum poſſunt tranſire colorem.

Pauli III. in curanda Concilii Œcumenici convocatione ſollicitudo eundem ſemper ſervavit colo-

rem, iſque ut magis magiſque intelligas cujuſmodi fuerit, hæc inſuper accipe ex eodem Wicelio: *Tanta eſt in hoc Sanctiſſimi Domini Noſtri perſeverantia, firmitas, conſtantia, ut libere audeam ego eos, qui impedimento ſunt, gravi ſcelere obſtrictos eſſe judicare, quandoquidem vaſtitatem inferunt Eccleſiæ &c.* Et paulo poſt, *Omnino tandem futurum eſt Concilium, idque forſan vocante Cæſare, quandoquidem ad Pontificis Bullas ſurda eſt Germania.* Operam perdit quicumque, ut ei Pontifici detrahat, colorem ex ejus geſtis undique eniteſcentem fuſcare contendat.

Hortatoriæ Pauli III. ad Carolum Imperatorem Epiſtolæ, de re in Comitiali Spirenſi Receſſu peracta, brevem tantum ſummam ex Spondani Annalibus recitaſti. Obvia tamen ejus Scripti verba, ſeu integer, ut vocant, textus, ſe ſe tibi exhibuiſſent in Pallavicini Hiſtoria, ibique deprehendiſſes quæ iſte illius Scripti recitationi in hunc modum præmiſit: *Si leſſe* (loquitur de Conciſtorio die 30. Jul. an. 1544. coacto) *l'Eſemplare d'un Breve che fu ſegnato poi ed inviato dal Papa ſotto i ventiquattro d'Agoſto, del quale piacemi di traſcriver quì pienamente la contenenza, come quella che rieſce d'egual gloria al zelo di Paolo, ed alla pietà di Carlo: Al zelo di Paolo sì coraggioſo nella decrepità degl'anni contra un Imperador sì grande, e maſſimamente sì poderoſo in Italia, e però più terribile a lui, e molto più alla famiglia Farneſe, la cui maggior grandezza era final-*

finalmente la propinquità di quell' eccelſo Monarca: E non meno alla pietà generoſa di Carlo che ricevette con riverenza, ed oſſervò con ubbidienza quell' acerba ammonizione del Vicario di Criſto. In Annalibus vero Raynaldi occurriſſet tibi Pontificiæ ejuſdem Epiſtolæ exemplum aliud, illud ipſum ſcilicet, de quo idem Pallavicinus his verbis: *Anzi ritrovo formato un altro eſempio di lettera più minaccevole e più crucioſa, la qual poi con ſaggio avviſo fu temperata.* Utrumque vero illud exemplum Seckendorfii Commentarius oculis tuis ſuppeditaſſet una cum aculeatis annotationibus, quas ille adjungendas putavit, Lectores admonendi cauſa, *ut fucum caveant, neque ſe verborum ampullis decipi ſinant*. In iiſdem alicubi recurrit ad Lutheri libellum, in quo rabide, & furioſe Epiſtola illa exagitatur, non autem ad Calvini Scriptum, quod a Pallavicino memoratur, imo fatetur, ſe non vidiſſe quæ Calvinus ſcripſerit. Eſt mihi in manibus libellus, anno 1545. ſine loci nomine excuſus, & præterea Collectio quædam ſtudio Reuterii anno 1620. Offembachii impreſſa, in quibus recitantur primo literæ Pauli III. deinde Scholia in eaſdem. Horum autem auctorem eſſe Calvinum inde certo conſtat, quod ibidem primum jaculum in eaſdem contorqueatur ex indulgentia ejus Pontificis in filios a ſe vere progenitos, eaque ipſa eſt, quam vocat Pallavicinus *la prima dell' objezioni fatteli da Calvino*. De Scholiis autem illis id ipſum vere dici poſſet, quod de Lu-

Digitized by Google

theri in idem argumentum libello dictum reperio a Raynaldo, videlicet, nec a Sectariis quidem honeſte legi poſſe; idque nemo certe diffitebitur, cujus pectus, *mentemque domet reſpectus honeſti*. Tandem te monebo, Spondani fidem, qua unice niſus Epiſtolam illam Pontificiam deſcripſiſti, offendiculo tibi fuiſſe, ut in eam ipſam hallucinationem labereris, ob quam Sarpium redarguit Pallavicinus hiſce verbis: *Egli narra* (loquitur de Sarpio) *il Pontefice querelarſi che Ceſare voleſſe ammettere idioti a giudicar punti di Religione, il che ne Ceſare mai pensò, ne fù immaginato dal Papa. La querela fù, come ſi è poſto di ſopra, ch' Egli a ciò ammetteſſe non idioti, ma laici*. Pallavicini reprehenſionem iſtam aperte probavit & ipſe Curayerus: *Mais Fra Paolo* (ita ille adnotat) *a moins ſuivi le texte, que l'extrait de Sleidan. C'eſt une veritable negligence de ſe contenter d'un Extrait, quand on peut avoir recours a l'Original*. In Collectione Reuteriana paulo ante memorata Sadoleti ſtylum redolere Epiſtolam Pontificiam Præfatio huic appoſita teſtatur.

XVIII. Eam *Paulli Tertii* indignationem non reticet *Natalis Alexander* * hunc in modum ediſſerens: *Edictum Spirenſe religioni periculoſum, ſedis Apoſtolicæ dignitati indecorum a Cæſare Anno MDXLIV. promulgatum improbavit; Cæſaremque graviſſimis litteris arguit, quas apud Cardinalem* Pallavicinum *Lib. V. Hiſtoriæ Concilii Tridentini Cap. VI. legere eſt. Libellum pariter improbavit ab eodem Imperatore in Comitiis Auguſtanis Anno MDXLVIII. promulgatum, quem Interim nuncuparunt, quod in eo præſcriberetur*

* Vid. Hiſtor. Eccleſiaſtic. Tom. VIII. ad Sæcul. XVI. p. 41.

beretur, quicquid interim uſque ad futuri Concilii decreta credendum ſit. Jam in Comitiis *Ratisbonenſibus* ad annum MDXLI. habitis ſatis mitem ſenſerant Proteſtantes Imperatorem. Mitiorem deinceps effecerat Imperatorem periculoſa rerum ſuarum conditio, adeo quidem, ut in Comitiis Spirenſibus annis MDXLII. & MDXLIV. celebratis, decretum ſecuritatis, & religionis juxta Auguſtanæ Confeſſionis normam publice traditam ad quinque annos ſua auctoritate confirmaret. Verum eſt, hæc decreta non omni ex parte ſatisfeciſſe Proteſtantibus, quia multa erant interſita, ipſorum auctoritati & religioni valde perniciofa; attamen ipſis de ſecuritate publica ad quinquennium, nec non de Concilio libero inſtituendo proſpexerat Imperator, quod mordebat P*aullum Tertium*. Perſpiciebat ex tam benevolis & proficuis decretis vel metu & anguſtiis rerum, vel favore enatis Imperatorem erga Proteſtantes eo eſſe animo, ut his Hæreticis indulgeret, & publicam eiſdem concederet pacem. Divino certe beneficio, & providentiæ acceptum tulerunt Proteſtantes, quod Carolus V. mitius cum ipſis ageret, & ſanguinolenta, quantum fieri potuit, reſpueret conſilia, ipſi a P*aullo Tertio*, ipſiuſque ſatellitio ſuggeſta. Quin & hic auguſtiſſimus Imperator, ut pacem inter Romanenſes & Proteſtantes componeret publicam, anno MDXLVIII. de libello, cui titulus eſt *Interim* *, componendo cogitavit, eo potiſſimum conſilio, ut ipſe malis domeſticis, & motibus inteſtinis mederetur. Diſplicuit hic liber æque Proteſtantibus ac Romanenſibus, quia quadrata rotundis in illo erant aptata, & ima ſupremis mixta, teſtis tamen eſt, glorioſiſſimum *Carolum V.* potius tolerare, quam extinguere voluiſſe religionem, quam appellamus, Lutheranam. Quæ ſi nunc altiori mentis indagine penſites, deprehendes *Carolum V.* Imperatorem, pacis & unionis inter diſſentientes in religione reſtituendæ fuiſſe ſtudioſiſſimum. Gratis appetebat P*aullus Tertius* auctoritatem in controverſiis de religione ortis dictatoriam, &

 Impe-

* Vid. Adami Rechenbergii Diſſertat. Hiſtoric. de Interim Auguſtano. Lipſiæ. 1683.

Digitized by Google

Imperatorem hoc jure Concilium convocandi, & lites componendi temere defraudabat. O ſi memor fuiſſet hic beatiſſimus Pontifex Concilii Oecumenici Niceæ ſub *Conſtantino M.* celebrati! Porro cauſam religionis, jus, rem controverſam dicendi, tanquam præſes & judex ſibi vindicabat, cum tamen in hoc negotio non judicis ſupremi, ſed accuſatoris, ſeu quod Romanenſes falſo ſtatuunt, partis læſæ, ob ſeparationem factam, tantum ſuſtinere poſſet officium. En miram & præpoſteram judicii conſtituendi formam, ſi duo de aliqua re litigant, & alter litem decidendi ſibi ſumit poteſtatem. Res controverſæ inter Proteſtantes & Romanenſes enatæ, libero, & univerſali Concilio erant committendæ, præſide Imperatore, ab utraque parte proferendæ, juxta normam Scripturæ ſub incudem vocandæ, & ex hoc Spiritus ſancti & veritatis judicio auctoritativo & directivo decidendæ. At enim vero, quam ſententiam de judice partium ſtudio addicto, doctrinis ſuis indulgente, & veritates ex Patribus, Conciliorum, & Pontificum decretis ſtatuminante, expectaveris? Periculoſa ſane eſt hujus Concilii ſententia, quod prolixe expoſuit *Baſnagius* **.

ANIMADVERSIO.

Devolveris modo ad divinum erga vos beneficium celebrandum, propterea quod Carolus V. mitius cum Proteſtantibus agere inſtituerit. Fatebor viciſſim & ipſe, Deo omnipotenti maximas, meritaſque gratias agendas eſſe, *qui populo ſuo tam neceſſario tempore talem Pontificem* (de Paulo III. intelligit Sadoletus) *præficere eſt dignatus*; quique eidem, ut primo Pontificatum iniit, in mentem injecit, eos ſibi adſciſcere conſiliarios, ſeu Cardinales, de quibus vel ipſe maledicentiæ princeps

præ-

** Vid. Hiſtoire de la Religion des Egliſes Reformées, pour ſervir de reponſe a l'Hiſtoire des Variations des Egliſes Proteſtantes par. M. Boſſuet. Tome V. Chap. VIII. p. 92, ſeq.

prædicare valuerit, quod ſuperius retuli, *Non potevano naſcere in tempo più opportuno, ne' a i giorni di miglior Papa*. Tanto duce, tantis auſpiciis nil profecto deſperandum videbatur, ſiquidem ſtatuiſſetis veſtram prudentiam, veſtra conſilia ad Catholicæ Eccleſiæ bonum conferre. Hoc illud eſt, quod a vobis iſta præſtolabatur; vos ad hoc ipſum invitabat Iſidori Clarii voce, *O vos beatos* (ait ipſe in Adhortatione ſuperius laudata, conſcriptaque, dum Romæ ſummo ſtudio de ſanandis Eccleſiæ morbis conſuleretur) *O vos beatos, & poſteritati omni commemorandos, ſi veſtra prudentia, veſtro conſilio id factum eſſet, quod nunc longe ſapientiore modo, ac tranquilliore, favente Deo opt. max. quod certe ſperamus, & volumus, inſtituimus faciendum. Nunquam enim defuit, aut defutura eſt ſe quærentibus divina liberalitas, quæ jam ingentem dedit ſui motus ſignificationem; neque enim perſuaderi mihi unquam poterit, fruſtra, & temere excitari, & acciri tam egregios animos, quibus princeps cura ſit pietas, & in dies præterea optimum quemque urgere, ut Chriſti Eccleſia in ſua ſpecie, & decore, noſtro tandem ſæculo conſpiciatur. Hanc ego tunc profecto, & univerſus terræ orbis mecum, vere Romanam Sedem, hunc jure maximum, ac beatiſſimum Pontificem appellabit, cujus opera, labore, induſtria, ſudoribus, Chriſtianus orbis ſe viderit reſtitutum. Quinam illa merita æquare tituli poterunt? Exiguum pene erit, quod nunc pro magno dicitur, princeps Epiſcoporum, hæres Apoſtolorum*

lorum, univerſi, quacumque tellus patet, gregis, neque ovium ſolum, verum etiam paſtorum Paſtor, quique ſuo jure in eos, qui ſuper alios poteſtatem acceperunt, imperium exerceat. Neque vero ex illuſtribus hiſce titulis, quibus exornari, Kieslingi, intelligis Romanum Pontificem a Clario, bilem tuam commoveri in Scriptorem iſtum, fas eſt, poſtquam pares, imo ſplendidiores tibi ſuperius repræſentavi a Flaminio erga Paulum III. adhibitos; ab homine, inquam, *qui in Italia* (ita de eo loquitur Schelhornius) *micabat tanquam ſplendidum luminanare, plenuſque divinæ lucis radiis ita ſenſit, ita vixit, ut non dubitemus Virum optimum purioris religionis, veræque pietatis ſtudioſis adſcribere.*

XIX. At non huic argumento, de animo *Paulli* Pontificis rebus Proteſtantium, & reformationi parum amico, inhæreo, ſed ad *ſecundum* progredior, quod mihi ſuggerit provida *Paulli* Pontificis cura, qua *Carolum* Imperatorem a nimio in Proteſtantes ſtudio in ſuas partes trahere allaboravit, argumentum. Obtulit pecunias & copias, quibus *Carolus V.* ad ſedandas diſcordias uteretur. Pontifex e *Vergerio*, qui e ſua legatione redux factus erat, ſatis intellexit, res Proteſtantium tanta cepiſſe incrementa, ut *Georgius*, Dux Saxoniæ, teſte *Sleidano* *, *Vergerio* palam dixerit, maximum eſſe periculum a Lutheranis, quod non alia ſane ratione depelli poſſet aut evitari, quam ſi bellum Cæſar illis, atque Pontifex quam primum faciant. Certior itaque per *Vergerium* de conditione rerum factus Pontifex, commodam arripuit occaſionem, Imperatorem iter tunc temporis in Italiam inſtituentem, ſalutandi, & eidem ſuam mentem de hoc negotio manifeſtandi. Diſceptabatur illo temporis tractu inter Imperatorem, & Galliæ

* Vid. l. cit. Lib. X. p. 286.

Digitized by Google

Galliæ Regem de Ducatu Mediolanenſi. Imperator teſtibus *Sleidano* *, *Sfortia Pallavicino* **, & illuſtri quondam *Seckendorffio* ***, Romam venit e Regno Neapolitano, & in ampliſſimo Patrum purpuratorum conventu, non ſolum gravem contra Galliæ Regem habuit orationem, ſed & Concilium indicendum eſſe ardentiſſime urſit. *Maimburgius*, *Pallavicinus*, aliique *Paulli* defenſores omnem movent lapidem, ut hunc *Caroli V.* Imperatoris, & Pontificis *Paulli Tertii* conventum ad ſalutem convertant; ſed res in vado eſt, Paullum Pontificem parum de reformatione, & pace in Germania reſtituenda fuiſſe ſollicitum. Haud difficile eſt demonſtratu Pontificem in hoc conſeſſu *primo* variis perſuaſionum lenociniis *Carolum* Imperatorem ſollicitaſſe, ut depoſitis, quæ Galliæ Regi inferre meditabatur, armis, Proteſtantes potius aggrederetur. Nemo hæc a *Sarpio* conficta eſſe dicet, qui *Pallavicini* **** refutationem leget hunc in modum conceptam: *Narrat denique Suavis, Paullum Cæſari bellum Germanicum ſuaſiſſe, non tam ad Lutheranos opprimendos, quam ad eum avertendum ab occupanda Inſubria, quippe cupidum, ut ea ad Principem Italicum deveniret: adeoque arbitrabatur, ſe Cæſari ſuadere poſſe, ipſum* Pontificem, *& una Venetos, qua officiorum, qua armorum viribus ſatis futuros ad eam* Provinciam *contra Gallos tuendam. At primo quidem, nimis hebes ac imprudens fuiſſet Paulus, ſi vel ex humani commodi menſione ardentius præoptaviſſet eam ditionem Italico ſubjectam domino, quam hæreſim funditus everſam. De nullo ſane* Pontifice *ea ſuſpicio unquam incidet: &* Paullus *quidem ipſe, qui contra hæreſim validiſſimas copias* Cæſari *ſuppeditavit, pro rebus Inſubriæ ne unum quidem militem, unum teruntium ſubminiſtravit*. Incidit profecto bonus *Pallavicinus*, egregius Romanæ Eccleſiæ ſatelles, & defenſor, in Scyllam, ut Charybdin evitaret. Unius rei plures poſſunt eſſe cauſæ & fines. Quid ſi igitur TIBI, VIR EMI-

NEN-

* Vid. lib. X. p. 286.
** Vid. Hiſtor. Cit. Lib. III. Cap. XIX. p. 111.
*** Vid. Lib. III. Sect. XIV. p. 126.
**** Vid. c. l. §. 6. p. 112.

NENTISSIME, largirer, Pontificem ſpem de acquirendo ducatu Mediolanenſi neutiquam foviſſe, præſertim quia Rex Galliæ id nunquam permiſiſſet, ſed ſibi ipſi hanc provinciam ſatis opimam vindicaſſet; credisne hoc modo ablui, avertique poſſe maculam, quam ſibi conſiliis Imperatori de bello adverſus Proteſtantes ſuſcipiendo datis, aduſſit Paullus? Eja ſatis bene! Pontifex ad bellum in Italia gerendum, quod æque juſtum ac neceſſarium erat, noluit ne unum quidem militem, & ne unum quidem teruncium Imperatori ſubminiſtrare voluit, ſed ad bellum contra Proteſtantes gerendum libere multa millia equeſtrium & pedeſtrium, & ingentem opum vim, teſte *Sarpio* *, dedit. Præter enim quam quod deinceps bona Eccleſiæ Imperatori obtulit Pontifex, miſit etiam, teſte *Sleidano* **, copias auxiliares, peditum decem millia, & equites levis armaturæ quingentos, eiſdemque præfecit ſuum, quem in deliciis habuit, *Octavium Farneſium*. Addidit etiam *Alexandrum Farneſium*. Par nobile fratrum! Vides igitur, *Paullum* Tertium ad occupandum Ducatum Mediolanenſem non unum militem, ſed ad exſtirpandos Proteſtantes multa millia militum protenſa manu obtuliſſe. Bona, ſi Diis placet, Pontificis *Paulli* Tertii ad reformationem & unionem conſilia! Ex hoc argumento addiſcere poſſumus, quid ſperare potuerint Proteſtantes ab hoc Imperatoris, & Pontificis conventu, ſolatii & emolumenti.

ANIMADVERSIO.

Largiris itaque mihi, Kieslingi, hoc loco, Pontificem minime ſpem de acquirendo Ducatu Mediolanenſi foviſſe, & grave piaculum admiſſum ab eodem arbitraris, quod Carolum Imperatorem ſollicitarit ad Proteſtantes armis aggrediendos. Frænandam, arbitror ego, omnino fuiſſe, quoquo modo poſſet, Novatorum immenſam licentiam, qua ſuſdeque

* Vid. l. c. Lib. II. p. 196.
** Vid. Lib. XVII. p. 534.

deque humana, divinaque omnia miſcebantur. Eam ſcilicet, quam amariſſime deflens Cardinalis Sadoletus in Orat. ad Princ. Germ: *Contigit* (inquit) *proximis bis, & ſuperioribus annis, ut ea de vobis, Germani, videremus, quæ videre ſane rati nunquam eſſemus. Pacati antea, & concordes inter vos vivebatis; nunc nulla uſquam atrocior eſt in vobis diſſenſio. Deum, & Divos omnes ſumma cum pietate colebatis, nunc pietate extincta ſtudia veræ religionis apud magnam partem veſtrorum obſoleverunt. In eis legibus continebamini, quæ ad ſobrietatem, & abſtinentiam a majoribus noſtris, ſanctis illis Viris, & antiquis Patribus latæ, omnium deinceps ſæculorum obſervantia acceptæ fuerant, & comprobatæ; nunc proſtratis legibus, rerum diſcrimine ſublato, remiſſis continentiæ frænis, omnia vobis libera, & ſoluta voluiſtis.* Alijs etiam ejuſdem Orationis locis eorundem flagitiorum atrocitatem Novatoribus improperat Sadoletus; deploratque, odio acerbo, ac inexaturabili contra nos ab ipſis ſuſcepto, laxatiſque iracundiæ ſuæ frænis, eoſdem conatos fuiſſe, omnes & divinas, & humanas leges, omnes veteres mores, omnes ſuperiorum, atque inferiorum Ordinum diſtinctiones, curationes, gradus miſcere, atque confundere. Dolet præterea quammaxime eoſdem in ea perverſitate perſeverare, ac, perinde ipſi ſatis puri, ac mundi forent ab omnium criminum maculis, totum tamen una vituperatione Sacerdotium, caputque Sacerdotii Romanam Eccle-

ſiam

Digitized by Google

ſiam proſcindere, & lacerare non vereantur, *Et tamen in hac Urbe* (de Romana loquitur) *his quoque urbanis vitiis, præſertim avaritiæ, in qua maxime populus offenditur, reprimendis, ac moderandis, & ad veterem morem, caſtum illum, ac modeſtum redigendis, accerſiti ſunt ab hoc ſapientiſſimo, & optimo Pontifice ex variis terræ locis delecti Viri, ijdemque in ſummo honoris gradu poſiti ab eodem, & collocati, quo majore præditi auctoritate curam hiſce rebus, & diligentiam adhibeant*. Adverſus hujuſmodi Novatores, truces, iracundos, impetu magis ad omnia quam ratione delatos, jactantes adeſſe ſibi in hoc extremo tempore Spiritum ſanctum, qui tanto ſeculorum numero non affuerit tot Patribus ſedatis, gravibus, rerum divinarum ſcientia, & ſanctitate vitæ præclaris, adverſus, inquam, homines iſtos annon par & æquum erat arma comparari, ſiquidem non alia ratione frænum injici eorum audaciæ valuiſſet? Innumeris Romanos Pontifices onerabant convicijs, horrenda in ipſos probra jaciebant, vocabantque Antichriſtos, qui Chriſti ipſius certiſſimi Vicarii ſunt, Apoſtolicam ipſam Sedem verbis turpiſſimis proſcindebant. Toleranda igitur erat tanta pravitas? Abſit. *Norunt enim* (ut Sadoleti verba rurſus uſurpem) *aut certe facile noſſe poſſunt, conſtitutis jam rebus, & publica firmata re, ſive ea humana ſit, ſive divina, qui miſcere, & novare res ſtuduerunt, eos ſemper turbatores pacis, & concordiæ fuiſſe habitos. Quod ſi in*

in hominum rebus publicis jure ita fertur, & judicatur, quanto plus Catholica in Eccleſia, quæ non humanis conſiliis, ſed divina providentia jam inde a principio conſtituta eſt, eademque tam multis ſeculis corpus ſuum ſincerum, ſolidumque retinuit, corrupta membra rejecit, optimo jure dicendum, & ſentiendum eſt. Tam projectam petulantiam armis etiam, lenioribus remediis nihil proficientibus, retundi, curandum utique erat, præſertim vero a Romano Pontifice. Hiſce partibus quod ſatisfecerit Paulus III. non ſolum vacaſſe a culpa, ſed optime de Rep. promeritus fuiſſe cenſendus eſt. Hic nihil ſibi, teſte eodem Sadoleto, magis habebat propoſitum, quam ut Pontificatum gereret eo maxime modo, quo uno is geri cum æquitate, & juſtitia poteſt; hic a factionibus Principum abſtinuit; hic Conventum publicum Chriſtiani nominis, in quo ageretur de eis rebus, quæ ad fidei integritatem, & ad bonorum morum, præſertim in Sacerdotibus, reſtitutionem ſpectant, edixit, ac convocavit. Hic autem, niſi vim Reip. a Novatoribus illatam vi repellendam eſſe ſtatuiſſet, eſſet profecto, quod in egregio illo laudum cumulo quiſquam deſideraret.

XX. *Alterum*, quod in hoc conſeſſu tractatum eſt, momentum, concernit concordiam, quam inter Imperatorem, & Galliarum Regem innovare ſtuduit *Paullus* eo conſilio, ut unitis viribus ſigna Proteſtantibus inferrent. *Tertium* denique momentum in hac corona prolatum, eſt decretum de Concilio *Mantuæ* indicendo. Diu delibera-

tum

tum eſt in Concilio Novemvirorum, quos ad hoc conſilium ſelegit Pontifex, de tempore, nec non de loco hujus Concilii univerſalis. At Imperator ſui propoſiti tenax id demum effecit, ut die XXIII. Maji Concilium *Mantuæ*, tanquam in oppido copioſo & fructuoſo celebraretur, cujus Concilii Diploma deinceps, teſtibus *Sarpio* *, *Sleidano* **, & *Sechendorffio* ***, evulgatum, & ad Reges, Principeſque imperii eſt delatum. Totius Concilii finem his prodit *Paullus* Pontifex verbis ****, *Ut non ſolum ex agro Domini evellantur hæreſes, verum etiam ut, compoſitis Regum diſſidiis, & confirmata pace, bellum inferatur hoſtibus Fidei, quo ſcilicet noſtra recuperentur, & ex ergaſtulis illis, atque miſerabili ſervitute liberentur.* Hæc ſunt bona illa Concilii liberi & univerſalis auſpicia, quæ ſi cum Conciliis & *Conſtantienſi*, & *Baſilaenſi* conferantur, facile deterrere poterant Proteſtantes. Quid nomine *hoſtium Fidei* intelligatur, Mahometani forte, an vero Proteſtantes, non dijudicarem, niſi res in confeſſo eſſet, Proteſtantes eodem nomine inſigniri. Si vero Turcæ, adverſus quos tunc temporis bellum erat gerendum, intelligantur, *Paulli Tertii* ſtudium in augenda republica Chriſtiana, illo tempore valde oppreſſa, non reprehendo. Enodabimus deinceps hujus Concilii fata, & Papæ animum in hoc Concilio ancipitem, & varium. Illuxit itaque tandem aliquando dies, quo Germaniæ tot mala perpeſſæ demum ſpes Concilii facta eſt. Fruſtra fuerunt omnia Germaniæ deſideria ad *Clementem VII.* & anteceſſores emiſſa, quia ſurdis ſemper narrabatur fabula. Pro fabula, inquam, habebantur vel venditabantur Germanorum querelæ, & deſideria de Concilio, ob emendationem Eccleſiæ celebrando. *Clemens* enim hujus nominis *ſeptimus* tam callidi animi Epiſcopus fuit, ut, teſte *Pallavicino* *****, Legato Campegio id mandati dederit, *ut diſſimularet*

* Vid l. c. Lib. I p. 129.
** Vid. l. c. Lib. X. p. 289.
*** Vid. l. c. Lib. III. Sect. XIV. ſ. XLV. p. 126.
**** Vid. Sleidan. l c. p. 289.
***** Vid. Lib. II. Cap. X. n. 9. 10. p. 64. conf. Paulli Sarpii Hiſtor. Concil. Trid. Lib. I. p 50. ſeq.

laret hac principum nomine Romam perveniſſe, *Pontificem privatim ea reſciviſſe*, *ſubderetque*, *poſtulata eſſe iniqua & importuna*. En boni Paſtoris, & Pontificis ſanctiſſimi imaginem! Diſſimulat, & mentitur *Clemens VII.* totique, quæ medelam a ſuo Epiſcopo expectabat, Germaniæ imponit. Deſperatæ ſane cauſæ eſt indicium ad mendacia, & colores prolabi, quod perſona Pontificis, qui ſe falli jactat neſcium, oppido eſt indignum. Quibus artibus Concilio reſtiterit Clemens Septimus, & qua calliditate emendationem in Germania, evulgatis XXXV. Articulis *, ſimularit, teſtes ſunt *Paullus Sarpius* **, & ipſe *Pallavicinus* ***, cui poſtremo hæc ediſſerenti fides haud deneganda: *non utendum eſſe amplius callidis artibus*, *ſed vere ſincereque Concilium convocandum*. Verum itaque eſt, quod dixit *Pius Quartus*: ita deluſa eſt populorum ſpes, quam Clemens ſimulationum ſemper retinens ſecum tumulo intulit. Plus una vice optimum ſua ſimulatione decepit Carolum V. & emendationi impedimenta injecit, quod ſilentio non præterit *Spondanus* ****. Ex his apparet, quam male egerit cum Germania, & deinceps cum Proteſtantibus Curia Romana, Concilium ſemper abhorrens, rata forte, nihil eſſe tam validum, cui non ſit periculum a multitudine, ſi in cœtus coire permittatur. Ipſe rerum eventus edocuit, *Paullum Tertium* Concilium omni ratione eſſe averſatum, illudque tantis involviſſe griphis, & naſſis, ut Alexandro, qui hunc nodum Gordium diſſolveret, videretur eſſe opus.

ANIMADVERSIO.

Heu! nimis quam atrociter tractas, Kieslingi, Clementem VII. criminationiſque tuæ in eum contortæ teſtes adhibes non Sarpium, Sleidanum, & Seckendorffium dumtaxat, ſed Pallavicinum etiam,

 atque

* Vid. Raynaldi Op. Tom. XX. ad an. 1524. n. 25. ſeq.
** Vid. Hiſtor. laud. Lib. I. p. 56. ſeq. & p. 94. ſq.
*** Vid. Hiſtor. Concil. Trid. Lib. III. Cap. XVI. n. 1. p. 105.
**** Vid. Continuat. Annal. Baronian. Op. Tom. II. p. 379.

Digitized by Google

atque hujus poſtremi recitas verba, quæ ad rem tuam facere exiſtimaſti, ad probandum nimirum, eum Pontificem mendacia, & colores adamaſſe, unde Germanorum querelæ, & deſideria de Concilio ob emendationem Eccleſiæ celebrando incaſſum caderent. Inſpiciamus igitur quodnam illud ſit, quod narrat utroque loco, quem citas, Pallavicinus, indeque conſtabit, an hujus teſtimonia fas tibi fuerit uſurpare, quo indignum in modum, ut dixi, eum Pontificem acciperes. Callidum omnino animum, ais ipſe, Clemens VII. patefecit, dum Campegio Legato id mandati dedit, *Ut diſſimularet &c.* Quænam foret diſſimulatio iſta a Pontifice injuncta Adminiſtro ſuo, Pallavicinus diſerte teſtatur hiſce verbis: *Le Commiſſioni ſue furono, per quanto io ſcorgo, che non eſſendo la Scrittura de' Cento Aggravii ſtata conſegnata al Nunzio, come da noi ſi diſſe, ma dopo la ſua partenza inviata al Pontefice, il quale in breve era morto, egli diſſimulaſſe ch'ella ſi foſſe ricevuta per nome de' Prencipi, affine di laſciar luogo che poteſſero più agevolmente ritirarſi da quelle iſtanze indiſcrete.* Et paulo poſt: *Ma perchè l'eſſer quella Scrittura uſcita alle ſtampe non permetteva l'allegarne ignoranza, fu impoſto al Legato che ne parlaſſe come di coſa nota al Pontefice, moſtrando la ſconvenevolezza di quelle dimande.* Hæc ergo Pontificis mandata promerebantur, ut ex imo pectore, Kieslingi, voces iſtas effunderes? *En boni Paſtoris, & Pontificis Sanctiſſimi imaginem! Diſſimulat, & men-*

mentitur Clemens VII. &c. Nec diſſimulabo ipſe, nec mentiar, ſi contra regeram: *En boni Hiſtorici, & Scriptoris integerrimi imaginem!* At multo adhuc longius te a veris Hiſtorici laudibus abeſſe commonſtras, dum alterum Pallavicini locum recitas, *cui* (ais ipſe) *hæc ediſſerenti fides haud deneganda.* Accipio, Kieslingi, conditionem, indeque Pallavicino ea ediſſerenti fidem omnino præſtandam aſſentior. Narrat ille loco a te citato, ſcilicet initio Cap. XVI. Lib. III. a Sarpio affirmari lectas fuiſſe in Conciſtorio literas Imperatoris, quibus iſte de Rangone Nuncio Pontificio querebatur, ſubdique ab eodem, *che molti Cardinali diſſero* (maxime quod paulo ante Lantgravii Haſſiæ adverſus Regem Ferdinandum inſignis victoria Romæ innotuiſſet) *poſta una tal vittoria de' Luterani convenire di ſodisfarli in alcun modo; non procedendo più con arti, ma convocando veramente il Concilio.* Multo facilius, Kieslingi, Æthiopem dealbes, quam periochæ hujus quoquo modo ſuffragatorem effingas Pallavicinum. Hic enim Sarpii narrationi ſtatim iſta ſubjungit. *Non è meraviglia che il Soave nelle ſue relazioni ſi parta dalla verità ſtorica, ma ſtrano che traſcuri eziandio la veriſimiglianza poetica.* Omni autem poetica veriſimilitudine Sarpii narrationem illam carere inde demonſtrat, quod fieri nullo pacto potuerit, *che l'Imperatore ſi querelaſſe, il Nunzio Rangone aver trattato co' Proteſtanti in forma diverſa dalla patteggiata fra 'l Papa, ed eſſo in Bologna.* Pallavicino

G 2 hæc

hæc ediſſerenti habeatur ergo fides, quam ei habendam, Kieslingi, ſtatuiſti, amandemuſque proinde inter fabulas tam Imperatoris querimonias illas, quam illud plurium Cardinalium ſuffragium iiſdem maxime innixum. Quid? quod Curayerus ipſe ad eam Sarpii narrationem hæc adnotat, *Je ne ſai ſur quels memoires notre Hiſtorien avance ce fait. Car comme l'obſerve fort bien Pallavicin, il eſt aſſez difficile de comprendre de quoi l'Empereur ſe ſeroit plaint, puiſque le Nonce n'avoit negocié que de concert avec l'Ambaſſadeur de ce Prince, qui avoit appuyé Rangoni dans toutes ſes propoſitions, & qui meme, ſelon Sleidan l. VIII. avoit prié l'Electeur de Saxe d'ajouter foi a tout ce que l'autre lui avoit propoſé.* Dum ægre intelligi poſſe affirmat & ipſe Curayerus, quæ de illis querelis produntur a Sarpio, juſtior mihi adeſt cauſa tecum conquerendi, quod colores, cujuſcemodi uſum inſimulaſti Clementem Pontificem, ut Germaniæ imponeret, temere tibi ipſi collibuerit, ut Lectoribus fucum faceres. Jure ne, vel injuria ita ſentiam, fidem appello vel gregalium, ſeu ſodalium tuorum, dummodo palam eloqui velint, quæ ipſi ſentiunt. Addis, colores illos, ſeu fraudes Clementis, nec ipſum Spondanum ſilentio præterire p. 379. Tom. II. Cont. Annal. Baronii. Imo ſilentio omnino præterit, nam in literis maximopere querulis ab ipſo Cæſare ad eum Pontificem datis, quas ibidem una ſimul cum literis Pontificis refert Spondanus, ne verbo quidem

retar-

Digitized by Google

retardati Concilii mentio, nulla exinde culpa in Clementem transfertur, ſed ſolum provocat Cæſar ad Concilium Generale, ſiquidem *pacem recuſans Pontifex non patris, ſed partis, non paſtoris, ſed invaſoris officium aſſumpturus eſſet*. Earum literarum acerbitas fraudibus certe illis minime pepercifſet, ſi quem harum exprobrandarum locum ſibi patere Carolus reputaſſet. Utræque eæ literæ, ac proinde Pontificiæ etiam (quas ſe minime vidiſſe fatetur Spondanus) extant apud me, una cum aliis pluribus apologeticis Caroli V. Scriptis, in libro Moguntiæ excuſo an. 1527. juſſu ejuſdem Imperatoris, illoque rariſſime obvio, ut monet Jo: Georgius Schelhornius in Nota ad poſtremum caput Hiſtoriæ Clementis VII. ſuperius memoratæ.

Tandem Paulum III. (de Pio IV. nihil reponam, quod ejus authoritatem uſurpes, quin locum afferas, unde ipſam petere tibi datum fuit) opprobriis oneras, cauſatus ipſum griphis, & naſſis ita involviſſe Concilium, ut Alexandro opus foret, qui Gordium nodum diſſolveret. At quæ ſuperius de eo argumento attuli, quæque afferam inferius, manifeſtum cuivis faciunt ea ipſa portenta in Commentatione tua frequentiſſime occurrere, & præterea occurrere Creticum quoque labyrinthum, nam & illam gyris implicitam, *ancipitemque Mille viis habuiſſe dolum*, mecum, ut certo confido, fatebuntur quotquot eandem evolverint.

XXI. *Tertia* ſaltem, antequam me huic tractationi inferam, producenda eſt ratio, qua feriam *Paulli Tertii* mentem in reformationis negotio demonſtrare ſatagis, Vir Eminentissime, a ſeceſſu ad conventum *Nicienſem* depromta, quem his commendas verbis *: „ *Nicienſem „conventum iſtum convocandum curavit Paullus Tertius, quo „ Pontifice nullus certo magis idoneus hortator pacis, & com„poſitionis publicæ, ut pluribus eum locis vocat Sadoletus, „quod ſe nullis factionum præmiis contaminari, aut nulla cu„piditate extraordinaria tranſverſum agi, neque ferri pate„retur, qui patrem ſe omnibus communem præberet, qui nul„las partes diſſentientium ſequeretur. Eum igitur Carolo „Cæſari, & Franciſco Regi propoſuit, adfuturus & ipſe cum „iiſdem, ut cum utroque de ſtatu Chriſtianæ Reipublicæ col„loqueretur. Antequam vero ipſe itineri illi ſe daret, Po„lus, qui eundem in eo ſequi debebat, ferme in procinctu „conſtitutus, alteram ad Camillum Epiſtolam dedit, in qua „de literis ab hoc ad Regem Chriſtianiſſimum exaratis verba „faciens, haud diſſimulat ſe vereri, ut earundem, ceu ſolis, „ſplendorem ferre poſſent, qui in tenebroſa valle habitant, „ubi ſunt domicilia hominum, & Principum hujus mundi, ac „proinde ei ſuadet, ut, ad eos ſcribendo, ſtellæ potius lumen, „ægris ſcilicet oculis magis accommodatum, diffundere cona„retur, quo illi illuſtrati, Chriſtum inter animalia pannis in„volutum aſpicere valeant, qui non poſſunt eum exaltatum „contemplari. Id, inquam, poſtquam Camillo ſuaſiſſet, Epi„ſtolam ita claudit: Ego quidem harum tabellarius eſſe ma„xime cuperem, qua in re eam mihi occaſionem* Chriſtus *præ„ſtat, quod Vicarium Chriſti hoc tempore comitor, qui, ut „ iſtis Principibus pacem evangelizet, proficiſcitur. Tu ergo „ interim cogita, quid tibi* Chriſtus *permittat. Hoc vero per„mitteret, ut ex curru illo tuo igneo ignitam adDeum orationem „pro iſtis Principibus profundas, ut ad gloriam nominis ſui „Filii, & ejus Vicarii filios pacis, ad quos eſt miſſus, inve„niat, & ſuper eos pax Chriſti, quæ exſuperat omnem ſen„ſum, requieſcat. Iter iſtud Paulli III. quod Deus ſtatutis in- „ter*

* Vid. Cap. IV. p. 71. 75.

„*ter ambos Principes decem annorum induciis fortunavit, ni-*
„*hilominus obtrectatoribus ejus Pontificis in invidiam tra-*
„*here collibitum de more eſt, atque ad augendam familiam*
„*ejus novis ornamentis unice ſuſceptum fuiſſe criminari.*
„*Quare P. Franciſcus Courayerus in Opere ſuperius memora-*
„*to, ad Sarpii verba iſta*: Le prétext public étoit de retablir
„la paix entre ces deux Princes, mais ſa fin principale étoit
„de faire tomber le Duché de Milan dans ſa Maiſon, *nos*
„*monet, Jo. Baptiſtam Adrianum, Hiſtoricum coævum, &*
„*Onuphrium Panvinium, fidei integræ ſcriptorem, Sarpii*
„*ſuſpicionem confirmare, atque ita notam illam ſuam conclu-*
„*dit*: Sur de pareils garants eſt ce un ſi grand crime a Fra
„Paolo d'avoir avancé un tel fait; & croit on qu'un argu-
„ment negatif, tel que celui que lui oppoſe Pallavicin, &
„qui meme eſt convaincu de faux par la depoſition des Hi-
„ſtoriens ſuffiſe pour anéantir le poids de ces temoignages?
„*Pallavicinum Sarpii narrationi nil aliud, quam argumentum*
„*inficiale oppoſuiſſe, impudentiſſime a Curayero affirmari, nemo*
„*inficietur, qui Pallavicinum adeat, ubi agit de Paulli itinere*
„*illo, ſcilicet Lib. IV. cap. 6. Ait quidem iſte, nihil in ejus*
„*temporis reconditioribus memoriis ſe reperiſſe, quod vel una*
„*linea cupiditatem potiundi Ducatus Mediolanenſis, qua Pon-*
„*tifex arderet, ſignificet; at inſuper Nicolai Theupoli, Ve-*
„*neti ad Conventum illum Oratoris, Relationem de eodem*
„*laudat, & plura ex ea depromit, aperte comprobantia ſince-*
„*ram, paternam, & Chriſtianam Pontificis curam in pacis*
„*inter eos Principes negotio curando, cujus gratia, & itineris*
„*illius incommoda, & manſionis in Cœnobio prope Nicæam an-*
„*guſtias valetudinarius, & longævus ſenex tolerare coactus*
„*fuerit; hæc, inquam, omnia quum Courayerus in Pallavi-*
„*cini hiſtoria legiſſet, valde admirandum eſt, non aliam*
„*ipſis ineſſe vim cenſuiſſe, quam quæ ex argumento inficiali*
„*proficiſceretur. Hæc ego attuli adverſus Courayerum in*
„*Diatriba altera, & ibi pariter eidem oppoſui celebratiſſimi*
„*Hiſtoriæ Venetæ Scriptoris, Andreæ Mauroceni, authorita-*
„*tem, de qua altum ſilentium apud Sarpium, & Couraye-*
„*rum, imo & apud ipſum* Pallævicinum. *Nihil tamen diſer-*

„*tius ad demonſtrandam animi* Pontificis *in eo conventu* „*optimam propenſionem, ad publicum ſcilicet bonum ſpectan-* „*tem, quam verba a Mauroceno uſurpata,* Paullus Pontifex „*vel ſuopte ingenio, vel* Pontificio *munere totus in Repu-* „*blicam* Chriſtianam *incenſus erat, & illa etiam:* Pontifex „*interim adhortationibus modo hunc, modo illum orare* „(*utrumque ſcilicet* Principem) *ſuadere, ne privatarum re-* „*rum rationibus periclitantemChriſtianamRempublicam pro-* „*derent; atque alia præterea plura, quæ legi poſſunt in ea* „*Mauroceni narratione. Non diſſimulat quidem Hiſtoricus* „*iſte in eo* Conventu *magnum certe domeſticis rebus ejuſdem* „*incrementum, ac decus acceſſiſſe, Novaria urbe* Petro *Aloyſio* „*Farneſio dono data a Cæſare, hujuſque filia Octavio Farne-* „*ſio deſponſa; at ſubdit, id factum a Cæſare, quod hac ra-* „*tione res Italicas confirmaturum ſe arbitraretur.*

„*Memoratus in poſtremis iſtis Mauroceni verbis nuptia-* „*rum inter Octavium* Paulli *III. Nepotem, & Margheritam* „Caroli *Cæſaris filiam, contractus me monet, ut præſtitam in* „Cap. *II. fidem modo liberem, oſtendens ſcilicet, eaſdem non* „*infeſtis oculis, quod paſſim fit, contuendas eſſe, ſed quibus* „*enatam ex illis ſobolem aſpexiſſe comperitur Sadoletus.* „*Quos iſte de hac protulit ſenſus, ad* Paullum *III. ſcribens,* „*eo libentius repræſentabo, quod validi umbonis inſtar ſint* „*ad ictus omnes repellendos, quibus Sanctiſſimi* Pontificis „*memoriam ob genus ſuum, ſummorum* Principum *prærogа-* „*tivis decoratum, impetere in more habent homines bene* „*multi, ſeu ex malevolentia, qua aditus omnes ſibi parant* „*ad infuſcanda Romanorum* Pontificum *ſplendida quævis ge-* „*ſta, ſeu etiam ex religionis quidem zelo, ſed cum quadam* „*judicii aſperitate conjuncto, quam certe ſectari vix licere* „*reor, ubi ſanctiſſimorum, conſultiſſimorumque veteris æta-* „*tis Catonum placitis, atque auctoritati refragetur.*„ Eodem colore dealbat hunc Nicienſem conventum *Ludovicus Maimburgus* *, cujus verba latine reddita ita fluunt: *Dein, non obſtante gravi ſenio ſuo, ipſe Nicæam in Narbonenſem provinciam profectus eſt, ubi congreſſum inter duos* Mo-

* Vid. Seckendorff. Comment. de Lutheraniſm. Lib. III. Sect. 17. p. 170.

Monarchas obtinuerat. Ibi utrumque ſeparatim convenit, ut eos ad pacem, & ut ea facta, ipſi ad Concilium convenirent, permoveret. Pacis loco, quam perficere nequivit, inducias minimum ad annos decem faciendas obtinuit, ſed ne concilio adeſſent, negotia magni momenti, ob qua alio vorſum vocarentur, excuſationis cauſa allegarunt. Explorabimus nunc hujus Conventus Nicienſis inſtituti finem, ut videamus, utrum in illo de emendatione Eccleſiæ ſit actum, nec ne? Prius adfirmas, VIR EMINENTISSIME, poſterius autem adferunt *Sleidanus*, *Sarpius*, & cum illo *Curayerus*. Diſpiciemus, cui ſententiæ ſuffragium ſit adhibendum.

ANIMADVERSIO.

Teſtimoniis, quæ ad illuſtrandum Nicienſem Conventum in medium attuli, quæque ipſe denuo more tuo recitaſti, parum decoram profecto concluſionem apponere tibi placuit, Kieslingi, ſiquidem id ſtatim ſubdis, *Eodem colore dealbat hunc Nicienſem Conventum Ludovicus Maimburgus*. Hic ſuam de eo argumento narrationem brevibus illis lineis expedit, quas pariter recitaſti; atque adeo brevibus, ut Sechendorfius Commentarium ſuum ad eum locum his verbis exorſus fuerit, *Tenuiſſimam, & macilentam etiam hujus anni hiſtoriam nobis ſiſtit Maimburgius*. Ego vero ad narrationis meæ veritatem firmiter adſtruendam protuli documenta ejuſcemodi, quibus magnam ipſemet tuæ hujus Commentationis initio celebrationem conciliaſti. Quo igitur pacto ea ipſa hoc loco, & alibi paſſim ceu colores, ceu pigmenta, ceu ceruſſas flocci facias, prorſus non intelligo, eoque magis quod veram ſinceramque rerum fidem ex iis potius Scrip-

toribus

toribus colligendam eſſe contendas, nimirum Sleidano, Sarpio, Curayero, & Thuano, quos faſſus fueras exilia & macra proferre præ teſtibus illis, quorum dictis in lucem efferendis operam inſumo, *immortalem* (ut tua verba rurſus adhibeam) *promeritus laudem; dulcius enim ex ipſis fontibus bibitur aqua*. Itaque non dealbatum a me Nicienſem Conventum fuiſſe, cenſere debebas, ſed fideliter, candide, abſque fuco deſcriptum, quandoquidem coævos & integerrimos teſtes produxi, videlicet primo loco Reginaldum Polum, deinde Nicolaum Theupolum Venetum ad Conventum illum Oratorem, & Andream Maurocenum, celebrem Hiſtoriæ Venetæ Scriptorem. His autem addidi, in Diatriba alterius Tomi meæ Collectionis, Petrum Aretinum, qui Epiſtolam ad Paulum III. datam ita incipit: *Padre Beatiſſimo, la cagione che vi ha moſſo da Roma a Nizza è la più glorioſa di quante ne occorſero mai da che i Pontefici fur Vicarj di Chriſto. Ella è il decoro del grave dei voſtri anni, l'ornamento del ſacro del voſtro grado, il diadema del ſanto della voſtra vita; e perche baſta ſolamente sì fatta dimoſtrazione a ſtrangolare l'heretico del grido Luterano, il popolo fedele vi loda d'aver penſato di andarvi, e ringraziavi di eſſerci pur andato. Ma ſendo ſpinto coſtì dall'opra dell' iſteſſa bontà &c.* Pigmentarii ergo hi omnes, fraudum iſti, mendaciorumque dumtaxat concinnatores, unde tibi opus fuerit ad Scriptores alios confugere, ac Virgilii illud dolenter uſurpare,

Venimus huc lapſis quæſitum oracula rebus.

Digitized by Google

XXII. Conſideraturus *Paullus* Pontifex, difficile eſſe ortam in Germania, ut TIBI indulgeam, Lutheranorum hæreſin extingui, quia Imperator variis bellis cum Turcis, Gallis, & aliis inteſtinis motibus impeditus, Proteſtantibus arietem movere non poterat, otia pacis inter Imperatorem, & Galliarum Regem allaboravit reſtituenda. Prævidit, pro ea, qua fuit animi ſagacitate, periculum haud levidenſe, illudque Sedi Romanæ inprimis noxium eſſe metuendum, ſi Proteſtantium Principes Imperiique proceres ſatis potentes cum Imperatore in gratiam redirent, liberum religionis Lutheranæ exercitium decernerent, ipſique Imperatori indulgentiſſimo adverſus hoſtes ſuos ferrent ſuppetias. In eum enim res Imperatoris *Caroli V.* ob Turcarum potentiam, & Galliarum Regis motus crebrius excitatos, erant delatæ locum, ut Germaniæ procerum ope, & auxilio indigeret, quod fuſius Hiſtoria Auguſtanæ Confeſſionis, reliquorumque Comitiorum hinc & inde inſtitutorum tradit. Ne igitur ſalus Eccleſiæ Romanæ veniret in periculum, de hoc Conventu Niceæ in Comitatu *Nicienſi* ad terminos Italiæ ſitæ inſtituendo vehementiſſime cogitavit *Paullus Tertius*. Convenerunt in hac urbe Imperator *Carolus V. Franciſcus I.* Galliæ Rex, & *Paullus* Pontifex ſenio jam confectus. Illuſtravit bellum hactenus a Gallis, Hiſpanis, Sabaudis, Auſtriacis, & Genuenſibus geſtum, hanc urbem Nicienſem, ſedeſque, proh dolor! fuit armorum, utinam fieret propediem pacis dulciſſimæ quies & ſedes. Cauſas autem hujus, de quo ago, Conſeſſus exploraturus, *tres*, niſi me fallit augurium, offendo rationes. *Prima* eſt concordia Imperatorem inter, & Galliarum Regem innovanda. Et ſi hoc nomine ex verbis *Sadoleti*, Pontificem appellas *hortatorem* * *pacis*, & compoſitionis *publicæ*, omni ex parte TECUM conſentio. Præclaram ſane hoc ipſo negotio in ſe ſuſcepit Pontifex provinciam, paterno defunctus officio. Doleo ſaltem hos duos filios, parenti monitori, ſeu potius hortatori fuiſſe aſpe-

* Vid. l. c. p. 71.

aſperos. Teſtes enim ſunt *Henricus Spondanus* *, & *Odoricus Raynaldus* **, rem parum feliciter ſucceſſiſſe. Audi Spondanum hæc commemorantem. *Uterque ſeparatim* Pon*tificem veneratus eſt. Numquam tamen ipſe impetrare potuit, ut illi in mutuum conſpectum & colloquium ſimul devenirent. Quod quamplurimi, ut Jovius, qui interfuit, & Onuphrius referunt, non tam mutuo ipſorum odio, quam invidiæ in Pontificem, parum inclementer attribuerunt; quaſi exiſtimarent, eum nequaquam ſtudio Religionis aut Reipublicæ, ſed privatorum ſpe commodorum ipſorum colloquium expetiiſſe; quippe qui Margaritæ filiæ, nothæ* Cæſaris, *quæ Alexandri Medicis uxor fuerat, nuptias jam ſibi a* Cæſare *oblatas pro nepote Octavio firmare (quod & factum eſt) & Victoriam neptem, quæ Guidobaldum* Urbinatium Principem, *poſtea maritum habuit, cognationi regiæ, conjectis in Vindocinenſem oculis, inſerere percupere videretur.* Ipſe *Pallavicinus* *** tam ingenuus eſt, ut de hoc conventu hæc tradat: *Menſem unum per ea loca verſatus eſt Pontifex, modo cum* Cæſare, *modo cum Rege ſermone habito. Nequivit inter eos pacem componere, ſed inducias in decem annos firmavit; haud tamen impetrare unquam potuit, ut illi ſimul congrederentur: quanquam poſtea regreſſo Paullo id evenerit prope Aquas mortuas; Gallus enim prius ſuapte ſponte in manus* Cæſaris *ſeſe tradidit, cymbula vectus ad illius naves. Poſtea vero* Cæſar *in Regis manus, ad eum terra progreſſus, biduumque apud illum commoratus. Id actum eſt, per mutuam amoris ſignificationem, patefacta a Carolo voluntate gratificandi Franciſco Regi, & cum eo pacem ſanciendi, redditiſque a Rege pariter promiſſis Cæſari opitulandi, tam ad hæreticos ſubigendos, quam ad Turcas propulſandos.* Incidit in tam turbulento Reipublicæ ſtatu, exortis quoque funeſtis inter Imperatorem *Carolum V.* & *Franciſcum* Galliæ Regem bellis, in mentem illud *Curtii* ****, *firmiſſima eſt inter pares amicitia, & videntur pares, qui non fecerunt*

* Vid. Tom. cit. ad ann. 1538. §. VI. p. 452.
** Vid. Annal. Tom. XXI. Part. I. ad ann. 1538. n. 8. & n. 12.
*** Vid. l. c. Lib. IV. Cap. VI. p. 124. conf. Raynald. Annal. l. c. n. 13.
**** Vid. Lib. VII. Cap. VIII.

cerunt periculum virium. Diuturnis bellis, e quibus *Carolus* Imperator ſuperior diſceſſerat, involuti ægre in veram & firmam amicitiam coire poterant hi duo Principes, & funeſtum, quod acciderat *Franciſco* fatum, alta apud illum mente remanebat repoſitum. Id ipſum bene obſervat *Jacob. Aug. Thuanus* * hunc in modum de hoc Conventu *Nicenſi* ſcribens. *Eodem anno Paullus Niceæ cum Franciſco congreſſus X. annorum inducias, quo Concilium celebrari, & bellum adverſus Turcas commodius inſtrui poſſet, inter Cæſarem & Franciſcum firmavit, nec multo poſt ad foſſam* Ma*rianam Cæſar cum Franciſco collocutus fraterni amoris ſpecie ſpem fecit, fore, ut certis conditionibus in poſterum concordia inter ipſos firma, & conſtans poſſet coaleſcere. Sed vinculum, quod firmius conſtringere debebat, pæne amicitiam omnino diſſolvit. Nam accidit anno ſequenti, ut Gandenſes inſita genti levitate, an propter onera & tributa ipſis a Maria imperata, rebellarent, miſſiſque ad Franciſcum legatis, ut ſe veteres regni clientes, in fidem reciperet, orarent: quod ille omnino recuſavit, cauſſatus inducias, & amicitiam, quæ ſibi cum* Cæ*ſare intercedebat, quod ubi reſcivit* Cæſar, *ne latius malum exemplo ſerperet, eo ſibi proficiſcendum quam primum exiſtimavit. Sed quia videbat, niſi per Galliam iter haberet, magno exercitu, quem non tam ſubito quam pro rei neceſſitate conſcribere poterat, opus eſſe, per legatos tranſitum a Rege petiit, quem ſibi eo magis neceſſarium judicabat, quod ea re arctiorem inter ſe & Franciſcum amicitiam coiiſſe ab omnibus creditum iri ſciret, Gandenſeſque ſpe auxilii e Gallia deſtitutos facilius ad officium redituros. Id quo facilius impetrare poſſet, ſpem fecerat Georgio Silva Vaurenſi Epiſcopo, qui Franciſci nomine apud eum oratorem agebat, de Mediolano reſtituendo. Sed id petebat, ne in præſentiarum de ea re ageretur, ne neceſſitate adactus potius quam ſponte in id conſenſiſſe videretur*. Nec mirum eſt, hunc Conventum *Nicenſem* non ex animi ſententia fluxiſſe, quum, ex nuptiis *Margarethæ* cum *Octavio Farneſio Franciſcus*, Galliarum Rex, haud obeſæ naris, facile olfaceret, quorſum Papæ ten-

* Vip. Hiſtor. lib. 1 p. 12

tenderent conſilia. Rex Galliæ appetebat ducatum Mediolanenſem, alioſque terrarum in Italia tractus; Pontifex autem eoſdem in ſuam familiam transferre cogitabat. Rex Galliarum ſuo inſiſtebat deſiderio impetrandi ducatum Mediolanenſem. Eadem chorda oberrabat *Paullus*. Atque, ut eo magis *Franciſcum* ad ſuas partes pelliceret recipiendas, Pontifex antea obtulerat connubia inter ***Antonium Borbonicum***, & ***Victoriam Farneſiam***, ducis Parmæ filiam, nepotem nimirum *Paulli Tertii* contrahenda; ſed *Franciſcus* hoc conſilium fortiter repudiavit, uti tradit ***Abbas Fleurius*** *. Vides itaque, quibus artibus uſus ſit Pontifex ***Paullus***, ut modo *Franciſco* Galliæ Regi, modo Imperatori ſe præſtaret officioſum. Ubi vero ſuis auſis apud ***Franciſcum*** excidit Pontifex, ad partes *Caroli V.* propius acceſſit, & ſuum, quem in oculis tulit, ***Octavium Farneſium*** in medium produxit, quocum *Margaretha* Auſtriaca iniret matrimonium. Imperator itaque hoc connubio inter *Farneſium*, & *Margaretham* conſtituto, tutam putabat cum Pontifice amicitiam, & firmum in Italia imperium. Expende nunc, quibus artibus hos tres diffidentes, rerumque ſuarum ſtudioſos conciliaveris. Prius profecto Cretenſes, quam hos conciliabis animos diverſis, & maximi quidem ponderis commodis intentos. Litigatio non erat de lana caprina. Res Imperatoris, æque ac Galliarum Regis in diſcrimen venire poterant, & conſilia Proteſtantium Pontifici & Imperatori fieri noxia; quum Rex Galliarum ipſorum faveret clanculum partibus. Ne igitur potentia Proteſtantium Sedi Romanæ fieret periculoſa, ſtudia privata, & domeſtica negligenda ſtatuit Pontifex hos inter duos Principes, ut unita vi pro Sedis Romanæ auctoritate, tanquam pro aris & focis pugnari, & eadem jam jam collapſa ſervari poſſet. Haud firma tamen, & ſtabilis, ſed ſaltem ſimulata fuit hæc Principum coitio. Quin &, teſte *Seckendorffio* **, Galliarum Rex deinceps ſerio teſtatus eſt, ſe horum conſiliorum contra Proteſtantes non fuiſſe

* Vid. Hiſtor. Eccleſiaſtique Tom. XXVIII. p. 144.
** Vid. l. c. §. LXII. p. 171.

fuiſſe ſocium, neque violenta media adprobaſſe. Quicquid hujus rei ſit, id ſaltem ex eventu didicimus, divinam, quæ cuncta gubernat, providentiam, hos conatus feciſſe irritos, & Galliarum Regi mitiorem ingeſſiſſe animum, ne manus ferret huic funeſto ſpectaculo auxiliatrices. Non tamen omni emolumento, & fructu caruit hic, quem ſæpe dixi, congreſſus, ſed induciæ decennales inter hos duos Principes ſunt conſtitutæ, quæ gloria induciarum Paullo Pontifici non eſt deneganda.

ANIMADVERSIO.

Nuptias, quas memoras inter Octavium Farneſium, Pontificis nepotem, & Margaretam Auſtriacam, filiam notham Caroli Cæſaris, haud diſſimulavi ſuperius, compoſitas fuiſſe in Conventu Nicienſi, afferens ex Mauroceni Hiſtoria locum, quem ipſe pariter recitaſti. Quoniam vero id agens, ſilentio prætermiſiſti, quos ego ſtatim in Opere illo meo ſubjunxeram, Cardinalis Sadoleti ſenſus, validi umbonis inſtar futuros ad ictus omnes repellendos, quibus Sanctiſſimi Pontificis memoriam ob genus ſuum, Summorum Principum prærogativis decoratum, impetere in more habent homines veſtri, & paſſim noſtri quoque (hi tamen ex religionis zelo cum quadam judicii aſperitate conjuncto), hinc haud abs re erit, eoſdem ſenſus oculis tuis hoc quoque loco ſubjici, quos ipſos communes fuiſſe cenſere debes Polo, Contareno, reliquiſque Purpuratis Patribus, qui ea ætate Romæ florebant in omni eruditionis genere excellentiſſimi, & cum priſcis Eccleſiæ Doctoribus conferendi, ut Wicelium,

lauda-

Digitized by Google

laudatiſſimum apud vos Scriptorem, teſtantem accepiſti. Sadoletus igitur in Epiſtola ad Paulum III. ita loquitur: *Cum multa ſint indicia divinæ erga Sanctitatem Tuam beneficentiæ, ſummæque liberalitatis, tum nullum eſt præſtantius, quam quod eodem dono nunc Deus propagationem familiæ tuæ, & publicam pacem, ac tranquillitatem eſt complexus. Geminis enim pronepotibus ex ſummi Imperatoris filia, & nepote tuo in lucem nobis editis, addidit ille quidem decus generi, ornamentum familiæ, ſubſidium nomini, cujus recens hic partus perpetuitatem quandam denuntiat: ſed in tanto privato Sanctitatis Tuæ commodo, illa etiam major in ipſius animo lætitia inſidet, quod omnibus jam ſuſpicionibus penitus eliſis, quæ nos ſollicitos aliquandiu habuerunt, communi Italiæ paci, & otio a Deo eſt conſultum. Duorum enim maximorum Principum ſanguine in unum genus, unamque prolem derivato, atque conflato, animos quoque eorundem in unum ſenſum confluere neceſſe eſt. Qui ſenſus, ſi Tuæ Sanctitatis conſilia valebunt, ſicut certe valitura ſunt, ad tranquillitatem publicam, ad quietem Italiæ, ad conſervationem pacis, cujus ipſa tutrix ſemper fuit, ſine dubio ſpectabit.* Hoc ipſum argumentum pluribus poſtea proſequitur, eo ſemper ſpectans, ut privatum illum Pontificis gaudium cum publicis utilitatibus arcto vinculo connexum eſſe demonſtret. *Etenim* (inquit) *habet obſides jam Reſp. duos duorum præſtantiſſimorum Principum liberos, qui utramque nobilitatem in unum genus jun-*

gunt

gunt, qui ſpondent, pollicenturque nobis omnibus immotam pacem, ſecurum otium, animorum concordiam Romæ, & in Italia fore: quibus muneribus nullum nobis a Deo, in hoc præſertim tempore, accidere poteſt optatius. Ad hos Sadoleti ſenſus reſpiciant, pervelim, juſti rerum æſtimatores, indeque nefas putent in judicando de Pauli III. geſtis ab eo modo recedere, quem, nunquam ſatis laudati, religionis Antiſtites olim tenuiſſe dignoſcuntur.

Maurocenus prodit nuptias, de quibus agitur, a Cæſare concupitas fuiſſe, quod hac ratione res Italicas confirmaturum ſe arbitraretur. Quid autem ſi etiam Paulo III. gratas fuiſſe dicamus, quod profuturas ipſas intelligeret ad tuendam Pontificiam poteſtatem? Hanc ut omnino e medio tollerent, non tantum quidem cœlum, & terram miſcebant, ſed Acheronta movebant Proteſtantes, veram Reformationem cenſentes,

Quæ converteret Papam in pauperem Plebanum,
Et Cardinales in miſeros Capellanos;

ita ex Paſquilli carmine, quod vulgavit Schelhornius p. 254. T. VII. Amœn. liter.

XXIII. Me nunc ad *alteram* hujus conventus *Nicienſis* cauſam confero. Valde iniquum & injurioſum hujus conſeſſus hiſtoricum appellas *Paullum Sarpium*, eumque nodum in ſcirpo quæſiviſſe, ſtatuis, quo optima pacis, & concordiæ conſilia *Paulli Tertii* redderet ſuſpecta. Sed ſalva res eſt. Satis bene ſuo defunctus eſt officio *Sarpius*, & ea, quæ agebantur, ſine invidia recenſuit; multa quoque, quorum inſcius fuit, recte omiſit. *Pallavicinus*, cui ad arcana Pontificum acceſſus patuit, *alteram* hujus col-

loquii *Nicienſis* rationem paullo planius, nec non liberius nobis expoſuit, quod rei geſtæ documentum a Romanenſibus non facile obliterandum, nobis auro, gemmiſque æſtimatur dignius. En inſigne hoc veritatis teſtimonium a *Pallavicino* * prolatum: *In comperto erat, inquit, haud ſatis futuram ad perditos recuperandos, morum integritatem in Romana* Curia, *niſi Principum terror accederet. Altera populos ſimplicitate deceptos allicere potis erat; altero proceres ambitione tumultuantes coerceri oportebat. Et hujuſmodi terror incuti non poterat a duplici quantumvis valida potentia, altera ab altera per mutuum certamen debilitata. Ea propter quam poſſet maxima ſollicitudine Pontifex adnitebatur duos Reges ad concordiam cohortari*. Quid quæſo eſt, *populi perditi*, & ſimplicitate *decepti, recuperatio?* Quid *terror* Principum, qui huic populo incutiendus? Quid denique gravis in proceres ambitione tumultuantes *animadverſio*? Hæccine ſunt concordiæ, & pacis conſilia, ignem, ferrum, tormenta, deportationes, & quodvis devaſtationis, & cruciatuum genus ſpumantia in hoc conſeſſu agitata? Hinc illæ lacrymæ! Sollicitus erat Pontifex de populo a ſimplicitate & ſervitute vindicato, ut illum denuo ſuo ſubmitteret jugo. Inepte vero hæc a *Pallavicino* dicta ſunt, quo demum oculo illa contempler. P*rimo* oppido falſum eſt, Lutherum ſua doctrina, & emendatione populum ſimplicem corrupiſſe. Si enim, quod ſat multi demonſtrarunt, e quibus eminent documenta ab Elia *Vejelio* **, & *Salomone Cypriano* *** collecta, viri in ſinu Ecleſiæ Romanæ & nati, & illius doctrinæ innutriti, pii, ſapientes, moderati, & haud capite cenſi, ipſam reformationem ante Lutherum deſiderarunt, ecquis, bona fide, dicere poſſet, populum ſimplicem eſſe deceptum? Anne Tros, rutuluſve Luthero adhæſit ſolus? Viri Luthero pro-

pemo-

* Vid. l. c. Lib. IV. Cap. VI. p. 124.

** Vid. ej. Hiſtor. & Neceſſit. Reformat. Evangel. edit. Ulmæ 1692. Conf. S. V. Deylingii Obſer. Miſcell. P. IV. Exercitat. XI. de Sacror. emendandor. Neceſſit. temp. Lutheri. p. 789.

*** Vid. Solida Demonſtratio de Ortu & Progreſſu Papiſmi, & quidem Apolog. Cap. I. p. 710. ſeq.

Digitized by Google

pemodum non ſecundi, ab omni ſimplicitate, & ſtupore liberi huic emendatæ Eccleſiæ nomen dederunt, & doctrinæ capita a ſordibus, & ærugine expurgata protenſis amplexi ſunt manibus. Fallitur *porro*, quiſquis *Pallavicino* hoc in argumento indulſerit, & ſtatuerit, Lutherum abuſum eſſe ſimplicitate hominum. Nulla Lutherus hoc ſtupendo reformationis negotio recepit emolumenta, quibus illi inhiare ſolent, qui plebeculæ auram affectant, & ejuſdem ſimplicitatem in ſua commoda convertunt. Nullis fidiculis uſus eſt Lutherus, quibus alias utuntur impoſtores.

Quorſum ulterius ſpectat Principum *terror* Proteſtantibus injiciendus? Miſera ſane Proteſtantium ad obſequium Romanæ Eccleſiæ invitatio, terribileque & reformandi, & uniendi medium, quod Scriptura ſacra, quin & ipſum jus naturæ deteſtatur. Eam ad ſocietatem Chriſtianam & unionem vocandi & invitandi rationem Romanus Pontifex, mitis ille, & pacificus, ſi credere fas eſt, *Paullus Tertius*, non a ſuo doctore Chriſto, cujus Vicarium ſe in litteris plus una vice apellat, didicit. Quid denique *Principum ambitione tumultuantium animadverſio?* Ex ipſis, quæ unicuivis proſtant, actis Comitiorum & *Auguſtanorum*, & *Wormatienſium*, *Spirenſium*, & *Noribergenſium* pervium eſt, Principes Lutheranæ doctrinæ addictos neutiquam ambitione intumuiſſe, aut officii ſui, & obſequii, imperatori debiti, unquam fuiſſe immemores, ſed petendo, flagitando, exorando, obſecrando, veritatemque ad oculatam fidem demonſtrando, quicquid agerent, in laudatis comitiis, protulerunt. Falſo itaque Principes veritatem evangelicam defendentes accuſantur ambitionis; & quod pejus eſt, tumultus. Majori jure hæc in ſinum *Paulli Tertii* refundenda ſunt, quippe qui ambitione elatus ſummam auctoritatem in Principes & Electores Germaniæ adfectavit, & ſuam iram in illos, inſtigando, ſuadendo, & impellendo, nec non exſecrando Lutheri doctrinam, cum furore effudit. Tantæne animis cœleſtibus iræ! Procul a Proteſtantibus fuit tumultus, licet deinceps fœdus *Smal-*

Digitized by Google

caldicum in hoc violentum & vitioſum abierit apud Romanenſes nomen. Eam autem maculam Proteſtantibus adſperſam jamdudum abſterſit *Adam Rechenbergius* * Theologus quondam noſtræ Eccleſiæ, & Academiæ celeberrimus. Excuſſa nunc *ſecunda* hujus conventus cauſa, quæ *Paullo Tertio* neutiquam conciliare poteſt pii hortatoris, & pacis monitoris nomen, paucis me ad *tertium* hujus illuſtris Concilii finem confero.

ANIMADVERSIO.

Quandoquidem teſtimonium, quod Latine recitas ex Pallavicino, tanto cum plauſu excepiſti, ceu auro, gemmiſque pretioſius, ejus dignitas poſcit, ut hic loci nativo etiam idiomate compareat. En ergo ipſamet Pallavicini verba initio Cap. VI. Libr. IV. *A ricoverare i perduti vedevaſi, che non ſaria baſtata l'eſemplar vita della Corte ſenza il terrore de' Prencipi. L'una valeva co' popoli traviati per ſemplicità; l'altra richiedevaſi co' Grandi ſollevati per ambizione, e tal terrore non poteva muoverſi da due quantunque gran forze, che ſcambievolmente s'indeboliſſero co'l contraſto. Però con ogni maggior anſietà non rifinava il Pontefice di confortare i due Re alla pace.* Ad hæc ita exclamas: *Hæccine ſunt concordiæ, & pacis conſilia?* ſubdiſque, *Inepte vero hæc a Pallavicino dicta ſunt, quo demum oculo illa contempler*. Non eo certe, quo ipſa contemplatus es, unde juſtam cauſam habeo Virgilianum illud indignabundus uſurpandi,

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Præi-

* Vid. Diſſert. de Religion. armis defenſa. Lipſ. 1699.

Digitized by Google

Præiverat tibi in hac faſcinatione Seckendorfius, adverſus quem proinde opus habui calamum ſtringere p. CLXXX. Diatr. alterius Tomi, ibique tradidi, quidvis aliud potius ea Pallavicini verba ſignificare, quam animum Pontificis probe compoſitum, ut interpretatur idem Seckendorfius, ad offucias non Germanis ſolum, ſed orbi Chriſtiano, Cardinalibus etiam ſuis faciendas, perinde ac ſi ex diſciplina Pontificum foret, ut ille loquitur, fraudi vim ſuccenturiari. Neganti Seckendorfio *obtentui ſolum ſumptos eſſe defectus, & exceſſus Pontificum a Luthero ;* ſubdentique, *Nihil enim prorſus lucratus eſt, nihil petiit, nihil niſi odium ſibi peperit, commoda, ſi quæ fuerunt, ad alios tranſmiſit*, breviter repoſui, lucratum fuiſſe Lutherum, ut Monaſtico cucullo abjecto voluptatibus corporis indulgeret, ac præterea laudem etiam aucuparetur ex ſuo candore, nam *ſuam fragilitatem* (verba ſunt Seckendorfii in Præloq. ad Commentar.) *ingenue profeſſus eſt cum libertate*; lucratum inſuper fuiſſe, ut tyrannidem in aſſeclas ſuos libere exerceret, cujus ipſum redarguunt non Eraſmi tantum, ſed Melanchtonis quoque Epiſtolæ. Hæc, & alia a me non eo tantum loco, ſed paſſim in Editionis meæ Voluminibus allata, baccaris inſtar eſſe percupiam, Kieſlingi, *Ne tua* Lectori *noceat mala lingua futuro*.

Addis poſtea, Viros in ſinu Eccleſiæ Romanæ & natos, & illius doctrina innutritos, pios, ſapientes, moderatos, & haud capite cenſos, ipſam Refor-

Digitized by Google

mationem ante Lutherum deſideraſſe; ac ſtatim ſubjungis, *Ecquis bona fide dicere poſſet, populum ſimplicem eſſe deceptum?* Optima utique fide ipſe dicam, ac tuebor, populi ſimplicitati illuſum fuiſſe a Luthero, propterea quod Reformationis neceſſitatem prætexens illum abſtraxerit a Catholicorum cætu, cui firmiter adhæſerant Viri illi, quos ante Lutherum eam Reformationem deſideraſſe, bona fide in dubium revocari profecto non poteſt. Quereris tandem de agitata in Conventu Nicienſi *Principum ambitione tumultuantium animadverſione*. Huic tuæ querimoniæ abunde jam reſponderunt loca a me ſuperius recitata ex Sadoleti ad Germanos Oratione, atque iſtud præſertim, *Conſtitutis jam rebus, & publica firmata re, ſive ea humana ſit, ſive divina, qui miſcere, & novare res ſtuduerunt, eos ſemper turbatores pacis, & concordiæ habitos fuiſſe.*

XXIV. *Tertiam* nunc ingredior rationem, in qua, Vir Eminentiſſime, mihi, quantum locus ſupra ad litteram * recitatus docet, admodum anceps & verſipellis videris. Succenſes *Courayero*, qui optimorum auctorum fide innixus, demonſtratum dedit, *Paullum Tertium* in hoc Conventu *Nicienſi* rerum ſuarum haud negligentem fuiſſe, ſed cum Cæſare, ob connubium inter *Octavium Farneſium*, & *Margaretham* Auſtriacam, Imperatoris filiam, eamque notham celebrandum, de ducatu Mediolenenſi clanculum egiſſe. *Pallavicinus* ** multo ſtudio demonſtrare allaborat, ut oſtendat, in hoc Concilio *Nicienſi* non commoda fuiſſe fandi tempora, ne concordiæ inter Imperatorem & Galliarum Regem ſtabiliendæ, injiceretur impedimentum. At enim vero maxima adeſt veritatis ſpecies, privatos in-

tra

* Vid. l. c. p. p. 72. ſeq. ** Vid. l. c. p. 125.

Digitized by Google

tra parietes de hoc negotio eſſe actum, & Pontificem illuſtrandæ, & amplificandæ ſuæ familiæ ſtudioſiſſimum aureos montes Imperatori eſſe pollicitum, eo potiſſimum nomine, quod, firmata hoc connubio amicitia, in tuto eſſe poſſint Imperatoris rationes variis expoſitæ periculis. Id ſaltem in vado eſt, paullo poſt hoc *Paulli* deſiderium Imperatori a Patre purpurato *Farneſio* eſſe propoſitum, prout nobis commemorat *Sarpius* * ediſſerens: *Jam præter publica negotia erat Cardinali familiæ quoque ſuæ domeſticum, de quo cum Cæſare ageret. Pontifex enim donato ſuis Camerino Nepique Ducatu ſibi non ſatisfecerat, ſed Parmam & Placentiam civitates eiſdem dono dare ſatagebat. Eas cum non ita pridem Inſubriæ duces poſſediſſent, ut earum alienatio validior eſſet, Cæſaris conſenſus requirebatur. Hunc ut impetraret Cardinalis, oſtendit Cæſari, e re ſua magis futurum, ſi eæ civitates, Mediolanenſi Ducatu finitimæ, penes aliquam familiam eſſent ipſi devotam ac devinctam, quam ſi in Sedis Romanæ poteſtate permaneant: in quam ſuccedente Pontifice erga Cæſarem male animato, multa inde oriri poſſint incommoda, deinde ea alienatione patrimonio Eccleſiæ nihil decedere; quod ad Sedem Romanam Julio II. Pontifice primum perveniſſent; neque ante Leonis Pontificatum confirmata erat poſſeſſio: Denique Eccleſiæ bono id ceſſurum, Pontifice permutationem inter eas urbes, & Principatum Camerini deſignante.* Quod ſi igitur concederem, hoc negotium non veniſſe in cenſum, anne propterea majoris erit hic conventus auctoritatis? Unius rei plures omnino ſæpe ſunt cauſæ. Satis eſt, me demonſtraſſe, *Paullum Tertium* hoc in Congreſſu, ſi vel maxime negligere vellem Ducatus Mediolanenſis deſiderium, id unice egiſſe, ut, reſtituta inter hos Principes pace, res Proteſtantium ſubverteret.

ANIMADVERSIO.

Ingenue fateor, Kieslingi, oculos mihi omnino caligare in cauſa detegenda, ob quam titulo *ancipitis,*

* Vid. Lib. II. p. 198.

pitis, & *verſipellis* hoc loco me honeſtaveris. Equidem Curayero ſuccenſui, propterea quod Pallavicinum prodiderit ſolius abnutivi argumenti auctoritate elevare Hiſtoricorum fidem, quibus Sarpius uſus, Pauli III. conſilia in Conventu Nicienſi ad comparandum ſtirpi ſuæ Mediolanenſem Ducatum ſpectaſſe contenderat. Annon, præter veteres Chartas a ſe inſpectas, Pallavicinus ſuum confirmavit dictum allata in medium Relatione Nicolai Theupoli, Veneti ad eum Conventum Oratoris? Annon Pallavicini dicto conſona deprehenditur Andreæ Mauroceni, Venetarum rerum ea ætate Scriptoris, narratio? Horum documentorum fundamentis innixus fas mihi utique eſſe putavi, Pallavicinum a contorta in ipſum a Curayero criminatione tutari. *At enim vero*, ais ipſe, *maxima adeſt veritatis ſpecies, privatos intra parietes de hoc negotio eſſe actum*. Atque mox, *Id ſaltem in vado eſt, paulo poſt, hoc Paulli deſiderium Imperatori a Patre purpurato Farneſio eſſe propoſitum, prout nobis commemorat Sarpius*. Tua hæc, *telum imbelle ſine ictu*, Kieslingi, appellabo. Nec enim mihi datum fuit parietis Nicienſis rimæ aures admovere, unde clancularios Pontificis, & Cæſaris ſermones exaudirem, hiſque non exauditis, haud mihi licuit eoſdem vaticinari ex re, quæ non quidem paulo poſt, ſed octo poſt annos eveniſſet. Contra rimatio illa, vaticinatio iſta teſtem *ancipitem*, & *verſipellem* demonſtrant, potius quam nuda veterum documento-

rum

rum expoſitio. Adeo autem nuda, adeo ſimplex ea fuit, qua Theupoli, & Mauroceni verba recitavi, ut minime diſſimulaverim, poſtremum hunc, poſtquam repræſentaſſet Paulum III. totum in Chriſtianam Remp. intentum, addere tamen, magnum domeſticis ejus Pontificis rebus in illo Conventu incrementum, ac decus acceſſiſſe. Quid amplius præſtare debebam, ut candorem meum æquis Lectoribus comprobarem? Quid vero, ſi dixero, in te primo, deinde in Curayerum transferri poſſe eam ipſam labem, quam mihi affinxiſti? Dum Sarpium tuæ criminationis teſtem adhibebas, candoris lex omnino poſtulabat, ut ſilentio minime pertranſires, Sarpii dicto Pallavicinum adverſari, illudque appellare *enorme bugia*; id enim monens, te abeſſe a fuco Lectoribus faciendo oſtendiſſes. Curayerus vero, Sarpianæ illius narrationis ſuffragator, peccavit & ipſe adverſus eandem legem, propterea quod Pallavicinum redarguat, qui minime neſcius narrationem illam Adriani Hiſtorici teſtimonio inniti, *arcanas* Chartas a ſe viſas confidenter ad ipſam refutandam laudaverit. Peccavit, inquam, quod inſcium ſe confinxerit oppugnatam a Pallavicino narrationem illam fuiſſe non ex *arcanarum* dumtaxat Chartarum ſilentio, ſed ex momento admodum valido, quod iſte hiſce verbis enunciavit: *Più enorme bugia è un altra che'l Soave proferiſce intorno a queſta Legazione, mentre perſeverando nella falſità*

Digitized by Google

ſità convinta da noi avanti, che la meſſione del Cardinale tendeſſe principalmente ad ottener il conſentimento di Ceſare nella deſtinata inveſtitura di Parma, e di Piacenza: lo introduce ad allettarvi Carlo co ragioni, le quali preſupponevano la continuazione del Ducato Milaneſe nella Signoria di quel Prencipe. Ciò erano che a Sua Maeſtà foſſero elle per dar minor geloſia con la vicinità, e minori oſtacoli per la ricuperazione, quando Ei la tentaſſe, quelle Città poſte in mano d'un Duca particolare che del Pontefice. Dal che ſi ſcorge che queſt' huomo non è narratore, ma inventore: imperocche in quel tempo era ſi lungi che Milano foſſe conſiderato come in dominio di Ceſare, che il Duca d'Orliens ſu quei giorni ſteſſi era ito a ringraziarlo della dichiarazione fatta da Sua Maeſtà di ſpoſar a lui la Nipote con l'inveſtitura di quel Ducato. E la morte del Giovane che mutò l'ordine delle coſe, avvenne poi nel ſucceduto Settembre. Itaque comparata ratione, quam ambo iniiſtis, tu quidem Sarpii narrationi aſſentiens, Curayerus vero Pallavicini narrationi repugnans, cum ratione a me inita in afferendis teſtimoniis, quæ attuli in re, de qua eſt ſermo, judicet quivis cuinam noſtrum illud conveniat, *Aſtutam vapido ſervas ſub pectore vulpem.*

XXV. Ultimum, quo firmare intendis, VIR EMINENTISSIME, benignum, & *Paulli Tertii* in Proteſtantes, & totam Eccleſiam animum, eſt *Concilium Mantuæ* indictum. Remora huic Concilio impoſita, ex TUA ſententia,

in

in *Paullum* Pontificem non cadit, ſed in Ducem Mantuanum, qui milites præſidiarios a Pontifice petierat. Ne igitur Pontifex manu armata ad Concilium per legatos venire videretur, juſtam & probam differendi illud Concilium habuit cauſam, quam ita recitas *: „ *Ex eadem* „ *Contareni Epiſtola diſcimus veram cauſam, quæ Pontificem* „ *impulit ad differendam Concilii Mantuæ indicti convoca-* „ *tionem uſque ad Calendas Novembris anni, cujus notam* „ *eadem præfert, quod ſcilicet Dux Mantuæ petiiſſet a Pon-* „ *tifice mille & quingentos pedites alendos* Pont*ificis pecunia,* „ *ob civitatis Mantuanæ præſidium, quæ res,* (inquit) *viſa* „ *eſt allatura fuiſſe calumniam nobis, utpote qui nollemus* „ *Concilium liberum, ſi armati hoc præſidio veniſſemus. Me-* „ *rito igitur Sarpio aliam afferenti cauſam, juriſdictionis* „ *ſcilicet, quam Mantuæ Dux exercendam contenderet a ſuis,* „ *non vero a Concilii adminiſtris, Pallavicinus contradicit,* „ *nec ab hoc diffidet Courayerus, monens tamen, in Bulla In-* „ *dictionis Tridentinæ verba quædam legi, Sarpii narrationi* „ *haud parum conſentanea. Mihi vero ſatis eſt in Contareni* „ *Epiſtola illa adnotare, juſtis ſemper de cauſis adductum fuiſ-* „ *ſe* Paullum Pont*ificem ad Concilium differendum, etſi ſin-* „ *cera prorſus voluntate tam illud, quam Eccleſiæ Reforma-* „ *tionem exoptaret. Contarenus enim de ea re teſtimonium* „ *perhibens, haud certe idoneus fuit, cui quiſquam in hujuſ-* „ *modi negotiis, quæ Romæ tractabantur, fucum faceret, aut* „ *ipſe fuco aliis faciendo accommodatus, quem videlicet jure* „ P*allavicinus lib. IV. pro Sacri Collegii* Cat*one habitum fuiſ-* „ *ſe affirmat, ubi de eo loquens in hunc modum ſcribit*: Quel „ famoſo Catone del Collegio, e nulla diſſimulatore dell' „ imperfezioni conoſciute nel Clero, e nella Corte, come „ teſtificano e gli Scritti di lui, e gli altrui Scritti ſopra lui. „ *Eam* Pont*ificis ſinceritatem adeo Polus quoque pro certa habuit,* „ *ut die 20. Maii anni illius* 1537. *Contareno, qui reditum* „ *ſuum e Belgio Concilii cauſa urgebat, ita ſcripſerit: Jubet,* „ *ut, quod commodo meo, & cauſa facere poſſim, reditum ma-* „ *turem, ut in ſacro Concilio Mantuæ celebrando præſto eſſe* „ *poſſim,*

* Vid. l. c. Cap. IV. p. 61. 62.

„*poſſim, quo ut ex ratione dierum colligo, multo ante Sanctitatem Tuam puto perventuram, quam ei hæ litteræ reddi poſſent.* Præterea *reſpondens Contareni Epiſtolæ paulo ante laudata, valde animum ſuum exhilaratum fuiſſe fatetur, certior ab illo factus, Pontificem ardenter perſeverare in ipſo ſuo inſtituto, & optimo ſuo animo de Reformatione.*„ Quam magnopere intentus fuerit emendationi laudatiſſimus Pontifex, ulterius ex *Poli* demonſtras Epiſtola, quæ teſtatur, Papam, non obſtante triſtiſſima rerum, ob varia bella, & motus, facie, nihilominus de Concilio convocando laboraſſe. Adferam *Tua* verba *. „*In eo utique Paullum Pontificem vere perſeveraſſe teſtatus eſt idem Polus Romam e Belgio redux in pluribus literis ad Cardinalem Leodienſem exaratis, quæ omnes in unico argumento verſantur, in facultatibus ſcilicet admodum amplis, quas ille Polus a Pontifice impetravit, ut conceſſam Legati de latere poteſtatem ad Cleri ſui reformationem in Exemtos etiam libere poſſet exercere. Inter cætera hæc habet: Maxime delectari Ejus Sanctitas hoc ſermone eſt viſa, quæ eundem animum erga Reformationem univerſalis Eccleſiæ oſtendit, quem Illuſtriſs. D.V. erga ſuam. Sed cum quaſi parvum navigium tranquillo mari ſit Eccleſia Illuſtriſs. D.V. facile fructum tam pii deſiderii omnes ſentiant, Illuſtriſs. D.V. brevi, ut ſpero, faciet, quod in tam magna navi, tot fluctibus agitata, qualis eſt Eccleſia univerſalis, tametſi Sanctitas Ejus fructum ſemper amittere non poteſt tam piæ voluntatis, tamen ſentiri non tam facile poteſt, præſertim cum tam multos præterea hoſtes habeat. Sed Sanctitas ejus quo plura impedimenta videt, hoc plus juvabit. Nunc habet hoc ſacrum fœdus, quo Turcas eſt aggreſſus una cum Venetis, & Cæſare. De Concilio vero generali proximo menſe Majo incepturo, nulla res ſpem ejus poteſt diminuere, quanquam hæc bella inter Principes videntur debere omnem ſpem tollere. Sed Sanctitas Ejus optimam ſpem concepit etiam de pace, quam non ceſſat ſollicitare, & per novos Nuncios ſuos, quos poſt meum huc adventum ad utrumque* Principem, & *per*

* Vid. l. c. p. 62. 64.

Digitized by Google

„*per Venetos, qui etiam ex ſuis, quod alias non fecerunt,* „*duos nobiles per equos diſpoſitos ad utrumque etiam* Princi- „*pem miſerunt, ac Sanctiſs. Dom. Civitatem Vicentinam,* „*Concilio celebrando maxime idoneum locum, conceſſerunt.* „*Data ſunt ea Epiſtola partim deſinente an.* 1537. *partim* „*ineunte an.* 1538.„ Operæ pretium eſt invicta ſane teſtimonia de *Paulli Tertii* cura, & providentia de Concilio celebrando, prolixius adducere, quum illa, quæ in nitido hoc opere leguntur, documenta, rara ſint, & concertationi noſtræ oppido conſentanea. Ita vero ſcribis *. „ *At* „*nulla ex Poli Epiſtolis, quas prima duo Collectionis earum* „*Volumina offerunt, magis comparata ad comprobandas fervidas* Paulli *III. curas in univerſam Chriſtiana Reipl. ſa-* „*lutem, quam bina data ad* Camillum Urſinum, *prior quidem* „*die* 14. *Januarii* 1538. *altera die* 21. *Martii ejuſdem* „*anni. Camillus ille, de quo in ejus vita Italico idiomate* „ *conſcripta a Joſepho* Horologgio, *ac Venetis typis edita an.* „ 1566. *diſertis verbis affirmatur.* Che Camillo Orſino ſia „ ſtato non pure il magior huomo che naſceſſe dell'Illuſtriſ- „ ſima Familia Orſina coſi nei maneggi di guerra, come „ nei governi de' popoli, ma ancora che fuſſe mai in tutta „ Italia, *tanta præterea Chriſtiana pietate inſignis fuit, ut* „ *in ipſo* Polus *reveritus ſit ſanctiſſimum morum præfectum,* „*cui proinde, & nemini magis, conſcientia ſua latebras ape-* „*rire in iiſdem litteris comperitur. At quod ſpectat ad hu-* „*jus capitis argumentum, ea ipſa, ut dixi, certos nos red-* „*dunt,* Paulli *III. in maximis terrarum orbis curandis uti-* „ *litatibus ita incenſum, ita fervidum fuiſſe ſtudium, ut ni-* „*hil magis in ipſo deſiderari potuiſſe ſibi facile perſuadere* „*poſſint veritatis amatores. Eas literas, quas a Camillo* Po- „ *lus acceperat, cenſuit iſte potius, quam literas, conſiliorum,* „*atque exhortationum volumen, hocque nomine eaſdem inſi-* „*gnivit, ut conſtat ex ipſius reſponſo. Quare idem conſultius* „ *viſum eſt, plura earundem exemplaria confici, quæ ſcilicet* „*cum* Contareno, *&* Caraffa *communicaret; nam ambos iſtos* „ *in negotio tractando cum* Pontifice, Polo *conſortes eſſe* Camil- „ *lus*

* Vid. l. c. p. 64. 72.

„ lus optaverat. Æque etiam omnes inter ſe conſortes fuerunt
„ in judicando, earum literarum ſcribam dumtaxat fuiſſe
„ Camillum, authorem vero illum, qui mutos loqui facit, &
„ ora obſtruit diſertorum, cujus nempe tota foret cauſa illa, quæ
„ in literis illis tractabatur. Itaque ſic perſuaſum habentes,
„ Pontificem eo die, quem iſte iis conſtituerat, adeunt, refe-
„ renteſque eidem copioſiſſimarum earum litterarum ſinguli
„ partes ſingulas (nam tripartito illas inter ſe diviſerant) au-
„ diti primo fuerunt maxima cum animi intentione a Sancti-
„ tate Sua, deinde ab ea reſponſum tulerunt, cujus ſummam
„ nobis ſervavit una ex binis illis Poli Epiſtolis, habendam uti-
„ que ceu monumentum auro contra æſtimandum, ac propterea
„ dignum, quod recitatis ipſiſmet Poli verbis huc afferatur. Ea
„ hujuſmodi ſunt: Cujus (Pontificis reſponſi) ſumma hæc fuit:
„ Cum plura in dies divina bonitas ſuæ voluntatis indicia, in
„ reſtauranda afflicta Eccleſia ſalute præbeat, quæ quotide ma-
„ gis magiſque omnium bonorum animos ad majores gratiarum
„ actiones accendere debent, tum vero in iis non minimum ſi-
„ gnum, vel potius maximum ſe agnoſcere, quod de abundantia
„ divinæ gratiæ, & effuſione ejus in te ſpiritus accepit. De quo
„ etſi magnam cauſam habet præter cæteros gratulandi, vel an-
„ tiquæ amicitiæ, vel propinquitatis, quod in te ſanguine ſibi
„ conjuncto hanc tantam ſuam miſericordiam oſtendere eſt di-
„ gnatus, tamen multo majorem eſſe lætitiam, quam, ut Pa-
„ ſtor Eccleſiæ univerſalis hac de re accipit, in cujus bonum
„ publicum, & commune, hæc in te dona Chriſtum Eccleſiæ
„ Sponſum effudiſſe ſibi perſuadet, & eo magis, quod videt,
„ quantum Reſpublica Chriſtiana opus habet his temporibus ta-
„ li & Viro, & belli duce, cum contra infideles ſit pugnan-
„ dum. Adeo ut ſi de quoquam, adjuvante Dei gratia, ma-
„ gna ſperare debet, de te quidem maxima, cui Deus ea ſpi-
„ ritus dona dederit, quæ in tuæ profeſſionis hominibus jam
„ multis ſæculis non ſunt viſa, & in te cum ſumma omnium
„ admiratione divinæ miſericordiæ, & potentiæ tanquam ra-
„ riſſimum ſpectaculum admirabamur. Quare ſe primum in-
„ finitas gratias infinitæ, & inexhauſtæ Dei benignitati age-
„ re, qui tali tempore de tali duce Eccleſiæ ſuæ proſpexit,

quali

„quali maxime populus Dei eget, cum contra infideles arma „ſunt ſumenda, qui non tam armis carnalibus, quam ſpiri-„tualibus contra eos uti poſſit, qualem prorſus te eſſe judicat, „a Deo ipſo Eccleſiæ datum, qui docuit manus tuas ad præ-„lium, & digitos tuos ad bellum, ut non tam peritia armo-„rum hoſtes vincere, & delere, quam ſpiritus potentia, victos „ſalvare, & ad Eccleſiæ corpus adjungere, quod Chriſtiano „duci maxime eſt ſperandum, omnes merito de te ſperent; „hac autem ſpe præter cæteros ſe maxime frui cum ingenti „gratiarum actione horum tantorum in te donorum authori, „qui hanc ſpem de te excitavit. Deinde quod ad conſilia, & „exhortationes tuas attinet, primum de adhibenda maxima „cura, ut ſana doctrina ante omnia in Eccleſia retineatur, „& ut interioribus malis primum ſuccurratur, deinde exte-„rioribus; ſic quidem ejus Sanctitas reſpondebat: Etſi nulli „rei magis ſtudere ſe, quam ut hæc ipſa, & hoc modo fiant, „quod ſummum Dei beneficium agnoſcit, qui ante omnia „Concilii univerſalis indicendi voluntatem, & pacis inter „principes procurandæ ſtudium, ſemper poſt commiſſam cu-„ram univerſalis Eccleſiæ maxime infudit; tamen hanc ip-„ſam exhortationem ſic gratam eſſe, ut, quaſi Deo per te „exhortante, quo enixius laboret, in eo, in quo unquam nimis „magnum ſtudium poni poteſt, eandem libentiſſime, & cum „ſumma gratiarum actione audiat, quam videt, quanto ar-„dore ſpiritus, & caritate in Deum & Eccleſiam, atque quan-„ta animi ſollicitudine ſcripſerit. Qua in re, ut habeas in-„terim quo te ſpe etiam magna conſoleris, hunc optimum nun-„tium de induciis iſtorum Principum, præter omnem ſpem, „cum maxime inter eos bellum ardere, & repentino regis „Chriſtianiſſimi in Italiam cum maximis copiis tranſitu, „videretur, ut ad te ſcriberem juſſit, atque hoc etiam adſcri-„berem de ſua ſententia: etſi induciæ appellantur, tamen ea „ſane ſe de his induciis ſcire, ut verius pacis, quam indu-„ciarum nomen habere poſſent. Quare jubere te nunc, ut bo-„no animo eſſe pergas, de reliquis conforteris in Chriſto, & „ſis robuſtus; habere te nunc, quod maxime in tuis litteris „optabas, pacem Principum, & quietem armis, quam ſequu-

„tu-

„*turam ſperat eam quietem in religione, quam omnes præci-*
„*pue deſiderare debemus, cujus procurationi, quam nunquam*
„*intermiſit, ſe nunc eo enixius operam daturum, quo magis*
„*hac porta a Deo aperta per pacem inter Principes, ſe ad*
„*hoc magis invitari agnoſcit. Quod vero ad Illuſtriſſimos Do-*
„*minos Venetos attinet, quos præcipue adjuvari ab ejus San-*
„*ctitate in hoc ſancto bello optas, & deberi adjuvari multis*
„*rationibus oſtendis, ſic quidem ſe paratum eſſe in omnibus,*
„*quæ opus habent, omni auxilii genere illis adeſſe, ut, quod*
„*tu maxime cupis, de bonis Eccleſiæ fieri, hoc conſtanter Ejus*
„*Sanctitas affirmet, non ſolum ſe ut amicum, & confœdera-*
„*tum, ſed ut patrem filiis cum illis eſſe conjunctum, &, ſi*
„*pater in filii cariſſimi ſalute procuranda negligens, aut par-*
„*cens impenſis eſſe poteſt, ſe tamen in iis filiis talem eſſe non*
„*poſſe, neque ullum patrimonium in Eccleſia, quod ad ſuum*
„*uſum, vel aliorum Eccleſiaſticorum malit converti, quam Il-*
„*luſtriſſimorum Dominorum Venetorum uſus in tali cauſa,*
„*& tempore. Quæ in re illis, quorum maxime intereſt, abun-*
„*de ſatisfacturum promittit quæ omnia ut ad te ſcriberem,*
„*in mandatis Sua Sanctitas mihi dedit, cui ſuam, quam a*
„*Chriſto accepit, benedictionem, cum oſculo charitatis mittit.*
„*Reliqua quæ, pro tempore hic expedire poſſet, ut de re fru-*
„*mentaria, quod poſtulaſti, ſtatim ejus Sanctitas negotium*
„*ſuis dedit, ut tibi ſatisfieret. Hæc autem omnia tibi jucun-*
„*da eſſe non dubito, quæ non ſolum te invitant, ut forti ani-*
„*mo in Chriſti cauſa milites, ſed fortiori etiam, ſi fieri po-*
„*teſt, orationes pro ejus Vicario fundas, ut quam diutiſſime*
„*ad Chriſti honorem, & Eccleſiæ utilitatem ſua conſilia diri-*
„*gentem nobis incolumem ſervet.*

ANIMADVERSIO.

Bene habet, Kieslingi, quod teſtimonia iſta fideliter de tabulis meis recitaveris; rectius, quod iiſdem ne verbulo quidem refragatus fueris; optime tandem, quod Poli ad Urſinum literas, quas maximopere comparatas dixi ad comprobandas fer-

fervidas Pauli III. curas in ChriſtianæReip. ſalutem (præterquam quod ſuperius p. 72.ſq. a te recitatas, operæ pretium duxeris hoc loco iterum exhibere, quo ipſo honore dignatus es Contareni ad Polum literas, tua in hac lucubratione locum nactas æque p. 29. ac p. 50.) hoc procemio exornaveris: *Operæ pretium eſt invicta ſane teſtimonia de Paulli Tertii cura, & providentia de Concilio celebrando, prolixius adducere, quum illa, quæ in nitido hoc Opere leguntur, monumenta rara ſint, & concertationi noſtræ oppido conſentanea.* Unum igitur ſupereſt, ut fatearis, eorundem auctoritate diremptam prorſus eſſe controverſiam, in qua modo verſamur, ac proinde ſole ipſo clarius lucere ſanctum ejus Pontificis propoſitum de Concilio convocando, & de Eccleſia emendanda, indeque ſancte Polum in earum literarum concluſione Deum exoraſſe, & exorari ab Urſino poſtulaſſe, *Ut quam diutiſſime ad Chriſti honorem, & Eccleſiæ utilitatem ſua conſilia dirigentem nobis incolumem ſervet* Paulum III. ipſius Chriſti Vicarium.

XXVI. Concilii univerſalis & liberi indictionem conſideraturi, in limine ſtatim monemus, Proteſtantes graviſſimam Decreto, in Conventu Norimbergenſi evulgato, inſiſtendi habuiſſe cauſam. Ea vero eſt hujus decreti, quod nobis tradunt *Sarpius* *, & *Seckendorffius* ** norma: *Cum igitur perſpicerent, cum eo nihil poſſe concludi, ad diem XVIII. Aprilis publicatus eſt receſſus; ſimulque decretum, ut Pontifex de aſſenſu Cæſaris primo quoque tempore indicat liberum Con-*

* Vid. l. c. Lib. I. p. 54.
** Vid. Hiſtor. Lutheraniſm. Lib. III. Sect. IV. ſ. IX. ſ. 5. p. 21.

cilium in Germania loco idoneo; atque ut ordines Imperii conveniant Spiræ ad XI. Novembris, deliberaturi, quid eſſet ſequendum, interea dum Concilium habeat initium, ut Principes in ſua quiſque provincia congregent viros pios & doctos, qui, quæ diſputanda ſunt in Concilio, colligant. Repetit illud Imperatoris Caroli V. mandatum ad Imperii Germanici Proceres, ob Concilium intra Germaniam celebrandum clementiſſime evulgatum, *Sleidanus* *. Audiamus ipſa hujus mandati verba, prout apud *Sleidanum* jam laudatum fluunt: *Quod inſuper conſilium ab ipſis petat in hac religionis mutatione, ſi quid pro ſalute Reipublicæ poſſint in medium conſulere, facturos id cum libenter, tum ex officio. Nunc ergo cum non ſolum de Lutheri dogmate ſit agendum, verum etiam de multis aliis graviſſimis erroribus atque vitiis, quæ longa conſuetudine robur aſſumſerint, & depravatis hominum judiciis atque moribus jam excuſentur, quod de ipſo fateatur: videri ſibi non aliam eſſe commodiorem viam hæc omnia ſanandi, quam per pium, liberumque Concilium, quod ipſe, & Cæſar, præcipuos orbis Chriſtiani magiſtratus facile poſſint in aliqua Germaniæ civitate cogere, Moguntiæ videlicet, vel Argentorati, vel Medi, vel Coloniæ: fore etiam ex utilitate Reipublicæ ſi primo quoque tempore, & ad ſummum intra annum ejus fiat initium.* Concilio, quod attinet libero, & intra Germaniæ limites habendo, nullo modo ſeſe ſubtraxerunt Proteſtantes, ſed libero pede ſe obtulerunt, quod ex ipſorum epiſtola, ad comitia Spirenſia data, evidenter apparet. Legeſis Imperatoris mandatum de his comitiis promulgatum, & Proteſtantium epiſtolam tranſmiſſam apud *Spalatinum* **, *Hordlederum* ***, & celeberrimum *Kappium* ****. Videbis ex laudata epiſtola, Proteſtantium Duces promtos extitiſſe, atque paratos, nullaque, quid demum criminis & calumniæ ipſis fuerit impactum, palluiſſe culpa. Nulla igitur eſt ratio, ob quam Proteſtantes Ger-

* Vid. Lib. IV. p. 85.
** Vid. Annal. p. 85. 95.
*** Vid. de Cauſis belli tricennal. Tomo I. Cap. IV. fol. 8.
**** Vid. I. Specileg. P. II. p. 681. ſeq.

Digitized by Google

Germaniæ Principes, Imperatoris ſui indulgentiſſimi voluntate & mandato ſuffulti, a ſuo jure recedere, & ſe in jura aliena, eaque Italiæ Principum, & potiſſimum Pontificis, ejurati ſui hoſtis tradere deberent. Nullus profecto, VIR EMINENTISSIME, ex purpuratorum numero ſuis juribus mittet nuntium, & ſe alienæ poteſtati, quam Pontificis Romani, faciet obnoxium. Electores & Principes Imperii Germanici Concilium a ſuo Imperatore, non in Apulia, non in Italia, ſed in Germania promiſſum expectabant celebrandum. Recte igitur huic decreto Norimbergenſi inhæſerunt in Conventu Smalcaldico anno MDXXXVII. celebrato, uti *Spalatinus* * tradit. Eam igitur rationem, qua Concilium intra Germaniam petebant, & gravibus moti cauſis, Mantuam repudiabant, *Heldio*, Pontificis Legato in Conventu Smalcaldico, ita expoſuerant, teſte *Pallavicino* **. *Idem itaque* Heldio *reſponderunt feſto S. Mathiæ die, quod anno ſuperiore Vergerio reſponderant: addentes ſibi Ducem Mantuæ haud ſatis notum: ſcire quidem, ejus fratrem Romæ eſſe inter præcipuos Pontificis Senatores, ac proinde illius fidei ſe ſe committere nequaquam poſſe. Addunt ulterius, ſe non* Pontificem, *ſed alios rerum ſuarum arbitros deſiderare.* Lege ulterius *Pallavicinum* *** ita edifferentem: *Poſtremo naviter objectabant, ſe a Pontifice tanquam hæreticos per diploma proſcriptos, ac proinde & illum, & alios, qui ab eo penderent, ſibi judices nolle. Sed facile intelligebatur, per ea objecta magis peti Cæſarem, Reges Galliæ, ac Poloniæ, ipſumque Britanniæ Regem, quam Paullum Tertium.*

ANIMADVERSIO.

Adeo verum eſt, quod jam jam dixi, te ne verbulo quidem refragari teſtimoniis, quæ de meis tabulis recitaſti, ut ea recitatione abſoluta extemplo ad alia divertas, nimirum ad Decretum evul-

* Vid. l. c. p. 310.
** Vid. Lib. IV. Cap. II. p. 116.
*** Vid. l. c. p. 117.

gatum in Conventu Norimbergenſi, eaque de ipſo tradis, quæ in Sleidani, Sarpii, & Seckendorfii libris legiſti. At immenſum miror, te Articulum iſtum verbis Pallavicini claudentem ad ea legenda me in hunc modum invitare, *Lege ulterius Pallavicinum ita ediſſerentem*: *Poſtremo naviter objectabant* (Proteſtantium Duces in Conventu Smalcaldico congregati) *ſe a Pontifice tanquam hæreticos per diploma proſcriptos, ac proinde & illum, & alios, qui ab eo penderent, ſibi judices nolle. Sed facile intelligebatur, per ea objecta magis peti Cæſarem, Reges Galliæ, ac Poloniæ, ipſumque Britanniæ Regem, quam Paullum III.* Profecto palam eſt, te, Kieslingi, minime intellexiſſe quodnam fuerit illud, quod, teſte Pallavicino, *facile intelligebatur;* nam ſi intellexiſſes, tui muneris erat, ingenii tui acumen adverſus eum Scriptorem exerere. Hic ſiquidem affirmando, per ea objecta Proteſtantium, magis peti Cæſarem, & Reges, quam Pontificem, eadem ceu prorſus infirma, & ficulnea exſufflare contendit. An res ita ſe habeat, judicabis ipſemet ex integro, quem ſtatim recito, Pallavicini loco: *Per ultimo poneano gran forza che il Papa gli havea dichiarati già per Eretici nelle parole della Bolla, e però eſſi non voler per Giudice lui, ne altri da lui dipendenti. Ma era piano ad intenderſi come pur queſta objezione molto più feriva Carlo V. il Re di Francia, il Re di Polonia, e lo ſteſſo Re d'Inghilterra, che Paolo Terzo.* Hæc ea ſunt, ad quæ legenda me invi-

invitaſti, ne dicam, coegiſti verbis illis, *Lege ulterius Pallavicinum*. Legendum ulterius Pallavicinum, & ipſe viciſſim tibi propono, verbis ex eo a te allatis ſtatim iſta ſubjungentem: *Poiche gli uni* (Cæſarem, Regeſque Galliæ, Poloniæ, & Angliæ intelligit) *erano quegli ſteſſi individui, i quali avevano fulminate contro a' Luterani, come contro ad Eretici, ſeveriſſime pene: il che ſpecialmente Carlo, e gli altri Prencipi di Germania haveva fatto dopo havergli uditi ſolennemente in Vormazia, e in Auguſta, la dove Paolo Terzo con una enunciativa incidente, la quale non fà prova in giudicio, gli havea nominati Eretici. Onde ſe queſta ragion valeva, più giuſtamente potevan allegar ſoſpetti tutti que' Prencipi, e tutti i ſudditi loro, e voler un Concilio riſtretto alla ſola Dieta Smalcaldica. Ma ſicom' eſſi tutti erano ſtati una volta Cattolici, e poi convinti, dicevano, dalla verità, s' erano moſſi a impugnar quella Fede; così potevano confidarſi, che ſarebbe il Papa, o almeno i Veſcovi, e gli altri della ſua parte, quando appariſſe loro la ſteſſa luce.* Quoniam vero Pallavicini argumentationem iſtam prorſus intactam reliquiſti, hujus quoque exordium ſilentio a te tranſigi oportebat, qua ratione cauſæ tuæ melius conſulendo, haud tibi dicendum fuiſſet, quod nunc dicas, oportet, *Vix limen tetigi, mox ſum revocatus ab illo*. Multo cautior Curayerus, qui ad Sarpianam relationem de Smalcaldicis pro Concilii libertate motibus interloqui, ſeu admurmurare quidquam abſtinuit. Seckendorfius vero ratus mi-

nime decere hujuſmodi taciturnitatem Lutheranæ Hiſtoriæ laudatiſſimum parentem, vires ſuas adverſus eandem argumentationem experiri opus habuit, idque quam infeliciter, colliget quiſquis eum ita differentem audierit. *Levis argutia eſt* (Pallavicini) *cum, Proteſtantibus ſævitiam in Evangelicos, tanquam hæreticos, obijcientibus, Reges, & Principes monſtrat, eandem exercentes, quos tamen illi ad Concilium omnino adhiberi volebant. Diverſitatis enim ratio obſcura non eſt, conſiderantibus, quod Principes nonniſi ex decretis, & ſententijs Pontificum ſæviebant, & executorum tantummodo loco eſſent. Sperari itaque poterat, conſtituto libero & legitimo Concilio, & examinata cauſa futurum eſſe, ut Reges, Principeſque cæcum illud in poſterum obſequium non ſint continuaturi*. Levis hæc eſt, dicam ipſe, Seckendorfii argutia, inepta omnimode, quæ Pallavicini ſententiam evertat, aut debilitet, nam ſperari poterat, ut, æque ac Reges, & Principes, Epiſcopi quoque *cæcum illud inpoſterum obſequium* longius eliminarent, nec amplius crederent ex Pontificis poteſtate ſuam pendere, idque pronius forte quam Reges; nam, ex Julii Cæſaris ſententia, *homines natura libertati ſtudent, & conditionem ſervitutis odere.*

XXVII. Interim tamen, ne ſuo officio laudati Principes ad Concilium evocati deeſſent, promti pariterque fuerunt ad Concilium, & *Lutherus* per litteras Electoris excitatus cum Theologis *Articulos Smalcaldicos* adornavit, ut doctores, hujus Concilii ſocii, ſcirent quid agendum eſſet. Lege ſodes ipſam *Lutheri*, viri immortaliter de Eccleſia,

nec

Digitized by Google

nec ſolum Lutherana, ſed & Romana meriti, præfationem * quæ ita fluit: *Cum Papa Paullus hujus nominis tertius Concilium indiceret anno ſuperiori circa Pentecoſten Mantua congregandum, & paulo poſt ab urbe Mantua alio transferret (unde nondum conſtat, quo illud convocare, vel velit, vel poſſit) & nobis quoque ſperandum eſſet, ut ad Concilium etiam ipſi vocaremur, vel metuendum, ne non vocati damnaremur; injungebatur mihi, ut Articulos doctrinæ noſtræ conſcriberem & colligerem, ſi forte res procederet, ut conſtaret, quid, & quatenus Pontificiis cedere, & in quibus capitibus conſtanter perſeverare & vellemus, & poſſemus. Conſcripſi igitur hosce Articulos, & noſtræ parti tradidi. A noſtris illi recepti, & unanimi confeſſione approbati ſunt, & decretum eſt, ut Concilio, ſi quod a Papa, & Pontificiis tandem ſine mendaciis, & fraudibus, vero, legitimo, & Chriſtiano modo inſtitueretur, ſicut omnino deberet, publice offerrentur, & fidei noſtræ confeſſionem explicarent.* Et paullo poſt: *Cum autem Romana iſta aula ſeu Curia adeo formidet* Chriſtianum *liberumque* Concilium, *& lucem turpiſſime fugiat, ita ut etiam ipſis* Pontificiis *ſpes* Concilii Chriſtiani *non tantum convocandi, ſed etiam ferendi, & concedendi prorſus ademta ſit, unde ſane offenduntur merito multi Pontificii, & ægre ferunt negligentiam iſtam* Papæ, *ac inde facile colligunt, malle Papam interitum totius Chriſtianitatis, & damnationem omnium animarum, quam ſui, & ſuorum vel exiguam ſaltem reformationem, & quam tyrannidi ſuæ modum præſcribi patiatur; ideo & nihilominus articulos hos in publicum emittere volui, ut ſi citius ex hac vita evocarer, quam Concilium congregetur, quod ita omnino eventurum eſſe confido & ſpero, cum lucifugi iſti nebulones nimium in protrahendo, & impediendo Concilio laborent, ut, inquam, ii, qui poſt me vivent, & remanebunt, teſtimonium, & confeſſionem meam haberent, & proponere poſſent adjunctam confeſſioni, quam antea publicavi, in qua hactenus conſtanter permanſi, & permanebo deinceps per Dei gratiam.*

ANIMADVERSIO.

Acturus de Concilio Mantuano, quod Paulus III.

 in

* Vide p. m. 298. ſq.

indixit, nonnulla præmittis ex Lutheri Præfatione ad Articulos Smalcaldicos ab ipſo conſcriptos. Fraudes, & mendacia, quorum ibidem Pontifex ille inſimulatur, & una cum ipſo Pontificii omnes, quam juſte Luthero ipſi, ſuiſque aſſeclis exprobrentur, proxima ſat aperte edocuit Animadverſio. Quid enim efficacius ad comprobandum declinaſſe iſtos a convocatione ad illud Concilium, quam eorundem deliberatio de arcendis ab ipſo Epiſcopis omnibus, ſeu aliis quotquot Romanum Pontificem pro viſibili Eccleſiæ capite agnoſcerent, ac proinde (ut unum tantum nominem) vel ipſo M. Antonio Flaminio, qui profecto Apoſtolicum Pauli III. Primatum iis verbis explicavit, quibus nihil honorificentius.

XXVIII. Male is omnino ageret, ſi diceret, Lutherum dicto fuiſſe inobedientem, & manum in ſinum abjeciſſe. Promptus fuit, neque hanc ex Germaniæ regionibus ad Concilium *Mantuanum* declinavit evocationem. Aſt in diem fuit hoc Concilium *Mantua* indictum, quia varia ſe ſe obtulerunt impedimenta, quæ, VIR EMINENTISSIME, bene obſervaſti *. *Prima* remora huic Concilio injecta fuit præſidium urbis, quod ſuis ſumtibus *Fridericus* Mantuæ Princeps noluit ſuſtinere, ſed impenſas ad milites præſidiarios alendos a *Paullo Tertio* popoſcit, quod ſatis cordate ita refert *Sarpius* **: *Ubi Concilium jam indictum accepiſſet, tum demum cœpit de ſecuritate ſua urbis cogitare, & Pontifici per internuntium ſignificandum curavit, quando futurum eſſet, ut in eum locum tot homines confluerent, neceſſarium eſſe tuenda urbis præſidium; cumque illud non ab alio, quam a ſe, pendere non debeat, neque tamen ſuis ſumtibus ſit alendum; æquum eſſe, ut Pontifex, qui Concilium ibi*

* Vid. l. c. p. 61.

** Vid. Lib. I. p. 134.

Digitized by Google

ibi celebrandum indixerit, in ſtipendia præſidiariorum pecuniam ſubminiſtret. Quibus Pontifex reſpondit: multitudinem eam non eſſe militum, aut hominum armatorum, ſed Eccleſiaſticorum, & literatorum, quibus in officio retinendis ſufficiat unus aliquis magiſtratus, quem ipſe modico comitatu, ſatellitioque fultum, juri dicundo ſit præpoſiturus: præſidiarios vero armatos omnibus fore ſuſpectos, & loco Concilii, quod cum ſpecie, tum re, pacem præ ſe ferre deceat, parum convenientes. Quod ſi Concilium ſatellitio armis munito opus habeat, periniquum eſſe, ut illud in alterius, quam Concilii ipſius, aut certe Papæ, qui caput eſt Concilii poteſtate fiat. Leve eſt, quod in hoc argumento contra *Sarpium* attendit *Pallavicinus* * quaſi primo conceſſiſſet, ſed re ſatis expenſa ſuam ſententiam deinceps mutaſſet. Id enim in confeſſo eſt, rem revera a Duce Mantuano eſſe declinatam, niſi Pontifex ſumtus ſuppeditaret, ut hoſpitibus & advenis undique confluentibus, de ſecuritate proſpiceretur, quod non inficiatur *Pallavicinus* **. Nemo hanc ob cauſam Ducem Mantuanum ſub judicum jure vocabit; quia ſui officii eſſe æſtimavit, curare, ne quid ſecuritas publica detrimenti caperet. Nec eo nomine ſub cenſuram eſt vocandus, quod ſumtus ad alendos milites præſidiarios popoſcit; quia ad faciendos hos ſumtus non erat obſtrictus. *Altera* cauſa hujus impedimenti fuit juriſdictio, quam in advenas, cujus demum ordinis eſſent, & dignitatis ſibi reſervabat Princeps, quam tamen affectabat *Paullus Tertius*. Audiamus igitur *Sarpium* *** hæc commemorantem: *Cum autem* Princeps, *qui probe ſciebat juriſdictionem trahere ſecum imperium, replicaſſet, nunquam permiſſurum ſe, ut in civitate ſibi ſubdita, alius, quam officialis ipſius, jus adminiſtret;* Papa, *qui eximia erat ſolertia, reſponſione improviſa (quod raro illi contigerat) ictus, Ducis miniſtro reſpondit, ſe nunquam fuiſſe crediturum, ab hero ejus,* Principe *Italo, cujus familia tot tantiſque a Sede Apoſtolica beneficiis fuiſſet ornata, & cujus frater germanus eſſet* Cardina-*lis,*

* Vid. l. c. p. 117. ** Vid. l. c. p. 118.
*** Vid. l. c. p. 135.

lis, id ſibi negatum iri, quod a nemine unquam fuit controverſum, quod leges divinæ, humanæque ſibi concederent, quodque ipſi Lutherani ſibi negare non poſſint, nempe, ut Eccleſiaſticorum ſit ſupremus judex; immo, quod Dux ipſe non adimit Epiſcopo ſuo, qui de ſacerdotum cauſſis Mantuæ cognoſcit. Concilio non alios interfuturos, quam Eccleſiaſticos, qui cum familiis ſuis a foro ſeculari ſint immunes; idque adeo manifeſtum eſſe, ut doctores unanimi conſenſu affirment, etiam concubinas ſacerdotum foro ſubjici Eccleſiaſtico, cum ille tamen ne unum magiſtratum admittat, qui tempore Concilii ipſis jus dicat. Dux nihilominus propoſiti tenax manſit, neque Pontifici jus dicendi Mantuæ concedens, & in poſtulandis militum ſtipendiis firmiter perſiſtens. Cum autem eæ conditiones Pontifici duræ viderentur, & (ut ajebat) veteribus inſtitutis contrariæ, atque a dignitate Apoſtolicæ Sedis, libertateque eccleſiaſtica alieniſſimæ, non modo aſſenſum iis ſuum negavit, ſed omnino ſtatuit nullum Mantuæ Concilium celebrare, memor quam male ſucceſſiſſet Joann. XXIII. qui Concilium ibi coegiſſet, ubi alter fuerat ipſo potentior. Hæc non ſilentio præterit *Pallavicinus*, licet illum male habeat, ex inſcio homine forte irrepſiſſe nomen concubinæ ſacerdotis; quaſi ſacerdotes concubinas in ſuo comitatu habituri eſſent, quod perſonæ ſacerdotum omnino eſſet indignum. Ita vero *Pallavicinus**: *Contra vero a Mantuano peti milites ipſi obtemperantes, quippe qui juriſdictionem in Eccleſiaſticos ſibi arrogabat Concilio interfuturos; cui oppoſitum a Pontifice, non Eccleſiaſticos modo, ſed vel ipſam ſacerdotis concubinam ex unanimi Doctorum ſententia eximi profano foro. Quod inverecundum dictum, a calamo neſcio cujus imprudentis Leguleji profectum, nulli ex Juris conſultis melioris notæ probatur, niſi forte explicetur, eam concubinam in foro etiam Eccleſiaſtico pro delicto ſuo poſſe puniri, nec a Romanis tribunalibus accipitur, qua neque fori immunitatem omnibus Clericorum famulis generatim concedunt, ſatis per ſe quiſque intelligit, quanta veriſimilitudine id voci hujuſmodi Pontificis affingatur, qui ut exemplar prudentiæ vivit in memoria poſterorum.* *Quo*

* Vid. l. c. p. 118.

Quo pacto autem poterat Mantuanus eam ſibi arripere juriſdictionem in Concilio Eccleſiaſtico, ſi eam in ſua ditionis Clericos ſibi neutiquam adſcribebat? Non curo diſſidium circa concubinam, quæ demum perſona hoc nomine intelligatur, meretrix ne, an lotrix, an famula; id ſaltem urgeo, Ducem Mantuanum jus, quod habebat territoriale, recte ſibi reſervaſſe, quod neutiquam Principi in ſua ditione abjudicari poteſt. Quis demum ille ſit Princeps, dominuſque regionis, vel unius ſaltem lapidis, ſuam ſibi omnino in hoſpites, ſi quid in ſua ditione moliantur, vindicare ſolet ſummam poteſtatem. Quin & ipſi Legati, ſummo alias aucti, jure & privilegio, certo reſpectu, ſi extra orbitam prolabantur, ſuſcipiantque motus in Republica, juriſdictioni aliorum Principum ſunt obnoxii, quod documenta ſat multa demonſtrant. Ne igitur hoc Concilium in ſuam, qua pollebat, auctoritatem fieret iniquum, ſummo cum jure proſpexit Dux Mantuanus. Alienam igitur Pontifex ſibi attrahere voluit poteſtatem, & ſummum jus in alieno tractu exercere anniſus eſt, eo ſaltem nomine, quia eſſet Concilium virorum ordini ſacro addictorum. Aſt tam credulus, obediens, & ſimplex non fuit laudatus Dux, ut ſuo juri cederet, & ſuam poteſtatem in Pontificem transferret.

Nec titivilitii eſt *tertia*, quæ intercapedinem conſtituit, ratio, eaque politica, quam ita deſcribit *Sarpius**: *Fridericus Mantua Princeps nihil ultra cogitans, quam ut Pontifici gratificaretur, civitatem ei illam conceſſerat ad Concilium inibi celebrandum; ſed bello inter Caſarem & Gallia Regem exardeſcente, ac reluctante Germania, cujus gratia in primis erat inſtitutum, juxta hominum pervulgatam opinionem, nullum ea in urbe conventum expectabat.* Conceſſerat itaque hanc urbem Dux, ut Concilium celebraretur, ſed intellexerat rerum gnarus omnium, hoc Concilium nunquam eſſe futurum. Cum autem illud urgeret Pontifex, metuebat, juſtis motus rationibus, ne in tam difficili rerum, & turbulento ſtatu ſuam ditionem bellis & clandeſtinis, & pu-

* Vid. l. c. p. 134.

publicis exponeret. Facile enim, quod uſu ſæpe evenit, accidere poterat, ut exortis in Concilio motibus, hæc ipſa urbs fieret belli funeſtiſſimi ſedes. Quo igitur hæc damna, non ſine cauſa metuenda a ſuis propulſaret terris, & principiis obſtaret, quia deinceps ſero medicina paratur, ſatis prudenter egit, quod de ſecuritate ſibi proſpiciendum duxit. Quas ſi quis recta via ſecum reputaverit, offendet, cauſſas Ducis Mantuani non e trivio eſſe petitas; deprehendet denique, quæ demum vera ſit cauſa, & qui anguis hic latuerit ſub herba. Proteſtantes hujus remoræ neutiquam eſſe auctores, ſed ipſum Pontificem, alienæ poteſtatis cupidum, tam pervium eſt, ut illud nemini manibus gypſatiſſimis perſuadere neceſſe ſit. Evanuit itaque hujus Concilii ſpes, & ipſum Concilium a *Paullo Tertio*, quod tradunt *Sarpius* *, *Pallavicinus* **, *Sleidanus* ***, & *Seckendorfius* **** eſt procraſtinatum, & ſuſpenſum uſque ad Calendas Novembris, ita tamen, ut nullus novi Concilii deſignaretur locus, rejecta ceteroquin omni in Ducem Mantuanum culpa. Anceps hæſit bonus *Paullus* Pontifex, quem in locum novum, quod meditabatur, transferret Concilium, id tamen a ſe impetrare non potuit, ut extra Italiæ fines celebraretur. Quod ſi nunc quis cauſam hujus Concilii prorogati in Proteſtantes transferret, idem ageret, quod in fabula egiſſe fertur vulpes, quæ inſontem de aqua turbata accuſavit agnum.

ANIMADVERSIO.

Epiſtola Contareni ad Polum, quam paulo ante dixi, bis in tua Commentatione recitatam fuiſſe, tertio hic erat afferenda, quippe quæ haud parum conduxiſſet imminuendæ auctoritati Sarpianæ narrationis, qua unice fretus cauſas prorogandæ Mantua-

* Vid. l. c. p. 135. ** Vid. l. c. p. 119.
*** Vid. Commentar. cit. Lib. XII. p. 329.
**** Vid. l. c. Lib. III. Sect. XVI. ſ. LVIII. p. 161.

tuani Concilii convocationis expoſuiſti. Ex ea enim Epiſtola liquet eam prorogationem contigiſſe ob cauſam, quam memoraſti primo loco: alteram cauſam attulit Sarpius, ſed Pallavicino contradicente, a quo Curayerus minime diſſenſit; hicque tertiam cauſam hiſce Onuphrii Panvinii verbis declarat, *Sed mox Ducis, qui Imperatoris vires timebat, rogatu locum mutavit.* Verba iſta remorati Concilii culpam a Pontifice amoliuntur, at multo adhuc longius eandem amandat Contareni Epiſtola illa, & Poli etiam alia ad eundem Contarenum, qua e Belgio ita ſcribit: *Jubet* (Pontifex) *ut quod commodo meo, & cauſæ facere poſſim, reditum maturem, ut in ſacro Concilio Mantuæ celebrando præſto eſſe poſſim, quo, ut ex ratione dierum colligo, multo ante Sanctitatem Suam puto perventuram, quam ei hæ literæ reddi poſſent.*

XXIX. Interea dum hæc geſta ſunt, novam, teſte *Pallavicino* * Pontifex ſuſcepit ſacrorum emendationem, & inito cum Cæſare & Venetis fœdere, de novo Concilio *Vicentiæ*, in regione Venetorum celebrando ad diem VIII. Octobris cogitavit, quod hieme præſente iterum prorogatum, & ad Calendas uſque Majas eſt translatum. Et ne ſui officii partibus deeſſet *Paullus Tertius*, ſuos undique emiſit Legatos, & pacis nuntios, & futuri Concilii oratores, ut Reges & Principes emollirent, & ad Concilium celebrandum præpararent. Aſt ſaxo durior videbatur *Henricus VIII.* Angliæ Rex, qui contra Concilium & *Mantuanum* & *Vicentinum* litteras evulgavit, in quibus Pontifici omne denegavit obſequium, quod male habet *Pallavicinus* **. Invitavit quidem Pontifex ex omnibus in Germa-

* Vid. Lib. IV. Cap. V. p. 121.
** Vid. Lib. IV. Cap. VII. p. 126.

mania ditionibus, Legatos, ut Concilium ſua præſentia colluſtrarent; ſed nova injecta eſt remora. Veneti enim rerum ſuarum ſtudioſi, ne ſibi moleſtias & ſuſpicionem attraherent apud Imperatorem Turcarum, quocum fœdus inierant, teſtibus *Sarpio* *, & *Pallavicino*, ** hanc urbem & rempublicam periculo exponere noluerunt. Spectaculo propemodum ſimile eſt hoc Concilium *Vicentiæ* indictum. Montes parturire viſi ſunt, ſi apparatus, & varias legationes hinc & inde inſtitutas contempleris; ſed ridiculum enatum eſt Concilium. Tribus enim vicibus eſt mutatum, & tandem ſpes omnis exſpiravit. Concilium die octava Octobris anni MDXXXVIII. indictum ad Calendas uſque Majas tranſmittitur. Eſto, itineris incommoda eſſe ponderanda, & propterea juſtam habuiſſe *Paullum Tertium* prorogationis cauſam, quod *Tibi* concedo; non tamen labe caret Pontifex, quod initium hujus Concilii ſimpliciter ad Calendas Majas repoſuit, ſibique in ſcrinio pectoris ipſum inchoandi Concilii diem reſervavit. Novum illudque egregium Concilium, quouſque demum libuerit, differendi medium. Hæc non comminiſcor, ſed bona fide ex *Raynaldo* *** recito, qui Pontificis voluntatem publica epiſtola expreſſam ita refert: *Cupiens autem ante omnia dubitationis occaſionem aut difficultatis, quæ circa inchoationem, aut apertionem dicti Concilii, aut alias circa ipſum Concilium, modo aliquo oriri poſſet, tollere, & amputare, de eorundem fratrum conſilio & aſſenſu ſtatuimus, & ordinamus, non ſolum dictum Concilium, etiam poſtquam dicta dies Kalendarum Maii venerit, inchoandum, aut aperiendum non eſſe, verum etiam generaliter diem ipſius Concilii inchoandi in aliam diem, per nos, de dictorum fratrum conſilio declarandam, differendum fore, prout differimus. Declarantes, quod ante declarationem hujuſmodi per nos, ut præfertur, faciendam, etiamſi eam poſt diem dictam Kal. Maii fieri contigerit, ipſum Concilium nullo modo cæptum, nec apertum ſit,* *nec*

* Vid. Lib. I. p. 164.
** Vid. Lib. IV. Cap. IX. p. 132.
*** Vid. l. c. ad. ann. 1538 n. 34.

Digitized by Google

nec eſſe cenſeatur, nec per adventum dicta diei Kal. Maij incipiat, aut aperiatur, aut incipi, ſeu aperiri valeret: immo dies ipſa inchoandi, aut aperiendi Concilii ante declarationem prædictam nullo modo cadat, aut veniat, nec venire, aut veniſſe quoquo modo dici poſſit, aut debeat, neque ab omnibus, quavis auctoritate fungentibus, ſublata eis quavis alia judicandi, ac interpretandi facultate, & auctoritate, judicari & interpretari debere decernimus, non obſtantibus indictionis, & prorogationum dicti Concilii literis, in quibusvis conſtitutionibus Apoſtolicis, cæteriſque contrariis quibuſcunque. Nulli ergo &c. Datum Placentiæ anno incarnationis dominicæ MDXXXVIII. VII. Kal. Maii Pontificatus noſtri anno IV.

ANIMADVERSIO.

De novo Concilio Vicentiæ indicto bina ſunt Pallavicini Hiſtoriæ loca, ad quæ Lectores remittis, nimirum Lib. IV. Cap. V. & Cap. VII. ac ſilentio præteris ejuſdem lib. Cap. VI. etſi in poſtremo iſto ea legantur, quæ ad concertationem noſtram faciunt, cui bina illa priora nihil prorſus conducunt. Omiſſionem eam tuam ipſe ſupplebo. Accipe ergo quæ Cap. illo ſexto Pallavicinus ediſſerit. *La ſeconda imputazione data a Paolo dal Soave in queſto fatto è intorno al Concilio. Per intendimento della quale ſi dee ſapere che havendo il Papa ricercati que' Prencipi di mandarvi preſentemente i Prelati ch'erano in lor comitiva, e poi toſto gli altri de' Regni loro: amendue chieſero dilazione, allegando che nè conveniva che i primi imprendeſſero ſoli un'opera così ardua, nè i ſecondi erano in termine proſſimo di venire, onde nuovamente il Pontefice prorogò il Concilio in Genova, fin alla Paſqua futura*

tura con eſprimere ch'il faceva in grazia sì di Ceſa-re, e del Fratello, come del Re Criſtianiſſimo. Accipe modo verborum hujuſmodi, quam Sarpius tradit, interpretationem: *Reſtò tanto facilmente ſodisfatto il Papa della riſpoſta, che laſciò dubbio, ſe più deſideraſſe l' affermativa, che la negativa.* Aculeum iſtum manifeſtæ improbitatis inſimulat Pallavicinus, quin Sarpio ſuo Curayerus opituletur, quippe qui allatis Pallavicini verbis, videlicet, *E ſe il Pontefice non fu duro alla concorde lor petizione ſopra l'indugio del convocarlo, non ſapeva il Soave &c.* iſta tantum ſubjungit: *C'eſt a dire qu' au fond il convient du fait, mais qu' il croit, qu' il y a trop de malignité dans la reflexion de Fra Paolo, & dans la conſequence qu' il en tire, puiſque ſi le Pape cedà ſi aiſement, c' eſt parce qu' il lui étoit impoſſible de ne le pas faire.* At operæ pretium eſt ea etiam verba recitare, quibus Pallavicinus Caput illud VI. quod intactum, ut dixi, reliquiſti, concludit. Poſt allatas in medium quinque rationes, unde conſtabat, neceſſariam prorſus eſſe Concilii dilationem, hæc tandem habet Pallavicinus: *Sembrano queſte ragioni forſe di picciol conto? Ma dimentichiamole tutte. Non era molto che le tre principali Corone s' accordaſſero in tal domanda? Chi più di Carlo haveva deſiderato il Concilio &c. Da che Egli dunque ne richiedea la dilazione, ſi rendeva indubitabile ò l'impoſſibilità ò la ſconvenevolezza di ragunarlo in quel tempo. E videſi, che i Tedeſchi sì avidi*

avidi per addietro d'un preſto Concilio, in quell' occorrenza non bebber pure una lingua, che ſi lagnaſſe della prorogazione. Earum omnium rationum prorſus ignarum te præbens, novam ipſe de tuo profers, hancque juſtam fuiſſe, mihi (qui tamen nullum de ea verbum feceram) concedis. Verum enimvero non ego tibi concedam, juſtam eſſe labem, quam ibidem Paullo III. inuſſiſti, quod in ſcrinio pectoris ſui diem inchoandi Concilii reſervaverit, aiſque, *Novum, illudque egregium, Concilium, quouſque demum libuerit, differendi medium*. Medium iſtud quo pacto feſtinandæ Concilii convocationi magis inſervire poſſet, quam dies eidem certo conſtitutus, Pallavicinus Cap. IX. ejuſdem libri tibi explicabit; ipſe vero addam, tam Sarpium, quam Curayerum multum abfuiſſe, ut labem illam Paulo Pontifici improperarent. Sarpius ſiquidem eam Concilii ſuſpenſionem *a beneplacito del Papa, e della Sede Apoſtolica* ne verbulo quidem exagitat, ejuſque Interpres Curayerus Literas Pontificias ex Raynaldo a te recitatas indicaſſe contentus, ab omni & ipſe contumelia abſtinet.

XXX. Satis aſtute verſatus eſt *Paullus* Pontifex in hoc negotio. Et hoc modo in ipſius poteſtate fuit ſitum, res ſerias procraſtinare, & Concilium non ſolum ad Calendas Majas, ſed &, ſi libuiſſet, Græcas transferre. Commoda ſeſe obtulit occaſio, Concilium a Calendis Majis uſque ad Feſtum Paſchatis protrahendi. Nimirum Pontifex, qui alias ex ſua dictatoria auctoritate egit, jam mitiora ſpiravit conſilia, & cum Imperatore, & *Franciſco* Galliarum Rege de tempore Concilii inchoandi delibera-

Digitized by Google

vit. Recitemus *Raynaldi* * verba: *Viſum eſt*, inquit, *Pontifici, conſulendos eſſe Cæſarem, & Franciſcum Regem Francorum de celebrando Concilio, ut mutua animorum conſenſione ad præſules ad illud e ſuis regnis mittendos conſpirarent. Eos vero prorogandum cenſuiſſe Concilium ob Turcici belli apparatum narrat Jacobus Sadoletus Cardinalis in litteris ad Joannem Cochlæum datis, nullam vero retardandi illius datam a Pontifice occaſionem ſcribit.* Promulgarunt itaque novum aliquod de celebrando & inchoando, Feſto Paſchatis, Pontificis Legati decretum Genuæ XXVIII. Jun. MDXXXVIII. quod videre eſt apud *Raynaldum* **. Leguntur quoque ipſius Pontificis mandata hunc in finem edita. *Tertia* nunc vice Concilium dilatum ad ann. MDXXXIX. tantos in Germania excitavit motus, & clancularias ſuſurrationes, ut Pater purpuratus *Sadoletus* neceſſe habuerit, omnem *Georgio* Duci Saxoniæ adimere ſuſpicionem retardati Concilii, & hæc ad glorioſæ memoriæ Principem tranſcribere, quæ ex *Raynaldo* *** refero: *Extortam porro temporum calamitatibus ac neceſſitate eam prorogationem ſcripſit Jacobus Cardinalis Sadoletus ad Georgium Ducem Saxoniæ his verbis: Cum tui deſiderii eventum jam bona ex parte videamur nacti, duobus* Principibus *amicitia junctis, bello tetro, atque exitioſo per inducias dilato, aut (quod ego malim) penitus ſublato, ſpe pacis injecta, quam avidiſſime cuncti, & ardentiſſime expectamus, reliqua eſt cura, & cogitatio conventus publici, qui in urbe Vicentia, loco opportuno, & libero, omnibus, qui Chriſtiana religione cenſentur, eſt indictus: poſt aliquas temporum prorogationes, quas neceſſitate fuiſſe expreſſas, qui ſine cupiditate judicant, poſſunt facile cognoſcere. Eo in conventu ſi concurſus fuerit is, qui ad rem tantam requiritur, non diffido fore, quin non ad injuſtam cujuſque potentiam, ſed ad bonum commune conſilia conferantur. Præſertim ſi Tu, & qui virtutum ac religionis tuæ imitatores ſunt,* Con*cilio intereſſe ſtuduerint. Et paulo poſt: Non igitur quæro,*

quo

* Vid. l. c. n. 35.
** Vid. l. c. n. 35.
*** Vid. l. c. n. 36.

quo pacto in Concilio me geram, ſed quemadmodum erga adverſarios Lutheranos mihi agendum ſit, qui primum dubito interfuturi ſint Concilio, nec ne. Quanquam ſi pax vobis divino beneficio donata fuerit, Imperatore Carolo ſoluto a bellicis curis, facile (ut arbitror) cogi poterunt, ut interſint. Miſera profecto & exilis Concilii dilati excuſatio. Quaſi vero Lutherani fuerint in mora, quominus agitatum fuerit Concilium *Vicentiæ* indictum. Monſtro hoc ſimile eſt. Lutherani non reformidarunt Concilium, ſed ipſe Pontifex illud in diem, uti expoſui, rejecit. Quid quæſo opus erat coactione de qua ſcribit *Sadoletus?* Lutherani promti paratique erant, ut in arenam cum Romanenſibus deſcenderent, & periculum facerent. Impudicæ erit frontis homo, qui culpam retardati Concilii in Lutheranos tranſtulerit. In aprico enim eſt, ex ipſis Eccleſiæ Romanæ ſcriptoribus *Paullum Tertium* hujus impedimenti fuiſſe reum.

ANIMADVERSIO.

Exorſus es articulum iſtum intentata, ſeu denuo inculcata adverſus Paulum Pontificem procraſtinati Concilii accuſatione, quam tamen refellunt vel ipſi Scriptores, a te in teſtes adhibiti, nimirum Raynaldus, & Sadoletus; nam uterque fatetur, temporum calamitatibus extortam fuiſſe ejus Conventus prorogationem, adeo iſti diſtant, ut eandem Paulo III. vitio vertant. Incredibili igitur confidentia, poſt recitata eorundem Scriptorum teſtimonia, ipſum articulum ita concludis: *In aprico enim eſt, ex ipſis Eccleſiæ Romanæ Scriptoribus Paullum III. hujus impedimenti fuiſſe reum.* Apricum illud tuum memorat mihi Apricæ ſtationem, ex qua exordium capit clivus abruptus & præceps, unde ante

tres menſes ex Valle Camunica in Vallem-Telinam deſcendi. Æque enim in abruptum barathrum me defert tortuoſa concertationis tuæ ratio, dum iis teſtimoniis, quæ ſententiam tuam palam evertunt, ita uteris, ac ſi eandem palam comprobarent; quare contingit, ut filo identidem deſtitui me ſentiam, quo *cæca regam veſtigia*. Præter Sadoleti literas, quarum partem ex Raynaldo recitas, alias ille dedit pariter ad Georgium Saxoniæ Ducem, curam, conſilium, & ſapientiam Pontificis in obeundo ſuo munere his verbis commendantes: ***Cum habeamus Summum Pontificem nil aliud cogitantem dies, & noctes, quam quo pacto iſta, quæ diſſidiis & alienationibus animorum diſtracta ſunt, in unum quaſi corpus coaleſcant, eundemque conſilio, & ſapientia ſingulari, hoc tanto munere Dei immortalis, ad commune bonum Chriſtiani nominis omnibus uti nobis licebit.*** At male te habet quod Sadoletus in literis, quas affert Raynaldus, ſcripſerit, ſoluto Imperatore a bellicis curis facile cogi poſſe Lutheranos, ut Concilio interſint. ***Miſera profecto, & exilis***, ais tu, ***Concilii dilati excuſatio. Quaſi vero Lutherani fuerint in mora, quominus agitatum fuerit Concilium Vicentiæ indictum. Monſtro hoc ſimile eſt. Lutherani non reformidarunt Concilium, ſed ipſe Pontifex illud in diem, uti expoſui, rejecit.*** An prompti, paratique forent Lutherani, ut Concilio Vicentiæ indicto ſe ſiſterent, an vero cogendi, Sadoleto omnium certiſſime utique innotuit, nec quiſquam eo ardentius Conventum

tum illum exoptavit, aut alius uſpiam Præſul Catholicus manſuetius, quam ipſe, cum Lutheranis agere in more habuit. Itaque coactionem, de qua idem ſcribit, æque dolenter ac vere teſtatum eundem fuiſſe credendum eſt. At crediſſes ſaltem, Kieslingi, Henrici Angliæ Regis adverſus Concilium, pariterque Lutheri, Smalcaldicique Fœderis conteſtatis denunciationibus, quas ſuperius non memoraſti tantum, ſed ſuffragio tuo confirmaſti.

XXXI. Sic itaque denuo *Paullus Tertius* pacis hortator vana, & inani Concilii ſpe lactavit Germaniam. Nec ulla animum meum ſubit admiratio, Concilium *Vicentia* indictum, hunc habuiſſe eventum, quia eadem propemodum, quæ in *Mantuano* fuerant, in hoc quoque ſe ſe obtulerunt impedimenta. Animus ſtatim præſagiebat Proteſtantibus, aliquid monſtri alere Pontificem, dum manibus pedibuſque impediret, quominus Concilium intra Germaniam celebraretur, quod ipſis tamen ab Imperatore erat promiſſum, quod *Carolus* Quintus plus una vice ſerio intenderat. Non adeo niger eſt *Jacobus Auguſtus Thuanus* * ut ipſius teſtimonium, de querelis moribundi Imperatoris *Caroli V.* in *Paullum Tertium* effuſis, ſubleſtæ eſſe fidei, ſtatuam. Refert autem *Thuanus* inter varia Imperatoris monita filio regio, eique hereditario, data, hæc *Multa de Paullo Tertio queſtus, cujus bonam fidem in Concilii celebratione procuranda requirebat*. Veneti juſtis ex cauſis hoc Concilium poterant ſuis e terminis eliminare, ne Ottomannum Imperatorem Turcarum deducerent in ſuſpicionem, pace jam inita, ſe nova moliri conſilia. Certe tam inſignem Chriſtianorum, & quidem a Regibus & Imperii Germanici Optimatibus emiſſorum multitudinem ſuo imperio minacem æſtimare poterat Ottomannus, ita quidem, ut Venetis denuo bellum inferret. Quicquid igitur hujus

 rei

* Vid. Hiſtor. lib. XXI. p. 403.

rei ſit, id omni caret dubio, Pontificem male defunctum eſſe ſua ſparta, quod talia ſaltem elegerit Conciliorum habendorum loca, quæ nimis remota & dubia fuerunt. Atque hoc argumento omnino inducti ſunt Proteſtantes, rem Pontificem non ſerio agere, ſed moras tantum nectere. Quid enim, quæſo, Germaniæ Principibus negotii Mantuæ? Quid Vicentiæ? Illa remota loca, cur declinarent Germaniæ Proceres, cauſas habuerunt ſatis æquas & firmas. Locus Concilii liberi non extra, ſed intra Germaniæ terminos ab ipſo Imperatore erat deſignatus, & quidem, more Majorum, finitimus, ut eo facilius confluere poſſent totius Imperii, & Germaniæ Proceres, & oratores. Et ſi vel maxime hoc forum admittere voluiſſent Proteſtantes, culpa tamen prorogationis in ſolum redundat Pontificem, qui magis circumſpecte agere, neque ejuſmodi Concilii liberi urbes ſeligere debebat, quæ aliquod impedimentum conventui indicto facile ponere poterant. Nemo itaque *Henrici VIII.* Angliæ Regis judicium merito ac jure inſulſum dixerit, quo, teſte *Sleidano*, * in ſcripto, Concilio Vicentiæ indicto cum ſale oppoſito, in hæc prorupit verba: *Quod per Mantuæ Principem ſe ſe purget Paullus III. eſſe ridiculum. Etenim cum tantam poteſtatem ſibi arroget, cur non illum cogat? Si non poſſit, cur ad locum incertum, & quem in ſua poteſtate non habuit, homines venire jubeat? Nunc, etſi Vicentiam delegerit ad eam rem, non dubium tamen eſſe, quin Veneti, tanta prudentia viri, non magis, quam Mantuanus, urbem ſuam tanta hominum multitudine velint abſque militum præſidio compleri, & futurum, ut eadem ſit ibi, quæ Mantuæ, ſolitudo. Ludibrium igitur eſſe, quicquid agit, neque tam effrenem licentiam ei diutius concedendam. Legitimis quidem Conciliis nihil eſſe melius, nihil ſalutare magis, cum autem ad privatum emolumentum atque commodum, ad confirmationem aliquorum potentiæ referuntur, incredibilem illa reipublicæ calamitatem adferre.*

ANI-

* Vid. Lib. XII.. p. 344. conf. Seckendorff. l. Commentar. Lib. III. Sect. XXXIII. §. CXXX. n. 21. p. 610. qui has rationes uberius exponit.

Digitized by Google

ANIMADVERSIO.

Bonam Pauli Pontificis fidem in Concilii celebratione procuranda pergis ergo, Kieslingi, in dubium vocare, audacterque pronuncias, eundem male defunctum eſſe ſua ſparta, indeque ductos juſte fuiſſe Proteſtantes ad credendum, rem ab ipſo non ſerio agi, ſed moras tantum necti. Dum hæc loqueris, haud ullus erit, qui non adducatur ad credendum, multum te abeſſe a probandis Concilii Tridentina in Urbe celebrandi recuſationibus, quas ex *Evangelicorum* Scriptis lato calamo recenſet, ac recitat Seckendorfius l. III. Sect. 33. §. CXXX. Earum enim potiſſima, & princeps omnino cauſa eſt, *Quia Pontifici jus non ſit Concilium convocandi, ſed id ad Imperatores pertineat*. Itaque potius quam cauſari Paulum III. *qui*, ut ais, *magis circumſpecte agere, neque ejuſmodi Concilii liberi urbes ſeligere debebat, quæ aliquod impedimentum Conventui indicto facile ponere poterant;* crimini dandum ei Pontifici erat, quod ſpartam non ſuam adornare ſuſciperet, quod ſerio ſe immiſceret in negotio, quod ad alienum officium pertineret. Huic viæ inſiſtens, Melanchthonis deinde ſententiam de judicio in controverſiis religionis conſtituendo ſi adoptaſſes, nihil mirarer: *Facile eſt* (ait iſte in Enarratione in Ev. Matth. VII.) *reſpondere ad uſitatum argumentum adverſariorum: Diſcedens ab ordinariis in Eccleſia poteſtatibus peccat: Lutherani, quos illi vocant, diſcedunt ab ordinaria poteſtate Eccleſiaſtica:*

Ergo &c. Reſpondeo primum ad Majorem. Diſcedens ab ordinaria poteſtate Eccleſiaſtica, ſcilicet ſine mandato Dei. Deinde ad Minorem, Lutherani diſcedunt, ſed faciunt hoc mandato Chriſti coacti, quo jubentur ſibi cavere a pſeudoprophetis. Sed hic diligenter videndum eſt, ne prætextu bujus mandati concedatur δημοκρατία *in Eccleſia, quo ſtatu nihil nocentius excogitari poteſt.* Nulla, inquam, admiratio me ſubiret, ſi cum Melanchthone ita ratiocinareris. At accipe quæ ipſe repoſiturus forem. Id, quod *diligenter videndum* affirmat Melanchthon, illud eſt quod nullo pacto reapſe perſpici poſſe affirmamus Catholici, ſiquidem ab ordinaria poteſtate Eccleſiaſtica diſceſſeris. Quæ enim ratio cavendæ poſt eum diſceſſum temeritatis in judicando? Subdit idem Melanchthon: *Debet igitur fieri communicatio de doctrina cum aliis piis, & inquiſitio veritatis, qua inventa, ille credere debet, qui audit magis conſentanea Scripturæ ab alio offerri, juxta illud Pauli: Si fuerit revelatum ſedenti, taceat prior. Illa vero concertatio, qua ſuam quiſque ſententiam ex invidia, aut ambitione defendit pertinaciter, non fit propter inquiſitionem veritatis. Ergo non eſt propria piorum.* Conficiamus nunc, Kieslingi, ex Melanchthonis ſententiis iſtis nos quoque Syllogiſmum in hunc modum: Concertatio qua ſuam quiſque &c. Atqui, ex invidia, ambitione, & pertinacia atrociter a ſe invicem diſſenſerunt novarum Sectarum magiſtri, ut ex eorundem Epiſtolis, quas ipſo-

ipſorum tabularia ſubminiſtrant, demonſtravi in literis ante tres menſes a me datis ad Præſulem Cœnobii Deſertinenſis: Ergo, non fuit propria piorum. Crede mihi, Kieslingi, nugæ ſunt, & tricæ quæcumque a vobis proferuntur adverſus bonam fidem Pauli III. in cogendo Concilio, in hujus loco, & tempore definiendis; quandoquidem id unum vobis propoſitum erat, quocumque loco, quocumque tempore Conventus ille haberetur, Eccleſiæ in eo convocatæ authoritatem deſpicere, ex mandato Chriſti, quemvis jubentis ſibi cavere a pſeudoprophetis.

XXXII. Oratio nunc ad Concilium *Tridentinum* * anno MDXLII. indictum eſſet transferenda, ſed quia TIBI VIR EMINENTISSIME, placuit, hoc argumentum maximi momenti & ponderis in vita *Paulli Tertii* præterire ſicco pede, & alii forte tempori reſervare, quia TIBI conſtitutum eſt, geſta *Paulli Tertii* primo ſaltem ejus Pontificatus quinquennio tradere, vela quoque retrahenda eſſe ſtatuo. Paucis tamen adhuc meam ſententiam de animo Pontificis erga Proteſtantes exponam, demonſtraboque, hunc Pontificem rebus Lutheranorum parum fuiſſe amicum, adeoque ipſius pacis & unionis reſtituendæ conſilia fuiſſe violenta, & ſummo Chriſti Vicario prorſus indigna. Obſtupeſcit animus, conſideraturus ea, quæ in Conventu Hagenovienſi ad annum MDXL. acta ſunt. Legati enim Pontificis *Paulli Tertii*, *Farneſius*, & *Cervinus*, depoſita omni verecundia, excuſſaque omni religionis pietate, palam hæc ſunt profeſſi coram Imperatore, uti tradit ex *Raynaldo*, *Pallavicino*, *& Sleidano*, *Seckendorffius* **. *Si autem Majeſtates ſuæ abſque mala concordia religionis nihil contra Turcam obtinere poſſent, videndum eſt, quod ſit majus detri-*

* Vid. l. Raynald ad an. 1542. n. 12.

** Vid. lib. III. Sect. XXI. ſ. LXXIX. Addit. 11. &. p. 275.

trimentum, & quid cedat in majorem Dei offenſionem: an ipſius Dei veri cultum, ac religionem deſtrui; (quod fieret, quando Germania in malo per Concordiam conveniret) an ipſius Germaniæ auxilio contra Turcam deſtitui? Non enim facile diſcerni poteſt (ut Chriſtiane loquamur) qui ſint inimiciores Chriſto, Proteſtantes, an Turcæ? quia hi captivant, & occidunt corpus; illi captivas ducunt animas, & in perditionem trahunt: non cogunt hi religionem mutare, illi ſub ſpecie boni corrumpunt religionem ac deſtruunt. Ecquis, Bone Deus! cum veritate adſeret, Proteſtantes eſſe hoſtes Chriſti magis ejuratos, quam Mahumedanos? Doctrinæ capita, quæ tunc temporis urgebantur, & agitabantur, non e Corano ſunt petita, ſed ex puriori Scripturæ ſacræ fonte hauſta. Forma doctrinæ, quam profitemur, non Lutheri eſt inventum, ſed illam divinis Jeſu Legatis, Apoſtolis, & ipſi Chriſto doctori noſtro falli neſcio, ferimus acceptam. Nec ulla nos inter, & Romanenſes eſſet diſſenſio, ſi Romana Eccleſia huic doctrinæ Apoſtolicæ conſtanter fuiſſet addicta; ſed quantum mutata ſit ab illa, ex totius corporis compage demonſtrarunt *Nicol. Hunnius* *, & *Jo. Guntherus* **, viri de Eccleſia noſtra hoc etiam nomine bene meriti. Quæ criminatio in Lutheranos temere effuſa, non ſolum religionem in diſcrimen & ſuſpicionem deduxit, ſed & odium Romanenſium erga nos plus quam Vatinianum luculenter demonſtravit. Malæ cauſæ eſt teſtimonium in examine doctrinæ aliquo modo ſuſpectæ, primordia a calumniis & cavillationibus capere. Si *Paullus Tertius* judex & arbiter eſſe voluit, liber omnino eſſe debebat a partium ſtudio, nec unquam permittere, ut religio nondum in Concilio univerſali examinata, convitiis proſcindatur, quin & ſententia nondum lata damnetur. Verum hic eſt tritum ſermone proverbium: Calumniare audacter, ſemper aliquid hæret. Exteri, ad quos ſero delata

* Vid. Apoſtaſia Rom. Eccleſ. 1638.

** Vid. ej. ſolid demonſtrat. quod Eccleſia Lutherana ſit Apoſtolica, Romana vero Apoſtatica. Lipſ. 1708.

Digitized by Google

lata ſunt doctrinæ a Luthero expurgatæ capita, vago perculſi rumore, & nimium Pontificum innixi auctoritate, Lutheranos Mahumedanis pejores æſtimarunt, & quid diſtent æra lupinis, non dijudicarunt. Noſtræ doctrinæ ſumma vel rigoroſo ſubmiſſa examini, nunquam Mahumedanæ ſuperſtitionis nedum primitivorum hæreticorum perſonam recipiet. Difficile erit demonſtratu, religionem Lutheranam cum Mahumedana conſpirare ſuperſtitione. Nemo profecto id pacis & concordiæ fuiſſe indicium, ex vero dixerit. Proletaria ſunt hæc ad unionem reſtituendam media, quæ averſatur purpuratus *Richelius* * ſaniora a veritate Religionis Romanæ ſuppeditans principia, paci, & unioni magis amica.

ANIMADVERSIO.

Quandoquidem, etſi Commentationis tuæ vela tibi forent retrahenda, ne extra quinquennium, Opuſculo meo de Geſtis Pauli III. conſtitutum, evagareris, genio tuo indulgens in medium attuliſti Scriptum in Conventu Hagenovienſi a Legatis Pontificiis Cæſari exhibitum, id primum a te quæro, num in eodem (quod Raynaldus integrum recitavit, & Seckendorfius poſt ipſum) obſervaveris a prima ejuſdem linea uſque ad poſtremam, neceſſitatem Concilii quam citius celebrandi ita inculcari, ut ſincerum de ea convocatione Pontificis propoſitum diffiteri nemini fas eſſe poſſit, niſi (ut tua verba huc aptem) *depoſita omni verecundia, excuſſaque omni veritatis religione*. Clauſulam tantum ejus Scripti recitabo quæ hujuſmodi eſt. *R̄ms D. Legatus eſt & hujus ſententiæ, ut Concilium*

* Vid. Traitè, qui contient la methode la plus facile, & la plus aſſeurèe pour convertir ceux, qui ſe ſont ſeparez de l'Egliſe. a Paris MDCLI.

Digitized by Google

lium ante omnia celebretur, convocetur hoc anno, ut in Conventibus Germaniæ nihil de Religione tractetur, ut Fœdus Catholicorum augeatur, & corroboretur, ut eo Fœdere aucto Proteſtantes omnibus modis ad Concilium alliciantur: interim vero concludatur pax cum Rege Gallorum, & colligantur auxilia ex omnibus partibus contra Turcam. Deinde quæro, quare verecundiæ pariter, & veritatis legibus adactus, comparationem non inſtitueris inter damna, quæ Mahumedani captivorum corpori inferunt, & ea, quibus Proteſtantes captivas animas ducunt, & in perditionem trahunt? Hæc ea eſt comparatio, quam urgent Pontificii Legati, non vero inter doctrinæ capita, de quibus ne verbum quidem in eo Scripto. In Articulo ejuſdem Scripti, quem unice recitas, ſi Seckendorfium audiamus, *ſentina quædam calumniarum, & convitiorum deprehenditur*. Ita quidem, ſi ii eſſent Proteſtantes, cujuſmodi idem Seckendorfius ibidem deſcribit, *qui per fidem in Chriſtum unice ſalutem quærunt, & fidei per charitatem exercendæ ſtudent*. Contra vero dicendum, ſi fidei, & charitatis jura omnia ſuo e Catholica Eccleſia diſceſſu peſſumdediſſe comperiantur.

XXXIII. Diſplicent porro acuta, & violenta, quæ hic *Paullus Tertius*, uti ſupra commemoravi, ſuggeſſit Imperatori *Carolo V.* conſilia, rei Lutheranæ omnino exitialia. Sed mala conſilia, quod rerum eventus ſatis confirmavit, conſultori plerumque ſunt peſſima. Idem accidit *Paullo Tertio*. Evenerunt deinceps non ſolum inter nepotes *Aloyſium*, & *Octavium*, ſed & inter ipſum Pontificem & Impe-

pe-

peratorem ſimultates, ut ſibi ab ipſo Imperatore metueret, & teſte *Abrahamo Bzovio* *, præ animi mœrore naturæ debitum redderet. Malum hoc Curiæ Romanæ domeſticum, quod lacrymis appellatur majus, oppido eſt auctum infelici Concilii Tridentini ex ſententia ſucceſſu. Diſtulerat Pontifex, quamdiu fieri poterat, Concilium liberum, modo *Mantuæ*, modo *Vicentiæ* celebrandum ſpe fretus: interim aliquid fit. Quæ Concilii prorogatio non levem in animis exterorum excitavit opinionem, Pontificem reformidare Concilium univerſale, & liberum, quam ſententiam *Franciſcus a Victoria* **, vir non infimi inter Hiſpanos loci, his profeſſus eſt verbis: *Ab eo, inquit, tempore, quo propter novas opiniones doctorum Pontifices cæperunt timere Concilia, Eccleſia manet ſine Conciliis, & manebit cum magna calamitate, & pernicie Eccleſiæ.* Pontifex itaque his clancularii inter ipſos Romanenſes ſermonibus in pudorem datus, de Concilio Tridentino convocando cogitavit. Aſt hoc in Concilio nova ſeſe obtulerunt impedimenta, quæ Proteſtantes, nec illos ſolum, ſed totam Eccleſiæ ſpem exoptati eventus defraudarunt. Præter enim quam quod prævidebat prudens ille ſenex *Paullus Tertius*, Germaniæ Principes hoc Concilium omnino eſſe repudiaturos, tanquam minus liberum, Pontifice ſummam dijudicandi auctoritatem affectante, ſibi etiam in primis a Gallis metuebat. Non ſine ratione ſuſpicabatur Pontifex, Galliam Romanæ Curiæ valde eſſe minacem, futurum proinde eſſe, ut Gallia ad Concilium *Tridentinum* invitata & evocata non ſolum in ſtabiliendis, & confirmandis doctrinis, Romanæ Sedis auctoritatem imminnentibus, ſed & in urgenda deperditæ diſciplinæ Eccleſiaſticæ emendatione admodum tenax exiſteret. *Pallavicinus* *** hæc pericula Romanæ Curiæ a Concilio univerſali imminentia non reticuit, ſed tam ingenue ſcripſit: *Synodum Oecumenicam tentare,*

* Vid. Continuat. Annal. Tom. XX. ad an. 1549. §. V. p. 196.
** Vid. And. Schotti Hiſpan. Biblioth Tom. II. p. 232. Relect. IV. 11. 21.
*** Vid. Hiſtor. Concil. Tridentin. Lib. XVI. Cap. X. §. 9, p. 290.

tare, niſi urgeret extrema neceſſitas, perinde eſt, ac Deum plane tentare, & congregationem cogere, unde periculum immineret, ne in diſſipationem Eccleſiæ perverteretur.

ANIMADVERSIO.

Querimoniis, quas millies ingeminaſti ob dilatum Concilium, probari flagrantiſſime a vobis concupitam fuiſſe ejuſdem convocationem, nec ipſe Judæus Apella crediderit, cui ſcilicet compertum ſit, vos ad illud, ſtatim ac in conſpectum veſtrum ſe dedit, exhorruiſſe, ceu ad donum exitiale Romanæ Sedis. Equidem, ut primo accepiſtis indictum iſtud fuiſſe Tridenti, ea ipſa veſtrûm omnium menti ſententia ſedit, quam ſpectata Trojani equi mole Capys ille pronunciaſſe fertur; quare inter vos quoque extemplo haud defuit Laocoon ardens, qui, magna comitante caterva, ſumma decurrens ab arce exclamaret,

Et procul, o miſeri, quæ tanta inſania, Cives,
Creditis avectos hoſtes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? ſic notus Ulyſſes?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi,
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros.

In veſtros utique muros fabricatam fuiſſe Tridentini Concilii machinam, pronum vobis erat ſuſpicari, ſiquidem ei cogendo Romanus Pontifex ſeſe immiſcuerat, primaſque idem partes gerere debebat in rebus controverſis definiendis, poſtquam Epiſcopi, præhabitis Theologorum conſultationibus, ſuffragia ſua expoſuiſſent. Quid aliud hæc omnia

omnia veſtro judicio, niſi donum, ut dixi, Romanæ Sedis exitiale? Convocatio illa, primæ illæ partes, ea ſuffragia, eæ conſultationes, nil mirum, ſi oculis veſtris horrendi Concilii faciem exhiberent, quandoquidem fixum animo veſtro erat, ad illud rite & recte celebrandum opus prorſus eſſe ea ſingula monſtra longiſſime ſubmoveri.

Pallavicinus, quem pericula a Concilio Univerſali imminentia non reticuiſſe, ſed ingenue faſſum fuiſſe ſcribis, non ad *Romanæ Curiæ* (ut ipſe de tuo parum ingenue addidiſti) ſed ad Eccleſiæ univerſæ pericula reſpexit; namque hæc ejus ſunt verba loco a te citato: *Io mi confido, che la lezione di queſta mia Iſtoria, ov'ella non partoriſſe altro frutto, leverà uno ſcandalo aſſai comune di perſone zelanti, ma non eſperte negli affari civili, e nel corſo del preſente mondo politico: Cioè che i Papi non uſino a noſtra età di raunare Concilii, come ſolevaſi per altri tempi, come preſcrivono i Canoni, e come par che richiederebbe il riſtoro della ſempre labile, e ſdrucciolante diſciplina. Senza dubbio in leggere i ſucceſſi di queſt' ultimo Concilio, eziandio ſopra ciò che non è diſcordia fra me, e 'l Soave, s'accorgeranno che nel Cielo miſtico della Chieſa non ſi può immaginar congiunzione, o più difficile ad accozzare, o accozzata, di più pericoloſa influenza, che un Concilio Ecumenico.*

XXXIV. Nec ſine cauſa hæc metuit Curia Romana. Gallia enim jugi Romani pertæſa, in Concilio Tridentino per ſuos oratores reformationem Eccleſiæ, quod mores, &

Digitized by Google

& diſciplinam urſit, & triginta quatuor poſtulata, quæ recenſent *Sarpius* *, & *Goldaſtus* **, attulit. Gallia exactionum, ac aucupiorum impatiens, publico in conſeſſu declaravit per legatos, niſi ſuis votis & deſideriis locus daretur, & illi abuſus & vitiligines ordinis ſacri eliminarentur, fore, ut medelam ſibi ipſi adferat, vel renitente Pontifice Romano, Gallia. *Pius Quartus*, ut Gallis velificaretur, Curiæ ſuæ reformationem ſimulavit ***, & calicis Euchariſtici communionem, & ſacerdotis conjugium juris poſitivi eſſe, teſte *Sarpio* ****, pronunciavit. Sed Galli conſiliorum Romanorum haud expertes nonnullis in rebus emendationem libera auctoritate ſuſceperunt, quorſum ſpectant linguæ vernaculæ in Sacris publicis uſus, Miſſalis evulgatio, Bibliorum in patrium ſermonem verſio. Quæ omnia Pontifex Romanus tam indigne tulit, ut non ſolum Epiſcopum Pariſienſem per litteras, de tollendis his verſionibus, adhortaretur, ſed & illud Miſſale Romanum Gallice verſum in indice librorum prohibitorum proſcriberet *****. Ex eo tempore Gallia libertatem ſuam magis magiſque vindicavit; adeoque, ut magiſtri Academiæ Pariſienſis ſacramento adſerere cogantur, Concilium Oecumenicum Romano Pontifice eſſe ſuperius, quod *Joannes Launojus* ******, & *Ludov. Ellies Du Pinius* ******* integris libris expoſuerunt. Rebus ita conſtitutis Romani Pontifices Concilia, quantum fieri potuit, reformidarunt, eademque protraxerunt, ne quid Reſpublica Romana detrimenti caperet.

ANIMADVERSIO.

Quoniam tibi placuit ad cauſæ tuæ munimen in ſcenam producere etiam Eccleſiæ Gallicanæ, quas

* Vid. Lib. VII. p. 1124. ſeq.

** Vid. Conſtitution. Imperial. Tom. III. p. 570.

*** Vid. Pallavicin. Hiſtor. Concil. Trident. Lib. XVIII. Cap. XI. §. 11. p. 66.

**** Vid. Lib. V. p. 789. & ſeqq.

***** Vid. Indic. Libr. Prohibitor. Juſſu Alexandri VII. p. 273. & Innocentii XI. juſſu Romæ edit. 1683. p. 200.

****** Vid. Anti-Bellarmin. ſeu defenſio Libertatis Gallicanæ 1720. Devent.

******* Vid. Diſſ. Hiſtoric. de antiqua Eccleſiæ Diſciplina. 1691.

Digitized by Google

quas vocant, libertates, id tibi reponendum puto, futilia eſſe, quæ recitas, præ ea veneratione, qua Fidei dogmata a Concilio Tridentino ſtatuta Galli exceperunt. Lege Pallavicinum l. XXIV. Cap. X. §. 15. *Io dunque non ſaprei dire ciò che riferiſſe intorno a' fatti del Concilio qualche perſona poco diſcreta, e forſe anche poco informata, e poco veridica. Sò ben, che ſe ne diffuſe in tutta la Criſtianità, e ſegnatamente in Francia, un concetto di ſomma venerazione; e primieramente i decreti della dottrina furono quivi adorati come ſacroſanti da tutti i Cattolici: ſecondo, benchè quei della diſciplina s'abbatteſſero in difficoltà, perchè alcuni del Conſilio, e del Parlamento gli colorirono quaſi pregiudiciali a privilegj del Re, e della Chieſa Gallicana, nondimeno i Veſcovi ne' Sinodi provinciali gli hanno imitati ad ogni potere, e con queſta imitazione s'è migliorata fuor di miſura la Chieſa in Francia. E molti anni dopo il Concilio il gran Re Enrico IV. promiſe con giuramento al Pontefice Clemente Ottavo di fare ogn'opera affinchè 'l Concilio foſſe ne' ſuoi Regni interamente ricevuto: al che non ſarebbeſi indotto quel generoſo, ed allora vittorioſo Principe ſe aveſſe riputate quelle Sinodali conſtituzioni per ingiuſte, ò per nocive. Ma vogliamo ſentirne il vero da uno de' principali, e de' più ſaggi miniſtri, che aveſſe mai la Corona di Francia? Veggiamo le lettere ſtampate del Cardinal d'Oſſat. Egli argomentandoſi di perſuadere al Segretario Villeroi, che conveni-*

niva al Re d'oſſervare un tal giuramento, ſcrive, che nel Concilio poco, o nulla il Parlamento avrebbe trovato onde lamentarſi, e che a quel poco, ſe vi foſſe, ſarebbe ſtato agevole il rimediare. E più liberamente ſignificando al Re l'eſcuſazione uſata da ſe col Pontefice Clemente VIII. a nome di S. M. eſprime in due lettere le vere cagioni di queſta malagevolezza oppoſtaſi, cioè, che'l Concilio di Trento in Francia diſpiaceva a' più, ed a' maggiori; ed in primo luogo a tutti gli Eretici, i quali aborrivano ogni maniera di Concilio: oltracciò anche a' Cattolici, ed a' Signori, a' quali era grave, che foſſe loro diſdetto d'avere Beneficii incompatibili, e con que' rei uſi, che dal Concilio ſon vietati. Ciò eſpoſe quel grandiſſimo huomo per nome del Re al Papa.

Ut autem intelligas quænam inſit authoritas Gallicanis illis libertatibus, evolvendum tibi ſuadeo librum de iiſdem conſcriptum a M. C. S. Theologiæ Doctore, & impreſſum Leodii an. MDCLXXXVIIII. Authoris autem inſtitutum in iiſdem ad examen revocandis diſerte aperiri comperies paucis iis lineis, quæ brevem ejus Operis Præfationem concludunt: *Ne quis igitur Eccleſiæ Gallicanæ ſplendore commotus miretur, quod nos ejus Declarationem examinare audeamus. Nam præterquam quod Eccleſia Romana, cujus defendendæ autoritatis ſtudium ad majora viribus tentanda nos impellit, Gallicanæ ſine dubio præſtat, ipſiuſmet Gallicanæ ſenſum, & doctrinam propugnamus.*

XXXV.

XXXV. Novum ad nos exinde promanat veritatis firmamentum, *Paullum Tertium* omnia prius vel etiam armis experiri voluiſſe, quam res ſubmitteretur Concilio. Eam ob cauſam ſuos Legatos ad Concilium *Tridentinum* amandatos tam occultis & ambiguis inſtruxit mandatis, ut res controverſa in Conſeſſu publico prolata ſemper maneret in incerto, & bivio. Audi, quæſo, has agendi rationes in Concilio Tridentino obſervandas Legatis a *Paullo Tertio* demandatas ex *Sarpio** hunc in modum ſcribente: *Jam* Pontifex, *cum Romæ conſeſſus decreta conſpicatus eſſet, rerum tractatarum gravitate conſiderata, cum animo ſuo ſtatuit Concilii negotium penſius habere, quam hactenus habuiſſet. Itaque aucto Cardinalium & Præſulum numero, quibus Romæ inſpectionem & curam rerum Concilii demandaret, de ipſorum ſententia Legatos ſuos de tribus rebus monendos cenſuit: primum, ne in poſterum decretum ullum in conſeſſu promulgarent, priuſquam illud ſibi Romæ communicaſſent: atque utcumque nimia cunctatio in procedendo eſſet vitanda, cavendam certe multo magis feſtinationem, per quam fieri poſſet, ut de rebus non ſatis conſultis aut concoctis aliquid ſtatuatur, & tempus vix ſuppetat ad mandata de eo, quod in Concilio proponendum, deliberandum, concludendumque eſſet, Romæ accipienda. Deinde, ne in capitibus controverſis tempus conſumant, quod ultimo conſeſſu feciſſe videbantur, de iis differentes, de quibus, quod principia ſint indubitata, inter omnes conveniat. Denique, ne unquam quacunque de cauſſa ad diſputationem de auctoritate* Papæ *veniatur.* Si has regulas ex utroque conſideres latere, Proteo, Vertumnoque mutabiliores dixeris hos Concilii *Tridentini* Proceres. *Primo* nihil proponere debuerunt, niſi quod antea ex Sede Romana veluti ex tripode dictum ad ipſos emanaſſet. Diu jamjam in Curia Romana de doctrinis & ritibus, quos improbarat Lutherus, erat deliberatum, proinde Legati non demum ſententiam e longinquo expectare debebant. Lente itaque feſtinandum eſſe duxit *Paullus Tertius*, quia deliberandum eſt diu, quod ſtatuendum ſemel.

L 2

* Vid. Lib. II. p. 270. 271.

ſemel. His rationibus Concilium de religione initum facile per centum annos eſſet protrahendum. *Secundo* monet Pontifex, ne tempus de rebus controverſis conſumant. Sed ſi primordia ſtatim hujus Concilii ſpectes, offendes, multum omnino temporis & operæ eſſe deperditum de Concilii Præſide, ſede, dignitate, & aliis apinis. Ipſas autem ſeſſiones, ſi adſpicias, videbis hujus Concilii Præſides in rebus ad Statum Eccleſiaſticum, & amplificandam Sedis Romanæ auctoritatem, admodum largos, ſed in dijudicandis fidei doctrinis admodum parcos extitiſſe judices; rem ſemper cum anathemate confirmantes. Noluit *tertio* tangi Pontifex controverſiam de auctoritate Papæ, quod argumentum tamen fuit maxime controverſum, & apex concertationis. Nemo non videbit, hanc normam ita eſſe comparatam, ut de felici Concilii, quod demum ſit, & quo demum in loco celebretur, exitu, prorſus ſit deſperandum.

Animadversio.

Cur mandata, quibus Paulus Pont. ſuos ad Tridentinum Concilium Legatos inſtruxit, occulta, & ambigua appellari a te, Kieslingi, mereantur; cur eoſdem ex regulis ab eodem Pontifice ſibi propoſitis Proteo, Vertumnoque mutabiliores dixeris, omnino me latet; mandatis enim illis nihil apertius eſſe, reguliſque illis nihil juſtius, nihil prudentius haud diffitebitur quiſquis Sarpii verba a te recitata perlegerit. Idque adeo verum eſt, ut vel ipſe Sarpius nuda illa recitatione contentus, a conflanda ſeu mandatis, ſeu regulis iiſdem invidia prorſus abſtinuiſſe comperiatur; indeque Pallavicinus eam recitationem unice carpit, quod temporum perturbationem, levem tamen, inducat, quam di-

Digitized by Google

dignam excuſatione Curayerus affirmat, quod Sarpio haud datum fuerit ſuis oculis inſpicere, ait ille, *ni les Actes, ni une grande partie des lettres originales des Legats*. At videris ipſe, Kieslingi, quæ te maneat excuſatio, dum injunctum a Pontifice Legatis fuiſſe ſcribis, *ne in capitibus controverſis tempus conſumant*, eoque monito eoſdem opus habuiſſe cauſaris; nam Sarpii verba ſunt iſta: *La ſeconda* (Pontificis ad Legatos admonitio) *di non conſumare il tempo in materie, che non ſono in controverſia*; indeque in Curayeri verſione ita legitur: *La ſeconde de ne point employer le tems à des matieres qui n'étojent poin en controverſe*. Quid autem? quum vel ipſa jam recitatis ſtatim a te ſubjuncta errorem illum tuum manifeſte redarguant: *Ne* (ais ipſe) *in capitibus &c. quod ultimo conſeſſu feciſſe videbantur, de iis differentes, de quibus, quod principia ſint indubitata, inter omnes conveniat*. Diſpeream, niſi inter æquos quoſvis tui hujus Opuſculi lectores conveniat, natum te eſſe *Vertumnis iniquis*, & te te Proteum referre, de quo Virgilius inquit,

Omnia transformat ſeſe in miracula rerum.

XXXVI. Ultimum denique, quod mihi in hoc *Paullo Tertio* minime arridet, eſt, quod eam ſibi vindicavit poteſtatem, ut delata Auguſtana Confeſſione novam credendi & vivendi formam, teſte *Abrah. Bzovio* *, præſcriberet. Eam auctoritatem Pontifici competere aperte negarunt Proteſtantes, qui normæ in Scriptura ſacra jam jam traditæ preſſo inhæſerunt pede. Quid quis credere debeat, non

 ab

* Vid. Annal. Tom. XX. ad ann. 1549. p. 195.

ab auctoritate humana, ſed a verbo divino dependet. Jeſ. VIII. 20. Galat. VI. 16. Nec ipſi Proteſtantes, & Auguſtanæ Confeſſionis conditores eam affectarunt auctoritatem, ſed ſua confeſſione, quæ poſtulabatur, demonſtrarunt, quibus in Articulis a Romana Eccleſia diſſentirent. Accedit, illos Articulos ex ipſa Scriptura ſacra eſſe petitos, & normam credendi non eſſe primariam, ſed ſecundariam. Quam temere vero egerit *Paullus Tertius*, novam, eamque non ad Chriſti, ſed ſuum palatum credendi regulam adornaturus, prolixius demonſtravit *Abrahamus Calovius* *. Et quam, quæſo, normam credendi præſcribere potuit *Paullus Tertius* aliam, præter eam, quæ nunc in Concilio *Tridentino* extat? Male vero ageretur cum rebus Proteſtantium, ſi hanc regulam credendi coacti recipere deberent, quippe Scripturæ ſacræ in multis doctrinæ capitibus adverſam, nec non novam. Omnis, quæ demum conficiatur, credendi, agendique forma, primo ſuo exemplari, Scripturæ, inquam, ſacræ debet eſſe omni ex parte conformis. Invictum, indubitatumque eſt divi Paulli judicium: *verum etiamſi nos aut angelus de cœlo vos diverſum doceat ab eo, quod vos docuimus, eſto deteſtabilis.* Gal. I. 8. Si nunc norma credendi in Concilio Tridentino tradita ad hanc trutinam revocatur, videbis, eam plurimis in doctrinæ, & inſtitutorum capitibus adeo eſſe deformem, ut prius tenebras cum luce, quam hanc regulam cum Scripturæ ſacræ norma conciliaveris.

ANIMADVERSIO.

Miſeret me tui, Kieslingi, dum traditam in Concilio Tridentino credendi regulam, adeo deformem eſſe dicis in pluribus doctrinæ, & inſtitutorum capitibus, ut prius tenebræ cum luce, quam ea regula cum Scripturæ ſacræ norma, conci-

* Vid. Matæolog. Papiſticæ e Concilio potiſſimum Tridentino Sect. I. de Regula credendi Controverſ. X. p. 24. ſeq.

Digitized by Google

cilientur; miſeret, inquam, me tui, nam ita ſentiens, lucem tenebras, & tenebras lucem a te appellari demonſtras. Fare, amabo, quodnam eſt caput illud doctrinæ a Tridentina Synodo ſtatutum, in quo tam fœda, & tam horrenda deformitas manifeſtius oculis tuis compareat? Doctrina, dices ipſe, fidei, bonorum operum, & juſtificationis, quandoquidem per illam operum noſtrorum merito, potius quam Chriſto Redemptori, juſtificationem noſtram adſcribimus. Apage cum tuis hiſce commentis. Nonne Seſſ. VI. Cap. VIII. ubi docemur, gratis hominem, & per fidem ex Pauli Apoſtoli doctrina juſtificari, diſerte pronunciatur, *Quod nihil eorum, quæ ejus juſtificationem præcedunt, ſive fides, ſive opera, ipſam juſtificationem promeretur?* Nonne Cap. IX. traditur, *Neque remitti, neque remiſſa unquam fuiſſe peccata niſi gratis divina miſericordia propter Chriſtum?* At, inſtabis, definiri oportebat, hominem ex ſola fide juſtificari, pariterque teneri ex fide, cui falſum ſubeſſe non poſſit, ad credendum ſe gratiam Dei eſſe conſequutum, & ſe eſſe in numero Prædeſtinatorum. Repono ego utrumque illud falſiſſimum eſſe, teque, Kieslingi, tuoſque provoco, ut vel umbram ejus doctrinæ nanciſcaris in Marci Antonii Flaminii Scriptis, videlicet in ejuſdem Paraphraſi, atque Explanatione in Pſalmos, in qua, ex veſtrorum hominum ſententia, animi ſui ſenſa de præcipuis Chriſtianæ fidei capitibus ita expoſuit, ut nemo

Evangelicæ Eccleſiæ addictus aliquid amplius poſſit deſiderare, imo nec ipſe Lutherus vel tantillum in iis obelo dignum fuiſſet deprehenſurus. Quoniam vero meæ iſti provocationi nihil reſpondes, accipe quid ego ſubjungam. Qua ratione certum eſt, in Præfatione ad eas Explanationes ſenſus omnino Catholicos a Flaminio depromi de ſuprema Romani Pontificis poteſtate, ut recitata ſuperius ejus verba comprobarunt; ita non deſunt ejuſdem Operis loca apta comprobare, eum Scriptorem ex Catholicorum mente ſpem æternæ ſalutis, eamque firmam, in divinam miſericordiam admittere, rejicere vero invectam a Lutheranis certitudinem, unde abſona quam plura conſequuntur. Docet ille ad Pſalm. CXXX. & ad ea verba, *Speret Iſrael in Domino*, in certamine conſcientiæ, quum lex, diabolus, & ſenſus, peccati nos accuſant ad tribunal Dei (quod maxime quidem evenit imminente morte) difficillimum eſſe deſperationi reſiſtere, ſed optime tamen ſperandum ob infinitam Dei miſericordiam. Socium modo faciam M. Antonio Flaminio Albertum Pighium, quod hunc quoque a partibus veſtris ſtare in cauſa Juſtificationis gloriemini; nam ex vobis non defuit qui de ipſo affirmaret, *Pontificiorum Achilles adverſus Lutherum, totus noſter eſt in cauſa Juſtificationis*. Quomodo præclarus iſte Theologus totus in ea cauſa veſter dici valeat; explicent verba illa, quibus tractationem ſuam de Fide, Operibus, & Juſtificatione concludit.
Sunt

Digitized by Google

Sunt autem iſta: *Jam demonſtratum eſt pleraque requiri in nobis, & in primis fidem, ex fide pœnitentiam, & deteſtationem vitæ veteris, deinde ſpem veniæ, ac fiduciam in Dei bonitatem, ac miſericordiam, ſed horum omnium conſummatio eſt ille Dei amor ſincerus, dominium in corde noſtro jam obtinens, ſecum inſeparabiliter conjunctum habens illum ſanctum, & ſollicitum timorem, & fidele ſtudium voluntati ejus obſequendi per omnia.* Tuam jam fidem appello, Kieslingi, an vere dici poſſit, in capitali iſto Chriſtianæ fidei articulo, atque ita capitali, ut, juxta veſtrorum Magiſtrorum effatum, eo cadente cæteros omnes cadere, ſtante autem univerſam ſtare religionem oporteat, an, inquam, dici valeat, facilius tenebras cum luce conciliari, quam credendi regulam a Tridentino propoſitam, & a Catholicis doctoribus explicatam, cum ſacra Scriptura cohærere. Si vero tricas ſerendi anſam caperes etiam ex internæ regenerationis neceſſitate, præſto adeſt eximius Meldenſis Epiſcopus, qui in præſtantiſſimo Opere, *Hiſtoire des Variations des Egliſes Proteſtantes l.* III. *n.* XXXV. poſtquam probaſſet, Juſtificationem, Regenerationem, Sanctificationem, ſi res ſatis bene excutiatur, eandem omnino gratiam eſſe, mox ſubdit: *C'étoit auſſi la doctrine de Luther, & de Melancton. Ces ſubtiles diſtinctions entre la ſanctification, & la regeneration ou la juſtification, ou l'on met maintenant toute la fineſſe de la doctrine Proteſtante, ſont nées après eux, & depuis la Confeſſion d'Au-*

d'Ausbourg. Et paulo poſt, Apologiæ a Melanchthone conſcriptæ loca aliqua laudans, illud ipſum his verbis affirmat, *On ne voit aucun veſtige du contraire dans la Confeſſion d'Ausbourg, & il n'y a perſonne qui ne voye, combien ces idées, qu' avoient a lors les Lutheriens, reviennent aux notres*. Itaque ſi in eo Articulo, quo ſtante ſtare univerſam religionem affirmatis, lucem, eamque puriſſimam, Tridentinus Conſeſſus miniſtrat, quid ſupereſt, niſi ut iſte Virgilianum illud ſibi præſumat, quod ipſe tuæ Epiſtolæ initio uſurpaſti,

Non ſum adeo informis, nuper me in littore vidi.

Atque hic Animadverſionum mearum finem conſtituo, haud mediocriter gaudens, in poſtrema hac aditum mihi factum, Catholicum dogma, quo nullum capitalius, aliquanto fuſius adſtruendi; nam inde percipies, haudquaquam mihi vires defuturas quoſvis alios Fidei Orthodoxæ Articulos in Epiſtola tua ludibrio a te habitos, iis fundamentis firmandi, quæ apertiſſime oſtenderent, nihil falſius dici poſſe, quam eoſdem a ſacra Scriptura diſcrepare. Spectandum igitur tibi hæc ultima Animadverſio præbuit non ex ungue, ſed ex capite Leonem. Abſtinui vero a cæteris illis dogmatibus excutiendis, quod ipſa ad ſubjectum diſputationi noſtræ argumentum minime attinerent, gnarus, hanc, teſte Horatio, ordinis virtutem eſſe,

Ut jam nunc dicat jam nunc debentia dici,
Pleraque differat, & præſens in tempus omittat.

CLAU-

CLAUSULA EPISTOLÆ LIPSIENSIS.

Aſt hic calamus ſubſiſtit, quia hiſtoriam Concilii *Tridentini*, inſignem profecto geſtorum *Paulli Tertii* partem, nondum luci expoſuiſti publicæ; deſiderant autem eam omnes, quotquot TUAM, VIR EMINENTISSIME, & cognoſcunt & admirantur rerum ſanctiorum notitiam haud vulgarem. Nec diſſimulo, me hanc videndi hiſtoriam ardenti flagrare deſiderio; quia eam tam raris, & exaſciatis documentis inſtructam fore, certus ſum, ut ea commentatio principem facile locum inter hujus argumenti ſcripta ſit occupatura. Nec omnem depono ſpem, quia tot emiſſis operibus ſtupendi omnino laboris, & aſſiduæ induſtriæ hactenus declaraſti TE, non ad otia, & voluptates, ſed labores, eoſque valde difficiles & arduos eſſe natum. Didiciſti ex *Tullio* * litterarum ſtudia adoleſcentiam alere, ſenectutem oblectare, ſecundas res ornare, adverſis perfugium & ſolatium præbere, delectare domi, non impedire foris, pernoctare nobiſcum, peregrinari & ruſticari. Ecquid enim, TE, VIR EMINENTISSIME, magis ornat, Purpura ne, an laus eruditionis? Purpuram multi Patres geſtarunt ſordido forte pallio potius, quam Purpura digni. Aſt in TE ſuavi, ſororioque connubio conſociata video hæc decora & Purpuram & eruditionis gloriam. Macte hac virtute! Servet TE Deus ſoſpitem, nec ulla TUI nominis memoriam in ſæculis remotiſſimis deleat oblivio. Vale. Dab. Lipſiæ d. XXIV. Ap. MDCCXLVII.

CLAUSULA ANIMADVERSIONUM.

Clauſula, quam Epiſtolæ tuæ, Kieslingi, apponis, ſingularis tuæ erga me humanitatis ſenſus declarat, quibus, ut par eſt, me valde devinctum eſſe profiteor. Ego vero pro Animadverſionum mearum clauſula recitabo literas Reginaldi Poli ad Gaſparem Contarenum, nuncias cooptationis in Car-

* Vid. Orat. pro Archia Poet.

Cardinalium Ordinem trium præſtantiſſimorum Virorum, Joannis Moroni, Thomæ Badiæ, & Gregorii Corteſii. Contigit illa die altero Junii anno 1542. quodque aptiſſima reperiatur comprobandis rectiſſimis, ſanctiſſimiſque conſiliis, quibus Chriſtianæ Reip. bonum a Paulo III. curabatur, demonſtrandæque Purpuratorum Patrum in illud ipſum bonum conſpirationi, ne excepto quidem adoleſcentulo Alexandro Farneſio, Pontificis nepote, profecto Epiſtola, quam de illa Polus, ad Contarenum ſcripſit, locum hic nanciſci meretur, ceu idonea coronis eorum monumentorum, quibus cum in meo Opere, quod ad trutinam revocaſti, tum in aliis quoque ſum uſus ad evincendum Romanæ Eccleſiæ, cui Paulus III. præerat, eam fuiſſe faciem, quæ ad incredibilem ſui amorem excitare valeret quotquot ad eam contuendam oculos minime limos contuliſſent.

Reverendiſſimo & Illuſtriſſimo Signore.

Hora io vengo dal Conſiſtorio ſtraccho del corpo & molto conſolato ne l'animo di queſta operation del Spirito di Dio nella mente di S. Santità circa la Creation di queſti dui novi Collegi, cioè D. Gregorio, & il P. Maeſtro, o più preſto tre, adjungendo il tertio che fù primo nominato in queſta Creatione, cioè il Veſcovo di Modona, che non reputo manco Opus Spiritus. *Ma perche di lui li homini potevano havere qualche conjectura veriſimile, per queſto la promotione ſua non da tanta occaſion di vedere la operation del Spirito, quanto ſi vide chiaramente in queſti due altri, ne anchora in D. Gregorio quanto nel P. Maeſtro, havendo già S. S. deliberato, come mi diſſe ne l'ultimo Conſiſtorio precedente, di fare lui. Ma del Maeſtro non fu* ne cogitatio quidem, *quanto io poteva*

teva comprehendere, & per queſto da più admiratione queſt' operatione del Spiritu, che venit repente *a inſpirare S.S. di fare electione di queſto ſancto home, il quale avanti hieri ſera tardi che S.S. lo fece chiamare per dirli la mente ſua circa ciò e non ſapeva nulla, ne volſe intendere per niente quando S.S. li diſſi l'animo ſuo excuſandoſi quanto più poteva, & recuſando* quantum audebat. *Et quando pur vedeva che le ſue parole non havevano moſſo niente S. S. queſta matina a bona hora avanti il Conſiſtorio mi viene a trovare in Camera, obſecrando per tutto l'amore ch' io li portavo che voleſſi eſſere ſuo Advocato in queſta parte per chiarire meglio l'animo ſuo a S.S. che non havea ſaputo far eſſo & che receveria per molto magior obligo d'eſſer laſſato nel ſtato ſuo priore, & in queſto mi aſtrinxe molto ch' io li prometteſſi di fare queſto officio, come io l'ho fatto poi in Conſiſtorio con S. S.* privatim *ma come relatore de la mente di un altro, non come Cardinale quando è dimandata la mente ſua.* Utramque perſonam geſſi, ſed meam multo libentius, *benche preſi grande piacere, quando dichiarando l'animo del Maeſtro, S.S. mi preocupò dicendo che quanto più lui fugiva per riputarſi indegno, tanto più giuſta cauſa dava d'eſſer electo & più ſi moſtrava degno. Et queſto io ſcrivo a V. S. Rma più diſtintamente per farli diſtintamente cognoſcere la operation del Spiritu di Dio a la gloria di Chriſto & grande frutto di queſta Sede Apoſtolica provedendoſi di ſimili iſtrumenti & di tutto mi allegro con V.S. Rma, tanto più quanto io sò che l'havera caro d'entendere come il medeſimo Spiritu che introduſſe lei li abbia proviſto di tali Collegi che* in unitate Spiritus, *ſempre li saranno conjunctiſſimi a la gloria di Dio* per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, cui ſit laus honor gloria & jubilatio per æterna ſæcula Amen. *Di Roma alli due di Junio MDXLII.*

Non voglio reſtare di direli queſto chel Rmo Ferneſe mi hà detto, che quando V.S. Rma aveſſe avuto da eleggere dui Cardinali, era certo che non haveria eletto altri che queſti, anzi ſi pò dire che il Signor Dio l'habbia in ogni modo uſa-

ta

Digitized by Google

ta per primo & principal inſtrumento in queſta ſancta electione per quello che V. S. Rma ha fedelmente altre volte arricordato a S. S. ragionando di uno & de l'altro. Deus confirmet quod operatus eſt in nobis.

Nonne ſentis, nonne vides, Kieslingi, Eccleſiæ Romanæ Primates, qui utramque paginam faciunt in Diatribis ad ſingula Volumina Editionis literarum Cardinalis Poli appoſitis, præſtantiſſimis reliquis ſuis virtutibus adjunxiſſe etiam admirandam animi moderationem, ac proinde nullo pacto implicatos fuiſſe humana illa infirmitate, quæ homines ad dignitates, & commoda expetenda obtorto veluti collo paſſim adducit. Indubia ejuſdem moderationis argumenta jam antea tradiderant Contarenus, Polus, Caraffa, Fregoſius, atque Sadoletus. Ea præditum fuiſſe Contarenum teſtatur in ejus Vita Ludovicus Beccatellus hiſce verbis: *A me ha detto il Cardinale, che in quel ſubito* (quo ſcilicet temporis momento nunciata ipſi fuit ſua ad Cardinalatum evectio) *fu in dubio s'accettava quella congratulazione, o nò, e riſolſe di non reſiſtere per non offendere la ſua conſcientia, & molti parenti & amici, da quali ſapeva che ſaria combattuto*. Fuſius idem Beccatellus in Vita Cardinalis Poli deſcribit quam valide fuerit hic reluctatus, ne Purpura donaretur, ſuamque narrationem in hunc modum concludit: *Io mi trovai preſente, quando M.r Durante in Camera di ſua Signoria comparſe col Barbiero appreſſo, da lui condotto per fargli la Chierica. Il buon*

Digitized by Google

buon Signore, quanto meno aſpettava queſta nuova, tanto più reſtò confuſo, & moſtrò nel viſo ſegni di poca allegrezza. Ma poi che'l tempo inſtava, & non era luoco da repliche, tanquam agnus coram tondente ſi moſtrò ubbidiente. Caraffam quoque magna conſtantia oblatum ſibi Cardinalatum recuſaſſe, nec illum ſuſcepiſſe niſi ex Pontificis imperio, certum nobis reddunt plures ii teſtes, quorum dicta recitat Ciaconius in Vitis Pontificum, & Cardin alium. Imperio pariter, ſeu jure ſacroſanctæ poteſtatis egiſſe Paulum III. cum Fregoſio fidem facit Ubertus Folieta in Elogiis clarorum Ligurum, pariterque Oratio in illius funere habita a Jacobo Sadoleto Epiſcopo Carpentoractenſi; recitatque utriuſque teſtimonia idem Ciaconius. Ipſum tandem Sadoletum ægre admodum Purpuram accepiſſe ex pluribus hujus literis certiores reddimur, in quarum unis ita ſcribit: *Ipſo bonore Cardinalitio non tantopere delector, qui etſi magnus, & expetendus omnibus videtur, mihi tamen boni multo plus abſtulit, quam dedit. Abſtulit enim ocium, quietem, libertatem; alia quædam reddidit, quæ nequaquam cum illa felicitate prioris vitæ, meo quidem judicio, erant comparanda. Sed quoniam oppreſſi ſubito optimi Pontificis beneficio, ſpatii ad conſulendum, ac deliberandum nibil babuimus, pareamus ſane Deo, qui nos buic ſubjectos oneri eſſe voluit.* Addam Petrum Bembum, qui in Epiſt. ad Sadolet. culpæ obnoxium ſe profitetur, quod in Car-

Cardinalium Ordinem cooptari ſe permiſiſſet. Nec indictus abibit Jo. Matthæus Gibertus, Veronæ Epiſcopus, Cardinalibus, quos nominavi, quemadmodum ſtudiorum, ita & virtutum neceſſitudine conjunctus; ne vero dignitate etiam iis ipſis conjungeretur, unam ejuſdem moderationem in cauſa fuiſſe, veroſimilis admodum conjectura eſt.

Iiſdem autem collegas junxiſſe Paulum Pontificem tres nepotes ſuos vix dum puberes, quo pacto non ejus infirmitatem demonſtret, ſed perſpicaciam & ſapientiam commendet, jam ſuperius adnotavi; modo vero addam, ex teſtimonio Romuli Amaſei conſtare, *rogantibus & efflagitantibus Cardinalibus*, eorundem cooptationem contigiſſe, potius quam Avi voluntate. Legitur hujuſcemodi teſtimonium in Oratione ab illo habita coram Cardinalium cœtu. Hos certe hujuſce dicti ſui teſtes, dum eoſdem poſt Pauli Pontificis obitum alloqueretur, Orator non adhibuiſſet, niſi de re iiſdem Cardinalibus omnino comperta ageretur. Statuamus igitur maximas Deo gratias habendas fuiſſe, quod Paullum III. tempore tam opportuno, & neceſſario, ut loquitur Sadoletus, præficere Eccleſiæ ſuæ dignatus fuerit, deinde quod eidem mentem indiderit, eos Cardinales creandi, in quibus nullum Chriſtianæ virtutis genus deſideraretur.

Brixiæ XXII. *Julii* MDCCXLVII.

A01 146 7686

Digitized by Google